

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa lakia.

Lain yleisiä säännöksiä lapsen huollon ja tapaamisoikeuden sisällöstä ehdotetaan täsmennettäväksi. Lakiin ehdotetaan uusia säännöksiä muun muassa huoltajien velvollisuudesta suojella lasta väkivallalta, vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita ja myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemisessa huomioon otettavia tekijöitä ehdotetaan täydennettäväksi.

Lakiin ehdotetaan lisättäviksi säännökset, joiden mukaan vanhemmat voivat sopia tai tuomioistuimien voi päättää, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Uutta olisi myös se, että lapselle voitaisiin vahvistaa oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä. Tapaamisoikeuden toteutumisen varmistamiseksi ehdotetaan useita eri keinoja kuten sitä, että tapaamisoikeutta koskevaan tuomioistuimen päätökseen voitaisiin tietyin edellytyksin asettaa uhkasakko.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien sopimusten valikoimaa ehdotetaan laajennettavaksi. Esityksen mukaan myös huoltajien välisestä tehtävienjaosta, oheishuoltajasta ja tietojensaantioikeudesta voitaisiin jatkossa sopia sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella.

Lakiin ehdotetaan useita muutoksia, joiden tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeutta saada äänensä kuuluville ja osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Laissa säädettäisiin myös nykyistä yksityiskohtaisemmin lapsen kuulemisesta eri menettelyissä.

Oikeudenkäyntimenettelyn nopeuttamiseksi ehdotetaan, että laissa säädettäisiin velvollisuudesta käsitellä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia joutuisasti ja järjestää istunto ilman aiheetonta viivytystä. Lisäksi tarkennettaisiin sosiaalilautakunnan selvityksen hankkimista koskevia säännöksiä. Lakiin ehdotetaan myös säännöstä siitä, että ilmeisen perusteeton hakemus sopimuksen tai päätöksen muuttamiseksi tulisi hylätä jo kirjallisessa menettelyssä.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi muutettavaksi eräitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain, lapsen elatuksesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Vähäisiä muutoksia ehdotetaan myös eräisiin muihin lakeihin.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan aikaisintaan samaan aikaan kuin äitiyslaki, joka tulee voimaan 1 päivänä huhtikuuta 2019.

Esitys liittyy vuoden 2019 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	5
1 NYKYTILA.....	5
1.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	5
1.2 Kansainvälinen kehitys.....	6
1.3 Ulkomaiden lainsäädäntö.....	8
1.3.1 Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin.....	8
1.3.2 Muun kuin vanhemman tapaamisoikeus.....	11
1.3.3 Vuoroasuminen.....	14
1.3.4 Tapaamisoikeus ja vastuu tapaamiskustannuksista.....	16
1.3.5 Velvollisuus ilmoittaa muuttoaikeista (relocation).....	17
1.4 Nykytilan arviointi.....	17
2 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	18
2.1 Tavoitteet.....	18
2.2 Keskeiset ehdotukset.....	18
2.2.1 Lapsen huolto ja asuminen.....	18
2.2.2 Lapsen tapaamisoikeus.....	21
2.2.3 Lapsen osallisuuden vahvistaminen.....	23
2.2.4 Oikeudenkäyntien nopeuttaminen.....	24
3 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	25
3.1 Taloudelliset vaikutukset.....	25
3.1.1 Vaikutukset valtion talouteen.....	25
3.1.2 Vaikutukset kunnallistalouteen.....	27
3.1.3 Vaikutukset kotitalouksien asemaan.....	28
3.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	29
3.2.1 Vaikutukset tuomioistuinten toimintaan.....	29
3.2.2 Vaikutukset sosiaalitoimen tehtäviin.....	29
3.2.3 Muutokset tehtäviin vanhemmuuden tunnustamisen yhteydessä neuvolassa.....	30
3.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset.....	30
3.3.1 Vaikutukset lapsiin.....	30
3.3.2 Vaikutukset sukupuolten väliseen tasa-arvoon.....	31
3.3.3 Vaikutukset yhdenvertaisuuteen.....	31
3.3.4 Vaikutukset kansalaisten asemaan.....	31
4 ASIAN VALMISTELU.....	31
4.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto.....	31
4.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen.....	32
4.3 Äitiyslaki.....	33
5 RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ.....	33
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	34
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT.....	34
1.1 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.....	34
1 luku Yleiset säännökset.....	34
1.2 Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta.....	67
1.3 Laki lapsen elatuksesta.....	68
1.4 Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa.....	70

HE 88/2018 vp

1.5	Oikeudenkäymiskaari.....	70
	10 luku Oikeuspaikasta riita-asioissa.....	70
	12 luku Asianosaisista	71
	17 luku Todistelusta.....	71
1.6	Hallintolainkäyttölaki	71
1.7	Avioliittolaki.....	71
1.8	Adoptiolaki	71
1.9	Laki holhustoimesta	72
1.10	Uskonnonvapauslaki	72
1.11	Lastensuojelulaki	72
1.12	Laki toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta.....	72
2	VOIMAANTULO.....	72
3	SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	73
	LAKIEHDOTUKSET	76
	1. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta.....	76
	2. Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta.....	87
	3. Laki lapsen elatuksesta annetun lain muuttamisesta	88
	4. Laki riita-asioden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 10 §:n muuttamisesta.....	89
	5. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	90
	6. Laki hallintolainkäyttölain 19 a §:n muuttamisesta	91
	7. Laki avioliittolain 23 a §:n muuttamisesta	92
	8. Laki adoptiolain 63 ja 95 §:n muuttamisesta	92
	9. Laki holhustoimesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta	93
	10. Laki uskonnonvapauslain 3 §:n muuttamisesta.....	94
	11. Laki lastensuojelulain 46 §:n muuttamisesta	94
	12. Laki toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta annetun lain 10 §:n muuttamisesta	95
	LIITTEET	97
	RINNAKKAISTEKSTIT	97
	1. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta.....	97
	2. Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta.....	116
	3. Laki lapsen elatuksesta annetun lain muuttamisesta	118
	4. Laki riita-asioden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 10 §:n muuttamisesta.....	120
	5. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	121
	6. Laki hallintolainkäyttölain 19 a §:n muuttamisesta	123
	7. Laki avioliittolain 23 a §:n muuttamisesta	124
	8. Laki adoptiolain 63 ja 95 §:n muuttamisesta	125

HE 88/2018 vp

9. Laki holhustoimesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta	127
10. Laki uskonnonvapauslain 3 §:n muuttamisesta.....	128
11. Laki lastensuojelulain 46 §:n muuttamisesta	129
12. Laki toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta annetun lain 10 §:n muuttamisesta	130

YLEISPERUSTELUT

1 Nykytila

1.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, jäljempänä *lapsenhuoltolaki*) tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1984. Lapsenhuoltolakia on sen antamisen jälkeen muutettu pääasiassa täydentämällä sitä siltä osin kuin kansainvälisten sopimusten ja Euroopan unionin lainsäädännön kansallinen voimaansaattaminen ovat antaneet siihen aihetta: lakiin on lisätty kansainvälisen yksityisoikeuden alaa koskevat säännökset sekä lapsen palauttamista ja vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista koskevat säännökset (4—6 luvut). Lapsenhuoltolakia on myös täydennetty 1 päivänä toukokuuta 2014 voimaan tulleilla huolto- ja tapaamisriitojen sovittelua koskevilla säännöksillä (3 a luku). Niissä asiantuntijapalveluiden järjestäminen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua varten on säädetty kunnan velvoitteeksi. Valtio maksaa kunnille korvauksen asiantuntijapalveluiden käyttämisestä.

Vuonna 1995 voimaan tulleen perusoikeusuudistuksen yhteydessä perustuslakiin otettiin säännös lasten kohtelemisesta yksilöinä. Voimassa olevan perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Useimmiten lapsen huoltoa ja tapaamista koskeva asia järjestetään sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuoreimpien tilastojen mukaan lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta tehtiin 47 283 sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta vuonna 2016. Vuoroasumisesta laajennetulla tapaamisoikeussopimuksella sovittiin 15 prosentissa asumissopimusten määrästä.

Oikeusministeriön tilastojen mukaan käräjäoikeuksissa ratkaistiin vuosina 2015—2017 noin 3 200 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa vuodessa. Noin puolet hakemuksista koski aiemman huolto- tai tapaamisratkaisun muuttamista. Kaikkien tapausten keskimääräinen käsittelyaika yhteensä oli 6 kuukautta, riidattomien tapausten noin 4 kuukautta ja riitautettujen tapausten noin 9 kuukautta. Käsittelyaika vaihtelee kuitenkin tapauskohtaisesti paljonkin.

Osa tapauksista on riidattomia ja ne ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä. Riitaisia huolto- ja tapaamisasioita oli käräjäoikeuksissa vuosina 2015—2017 yhteensä 3 964, kunakin vuonna noin 1 300 tapausta. Niistäkin osa päättyi käsittelyn aikana sovintoon. Osa uusintariidoista muodostuu vaikeiksi, kroonistuneiksi konflikteiksi, joissa oikeutta käydään yhä uudelleen.

Tuomioistuimen pyytämiä sosiaalilautakunnan selvityksiä tehtiin vuonna 2016 yhteensä 1 179. Selvitysten määrä on pysynyt tasaisena vuosina 2010—2016.

Tuomioistuinsovittelun käyttäminen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa on vuonna 2014 voimaan tulleen lainsäädäntömuutoksen johdosta kasvanut merkittävästi. Oikeusministeriön tilastojen mukaan vuonna 2015—2017 riitautetuista lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista asioista sovittelumenettelyssä käsiteltiin yhteensä 1 383 tapausta eli yli kolmasosa kaikista riitaisista tapauksista.

Hovioikeuksissa ratkaistiin vuosina 2014—2015 yhteensä noin 200 lapsen huoltoa ja tapaamista koskevaa asiaa vuodessa. Tämä asiaryhmä tuli lokakuussa 2015 jatkokäsittelylupan pii-riin eli valituksen käsittely hovioikeudessa edellyttää jatkokäsittelylupaa. Vuonna 2016 jatko-

käsittelylupa myönnettiin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan asiaan yhteensä 146 tapauksessa ja vuonna 2017 yhteensä 128 tapauksessa.

Hallituksen kärkihankkeena on meneillään lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Hankkeen tavoitteena on uudistaa lapsi- ja perhepalvelut vuosina 2016—2018 siten, että ne vastaavat nykyistä paremmin lasten, nuorten ja perheiden tarpeita. LAPE-ohjelmaa johtavat sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Ohjelman toimeenpanon tuesta vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. LAPE-ohjelman yhtenä kehittämiskokonaisuutena on perhekeskustoimintamallin kehittäminen ja käyttöönotto. Osana tätä kokonaisuutta kehitetään erotilanteen palveluita ja vahvistetaan vanhemmuuden ja parisuhteen tukea. Erityis- ja vaativimman tason palveluiden kehittämiskokonaisuudessa yhtenä kohderyhmänä ovat pitkittyneet ja vaikeat huolto- ja tapaamisriidat.

Valtiovarainministeriön Tulevaisuuden kunta -hankkeen yhteydessä selvitettiin, voisiko henkilöllä olla jatkossa kaksi kotikuntaa. (Millaista monipaikkaisuutta Suomeen –Selvitys kaksoiskuntalaisuudesta, Valtiovarainministeriön julkaisu 3/2018). Selvityksessä katsottiin, että yhden kotikunnan -periaate on yhteiskuntamme useiden väestörekisteri- ja tilastotietoihin perustuvien järjestelmien lähtökohta (mm. verotus ja valtionosuusjärjestelmä). Useissa palveluissa kahden kotikunnan mahdollistaminen yleissäännöksellä vaikeuttaisi palvelujen järjestämistä ja aiheuttaisi myös rajanveto-ongelmia sen suhteen, miten erilaiset henkilöiden ja kuntien oikeudet ja velvollisuudet määräytyisivät.

Lasten ja perheiden etuuksia ja palveluja koskevan lainsäädännön soveltamista vuoroasumistilanteissa selvitettiin sosiaali- ja terveysministeriön joulukuussa 2017 asettamassa työryhmässä. Työryhmän loppuraportti julkaistiin toukokuussa 2018 (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 18/2018).

1.2 Kansainvälinen kehitys

Yhdistyneet kansakunnat

Suomi on ratifioinut Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 60/1991). Sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Sopimuksen 9 artiklan mukaan sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suorita yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Sopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee taata lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Sopimuksen 18 artiklan mukaan vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa. Sopimuksen 19 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta.

Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea. Komitea julkaisee yleiskommentteja sopimuksen artiklojen tulkinnasta. Komitea on antanut yleiskommentit muun muassa 3 artiklan ja 12 artiklan soveltamisesta: yleiskommentti nro 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon.

Suomi on ratifioinut YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (SopS 68/1986). Sopimuksessa kielletään naisiin kohdistuva syrjintä ja sen 16 artiklassa velvoitetaan sopimusvaltiot poistamaan naisten syrjintä kaikissa avioliittoon ja perhesuhteisiin liittyvissä asioissa ja erityisesti turvaamaan miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta muun muassa yhtäläiset oikeudet ja vastuu lapsen huollon suhteen. Sopimuksessa korostetaan lasten etujen ensisijaisuutta kaikissa tapauksissa.

Euroopan neuvosto

Suomi on ratifioinut Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 19/1990), jonka 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjevaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta eivätkä viranomaiset saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Suomi on ratifioinut lasten oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen (SopS 13/2011). Yleissopimuksen tavoitteena on vahvistaa lasten oikeuksia siltä osin kuin ne mahdollistavat lapsen osallistumisen itseään koskeviin oikeudellisiin menettelyihin tuomioistuimissa tai vastaavanlaista valtaa käyttävissä hallinnollisissa viranomaisissa. Sopimusvaltioiden tulee nimetä vähintään kolme oikeusviranomaisessa käsiteltävää perheoikeudellisten asioiden ryhmää, joihin yleissopimusta sovelletaan. Suomi on nimennyt mainituiksi ryhmiksi isyyden vahvistamista, lapseksiottamista ja huostaanoton tuomioistuinkäsittelyä koskevat oikeudelliset menettelyt.

Suomi on ratifioinut myös naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen, jäljempänä *Istanbulin sopimus* (SopS 53/2015). Sopimuksen 31 artiklan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että määrättäessä lasten huoltajuudesta ja tapaamisoikeuksista otetaan huomioon tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat väkivaltatapaukset. Edelleen sopimuksen mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, ettei tapaamis- tai huoltajuusoikeuksien käyttäminen vaaranna uhrin tai lasten oikeuksia ja turvallisuutta.

Euroopan neuvostossa hyväksyttiin vuonna 2003 lasten tapaamisoikeutta koskeva yleissopimus. Yleissopimuksen tavoitteena on määrittää tietyt tapaamisoikeuteen sovellettavat periaatteet, vahvistaa takeet tapaamisoikeuden asianmukaiselle käytölle ja parantaa lasten mahdollisuuksia pitää säännöllistä yhteyttä erityisesti vanhempinsa mutta mahdollisesti myös muihin henkilöihin, joihin lapsilla on läheinen perhesuhde. Yleissopimus kuuluu osittain Euroopan unionin toimivaltaan ja päätös siihen liittymisestä tehdään Euroopan unionin neuvostossa. Liittymisestä ei ole toistaiseksi päästy yksimielisyyteen.

Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi vuonna 2010 suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä. Suuntaviivat sisältävät käytännön ohjeita, joiden tavoitteena on lasten tehokas ja asianmukainen kohtelu oikeuslaitoksen kaikilla osa-alueilla eli siviili-, hallinto- ja rikosoikeudessa. Ohjeilla edistetään ja suojellaan muun muassa lasten oikeutta saada tietoa, käyttää edustajaa ja osallistua oikeudenkäynteihin ja muihin menettelyihin sekä annetaan lapsille mahdollisuus saada äänensä kuuluville oikeuslaitoksessa kaikissa menettelyn vaiheissa.

Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi vuonna 2012 suosituksen lasten ja alle 18-vuotiaiden nuorten osallistumisesta CM/Rec(2012)2. Suosituksessa on periaatteita ja toimen-

piteitä, joilla vahvistetaan lasten oikeutta ilmaista vapaasti mielipiteensä, tulla kuulluiksi ja osallistua heitä koskevien asioiden käsittelyyn.

Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi vuonna 2015 suosituksen lapsen asuinpaikan muuttamista koskevien riitujen ennaltaehkäisystä ja ratkaisemisesta CM/Rec(2015)4. Suositus koskee sellaista maan rajojen sisällä tai rajojen yli tapahtuvaa lapsen asuinpaikan muuttamista, joka voi heikentää lapsen ja vanhemman tai muiden henkilöiden välistä yhteydenpitoa.

Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi

Suomi on ratifioinut Haagissa vuonna 1996 toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lastensuojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen (SopS 9/2011), jäljempänä *Haagin lastensuojelusopimus*. Se on saatettu voimaan lailla 435/2009. Sopimuksessa on määräykset viranomaisten kansainvälisestä toimivallasta, sovellettavasta laista ja päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta lapsen ja hänen omaisuutensa suojelua koskevista asioissa. Lisäksi yleissopimuksessa on luotu keskusviranomaisten yhteistyöjärjestelmä.

Euroopan unioni

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 24 artikla sisältää lapsen oikeuksia koskevia määräyksiä. Artiklan mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Lapsen on saatava ilmaista vapaasti mielipiteensä. Lapsen mielipide on hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti otettava huomioon häntä koskevista asioissa. Kaikissa lasta koskevista viranomaisten tai yksityisten laitosten toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lisäksi artiklan mukaan jokaisella lapsella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, jollei se ole lapsen edun vastaista.

Tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevista asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta annettu neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, jäljempänä *Bryssel IIa –asetus*, sisältää muun muassa rajat ylittävissä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista asioissa sovellettavia kansainvälisen yksityisoikeuden säännöksiä. Asetuksessa säädetään myös viranomaisten yhteistyötä koskevasta keskusviranomaisjärjestelmästä. Komissio antoi 30 päivänä kesäkuuta 2016 ehdotuksen neuvoston asetukseksi tuomioistuimen toimivallasta, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevista asioissa ja kansainvälisestä lapsikaappauksesta, KOM (2016) 411 lopullinen. Ehdotuksessa esitetään Bryssel IIa –asetuksen tarkistamista siten, että asetuksesta laaditaan kokonaan uusi toisinto. Ehdotusta on selostettu valtioneuvoston kirjelmässä U 52/2016 vp. Ehdotus on neuvoston työryhmän käsiteltävänä.

1.3 Ulkomaiden lainsäädäntö

1.3.1 Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin

Ruotsi

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetään vanhemmuuslain (Föräldrabalken 1949:381) 6 luvussa.

Lapsi ei ole lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa prosessissa asianosainen. Lapsen kuuleminen tapahtuu yleensä sosiaaliviranomaisen välityksellä olosuhdeselvityksen yhteydessä (6 luvun 19 §:n 4 momentti). Lapsen henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuimessa on poikkeuksellista: lasta voidaan kuulla jos siihen on erityistä syytä ja jos on ilmeistä, ettei kuuleminen vahingoita lasta (19 §:n 6 momentti). Lasta ei yleensä myöskään kuulla erikseen, kun tuomioistuin vahvistaa vanhempien välisen sopimuksen. Vanhempien välisen sopimuksen katsotaan yleensä olevan lapsen edun mukainen.

Tuomioistuimen tehtävä on huolehtia siitä, että lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevat kysymykset tulevat riittävän hyvin tutkituiksi. Ennen päätöstään tuomioistuimen tulee antaa sosiaaliviranomaisille tilaisuus antaa asiassa tietoja. Mikäli sosiaaliviranomaisilla on tiedossaan seikkoja, jotka saattavat olla merkityksellisiä asian ratkaisun kannalta, heillä on velvollisuus tällaisten tietojen antamiseen (19 §:n 1 ja 2 momentti).

Tuomioistuin voi määrätä, mikäli se katsoo tarpeelliseksi, että sosiaalilautakunta tai muu vastaava elin tekee asiasta tarkemman selvityksen. Tuomioistuin voi vahvistaa suuntaviivat selvitykselle ja määrätä selvitykselle tietyn ajan, jonka kuluessa sen on oltava valmis. Tarvittaessa tuomioistuin voi pidentää antamaansa määräaika. Lisäksi tuomioistuimen tulee huolehtia siitä, että selvitys tehdään ilman aiheettomia viivästyksiä (19 §:n 3 momentti). Määräajan asettamisen tarpeellisuus harkitaan aina tapauskohtaisesti ja sen pituuden määrittelyyn vaikuttavat kunkin tapauksen olosuhteet. Kohtuullisena aikana selvityksen tekemiselle on pidetty noin 3—4 kuukautta.

Jättäessään selvityksensä tuomioistuimelle selvittäjän tulee antaa suosituksensa siitä, miten huolto, asuminen ja tapaamiset tulisi kyseessä olevassa tapauksessa järjestää (19 §:n 4 momentti). Poikkeuksena esitöissä mainitaan esim. erityisen herkkäluontoiset tapaukset. Mikäli selvittäjä antaa oman suosituksensa siitä, miten asia tulisi ratkaista, tulee hänen myös antaa arvio siitä, mitä kyseinen ratkaisu lapsen kannalta tulisi tarkoittamaan.

Sosiaaliviranomaiset on antanut ohjeen siitä, miten selvitystyö olisi suoritettava lapsen huoltoa, asumista ja tapaamista koskevissa asioissa. Ohjeiden mukaan sosiaaliviranomaisten tulee mahdollisimman nopeasti selvitystehtävän saatuaan olla yhteydessä lapsen vanhempiin tapaamisen järjestämiseksi. Vanhemmille tulee kertoa selvityksen tarkoitus ja se, että myös lasta ja mahdollisesti muita henkilöitä tullaan selvityksen aikana kuulemaan ja tapaamaan. Sosiaaliviranomaiset keskustelevat vanhempien kanssa muun muassa lapsesta ja vanhemmuudesta, minkä lisäksi vanhemmat saavat esittää omia näkemyksiään muun muassa lapsen nykytilanteesta ja sen järjestämisestä tulevaisuudessa. Lisäksi selvityksen tekijä keskustelee lapsen kanssa ja voi tarvittaessa ottaa yhteyttä ns. yhteyshenkilöön (*referensperson*). Yhteyshenkilöllä tarkoitetaan henkilöä, joka tuntee lapsen hyvin ja jolla voi olla tärkeitäkin tietoja lapsen asioista ja tilanteesta.

Tuomioistuimella on mahdollisuus antaa lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisista väliaikaismääräys oikeudenkäynnin ajaksi (20 §). Tuomioistuimella on mahdollisuus teettää niin sanottu pikaselvitys ennen kuin se antaa määräyksen. Pikaselvityksessä sosiaaliviranomaiset tarkistavat tiedot vanhemman taustoista omista rekistereistään ja mahdollisesti myös poliisin rekisteristä, mikäli tähän ilmenee tarvetta. Lisäksi sosiaaliviranomaiset keskustelevat vanhempien ja mahdollisesti myös lapsen kanssa. Tuomioistuin asettaa yleensä hyvin lyhyen määräajan pikaselvityksen tekemiselle.

Norja

Norjassa keskeinen säädös on lapsilaki (Lov om barn og foreldre; barnelova). Lapsen osallistumisesta itseään koskevaan päätöksentekoon säädetään lapsilain 31—33 §:ssä. Lain 31 §:n mukaan yli 7-vuotiailla on ennen päätöksentekoa oikeus ilmaista mielipiteensä itseään koskevista asioista kuten siitä, kumman vanhemman luona hän haluaa asua. 12-vuotiaan lapsen mielipiteelle on annettava suuri painoarvo.

Lapsilain 7 lukuun on koottu lapsiasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat pykälät. Lapsilain 61 §:ssä säädetään tapauksen valmisteluun liittyvistä päätöksistä. Säännös mahdollistaa sen, että tuomari voi asian valmisteluvaiheessa hyödyntää erilaisia lasten asioihin perehtyneitä asiantuntijoita, kuten esimerkiksi lapsipsykologia, sekä hankkia tarvittaessa tietoja lastensuojelusta sosiaaliviranomaisilta. Pykälän 4 kohdan mukaan tuomari voi keskustella lapsen kanssa joko yksin tai asiantuntijan avustuksella. Tuomioistuin voi myös antaa asiantuntijan keskustella lapsen kanssa yksin.

Tanska

Vanhempainvastuulain (Forældreansvarsloven) 34 §:ssä säädetään lapsen mielipiteen huomioimisesta huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Erityistä ikärajaa ei ole. Lapsen mielipiteen selvittäminen voi tapahtua esimerkiksi keskustelun kautta tai lapsiasiantuntijan selvitysten muodossa. Näin ei kuitenkaan menetellä siinä tapauksessa, että tästä aiheutuisi lapselle haittaa.

Oikeudenkäyntilain (Retsplejeloven) 42 luvun 450 a—d §:ssä on säännökset tuomioistuimen määräämän lapsiasiantuntijan keskustelusta lapsen kanssa huoltoa ja asumista koskevassa asiassa. Säännösten mukaan tuomioistuin voi pyytää lapsiasiantuntijaa muun muassa osallistumaan valmistelustuntoihin ja keskustelemaan osapuolten tai lapsen kanssa sovinnon saavuttamiseksi. Tuomioistuin voi pyytää lapsiasiantuntijaa tekemään selvityksen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa. asiat tulevat tuomioistuimeen, mikäli vanhemmat eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen asioista erityisen viranomaisen (*statsforvaltning*) luona.

Selvityksen tekijät ovat usein lastenpsykologeja, lastenpsykiatreja tai sosiaalityöntekijöitä. Selvityksen laajuus vaihtelee riippuen tapauksen olosuhteista. Selvitys sisältää yleensä myös suosituksen siitä, miten asia tulisi ratkaista. Selvityksen tekijä voi antaa selvityksensä myös suullisesti oikeuden istunnossa, mutta tällainen on erittäin harvinaista. Yleensä selvitykset annetaan kirjallisina ja selvitys käydään vanhempien kanssa läpi ennen kuin se lähetetään tuomioistuimelle.

Ranska

Lapsen kuulemista koskevat säännökset ovat Ranskan siviiliprosessilaissa (Code de procédure civile, artiklat 338—1 — 338—12).

Tuomari voi kuulla lasta henkilökohtaisesti itse tai antaa kuulemistehtävän henkilölle, jolla ei ole sidoksia lapseen tai asianosaisiin. Kyseisellä henkilöllä on oltava kokemusta sosiaalialalta tai psykologiasta. Lasta voidaan kuulla yksin tai tämän valitseman asianajajan tai muun henkilön läsnä ollessa.

Tuomioistuimen on varmistauduttava siitä, että lapselle on annettu tieto oikeudesta tulla kuuluksi. Kuulemisoikeudesta tiedottamisesta on oltava maininta myös tuomioistuimen päätök-

sessä. Myös tilanteissa, joissa tuomioistuin vahvistaa vanhempien välisen sovinnon, tuomioistuimen on varmistettava, että lapselle on annettu tilaisuus tulla kuulluksi.

Ranskan siviililain (Code civil, 373—2—12) mukaan tuomioistuin voi ennen päätöstään lapsen huoltoa ja tapaamista koskevassa asiassa määrätä hankittavaksi sosiaalisen selvityksen. Selvityksen tavoitteena on hankkia tietoa perheen tilanteesta ja lapsen elinolosuhteista. Selvityksen tekee yleensä lastensuojeluviranomainen tai luvan saanut paikallinen järjestö.

Ranskassa on ollut vuodesta 2015 alkaen voimassa uudenlainen menettely avioeroa ja lapsen huoltoa koskevissa asioissa: avioerosta ja vanhemmuudesta voidaan tehdä asianajajan avulla sopimus, jonka notaari hyväksyy. Tällaiset sopimukset ovat täytäntöönpanokelpoisia Ranskassa. Hyväksyessään sopimuksen notaari tarkistaa muodolliset edellytykset eli että asianajaja on ollut mukana, että sopimus täyttää oikeusjärjestyksen perusteiden mukaisuutta koskevan edellytyksen ja että lapselle on annettu mahdollisuus tulla kuulluksi. Menettelyssä lapselle annetaan lomake, jossa kerrotaan, että hänellä on mahdollisuus tulla kuulluksi. Lapsen allekirjoittama lomake palautetaan viranomaiselle. Jos lapsi haluaa tulla kuulluksi, asia siirtyy tuomioistuimen käsittelyyn.

Saksa

Saksan perheasioita koskevan prosessilain (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, FamFG) 159 §:n mukaan tuomioistuimen on kuultava henkilökohtaisesti lasta, kun hän on täyttänyt 14 vuotta. Alle 14-vuotiaasta kuullaan vain, jos se katsotaan tarpeelliseksi. Kuitenkin Saksan liittotasavallan perustuslakituomioistuimen kannanoton mukaan tuomioistuimen on kuultava lapsia kolmen vuoden iästä alkaen, jos se on lapsen edun mukaista (BVerfG 23.3.2007—1 BvR 156/07). Tämä koskee myös tilanteita, joissa tuomioistuin vahvistaa vanhempien välisen sopimuksen.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa tuomioistuin kuulee myös nuorisoviranomaista, Jugendamtia (§ 162 FamFG). Tuomioistuin voi nimetä lapselle prosessiedunvalvojan (Verfahrensbeistand). Prosessiedunvalvojan tehtävänä on kertoa lapselle sopivalla tavalla oikeudenkäyntimenettelystä ja sen mahdollisesta tuloksesta. Tuomioistuimen määräyksestä prosessiedunvalvoja voi saada tehtäväkseen myötävaikuttaa vanhempien väliseen sovintoon. Hänellä on myös oikeus tehdä valituksia lapsen puolesta. Hän ei ole kuitenkaan lapsen oikeudellinen edustaja.

1.3.2 Muun kuin vanhemman tapaamisoikeus

Ruotsi

Vanhemmuuslain 6 luvun 15 ja 15 a §:ssä säädetään lapsen oikeudesta tavata vanhemman lisäksi muuta läheistä henkilöä. Alun perin oikeudesta muun läheisen tapaamiseen säädettiin jo vuonna 1983, mutta oikeutta on sittemmin täsmennetty ja vahvistettu (mm. lailla 2006:458; Reg. prop 2005/06:99).

Vanhemmuuslain mukaan lapsen huoltaja vastaa siitä, että lapsen tarve tavata muita erityisen läheisiä henkilöitä turvataan niin pitkälle kuin mahdollista. Lisäksi huoltajan tulee antaa tällaiselle erityisen läheiselle henkilölle lapsesta sellaiset tiedot, jotka voivat edesauttaa tapaamista, jolleivät erityiset syyt estä tällaisten tietojen antamista (6 luvun 15 §:n 2 ja 3 momentti). Muulla erityisen läheisellä henkilöllä voidaan esitöiden mukaan tarkoittaa esimerkiksi isovanhempia tai muita sukulaisia, sijaisvanhempia taikka isä- tai äitipuolta.

Jos huoltaja laiminlyö velvollisuutensa huolehtia lapsen yhteyksistä muihin läheisiin henkilöihin, sosiaaliviranomaiset voivat puuttua asiaan läheisten aloitteesta. Kanneoikeus erityisen läheisen henkilön tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on sosiaalilautakunnalla (15 a §:n 2 momentti). Sosiaalilautakunnan katsotaan olevan taho, joka voi objektiivisesti arvioida kanteen nostamisen tarvetta. Esitöissä korostetaan sitä, että lasta ei tule altistaa tarpeettomille oikeudenkäynteille tai prosesseille. Vanhemmuuslain 6 luvun 15 a §:n mukaan sosiaalilautakunnan on kanteen nostamista harkitessaan kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tarpeeseen tavata isovanhempiaan ja muita lapselle erityisen läheisiä henkilöitä.

Norja

Lapsilain 45 §:ssä säädetään muun kuin vanhemman tapaamisoikeudesta. Jos lapsen vanhemmista toinen tai molemmat ovat kuolleet, voi tuomioistuin vahvistaa sukulaiselle tai muulle lapselle läheiselle henkilölle tapaamisoikeuden (45 §:n 1 momentti). Esitöiden mukaan tapaamisoikeuden vahvistaminen ei edellytä erityisiä syitä, mutta tapaamisoikeus ei näissä tapauksissa ole yhtä itsestään selvä kuin silloin, kun kyseessä on lapsen vanhempi. Jos jäljellä oleva vanhempi vastustaa tapaamisoikeuden vahvistamista, tulee päätöksenteossa noudattaa erityistä varovaisuutta.

Lisäksi vanhempi, jolle ei ole myönnetty tapaamisoikeutta tai jonka tapaamisoikeus on evätty, voi pyytää tuomioistuinta vahvistamaan tapaamisoikeuden omille vanhemmilleen. Edellytyksenä isovanhempien tapaamisoikeuden vahvistamiselle on tällöin se, että vanhempi ei itse saa tavata lastaan (45 §:n 2 momentti). Esitöiden mukaan vanhempi ei tällaisessa tilanteessa voi itse turvata lapsensa ja isovanhempien välistä yhteyttä. Huomattavaa on, että isovanhemmilla ei ole oikeutta vaatia tapaamisoikeuden vahvistamista, vaan vaatimuksen tekee lapsen vanhempi.

Isovanhempien mahdollisuutta vaatia tapaamisoikeutta myös tilanteissa, joissa lapsen molemmat vanhemmat ovat elossa, on pohdittu lain esitöissä sekä 1980- että 1990-luvuilla. Tois-taiseksi on kuitenkin päädytty siihen, että lapsen ja isovanhempien välisten yhteyksien toteuttamisen tulee lähtökohtaisesti olla vanhempien vastuulla.

Tanska

Tanskan lainsäädännössä muun kuin vanhemman tapaamisoikeudesta säädetään vanhempainvastuulain 20 §:ssä. Lainkohdan mukaan *statsforvaltningen*, joka on lapsi- ja sosiaaliministeriön alainen erityinen viranomainen, voi hakemuksesta päättää läheisten omaisten tapaamisesta silloin, kun toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmat ovat kuolleet tai kun toinen vanhempi on tuntematon. Viranomainen voi päättää tapaamisesta läheisten kanssa myös silloin, kun lapsi ei ole lainkaan tai on hyvin rajallisesti tekemisissä sen vanhemman kanssa, jonka luona hän ei asu.

Lain 22 §:n mukaan viranomainen voi 20 §:n edellytysten täyttyessä erityistapauksissa päättää myös muusta yhteydenpidosta (esim. puhelut, viestit, valokuvat) lapsen kanssa.

Sosiaali- ja sisäasianministeriö on antanut tapaamisoikeussäätelyä koskevan ohjeen (VEJ nr 11362 af 30/12/2015). Ohjeesta käy ilmi, että em. viranomaisen tulee järjestää tapaaminen tapaamisoikeuden hakijoiden ja sen vanhemman kanssa, jonka luona lapsi asuu, jotta osapuolet pääsisivät tapaamisoikeudesta keskenään vapaaehtoiseen ja lapsen etuun perustuvaan yhteisymmärrykseen. Tarvittaessa viranomaisen tulee tarjota neuvontaa tai sovittelua. Jolleivät osapuolet saavuta asiasta yhteisymmärrystä, viranomainen päättää tapaamisesta lapsen edun mu-

kaisesti. Viranomaisen tulee myös pitää huolta siitä, että lapsen näkökulma huomioidaan prosessissa.

Hakemuksen tapaamisoikeuden vahvistamisesta voivat ohjeen mukaan tehdä isovanhemmat, täysikäiset sisarukset, sisaruspuolet, vanhempien sisarukset tai muut läheiset omaiset. Jos lapsella ei ole vanhempia, isovanhemmat sekä isän että äidin puolelta voivat hakea tapaamisoikeutta. Sen vanhemman, jonka luona lapsi asuu, sukulaiset eivät voi hakea tapaamisoikeuden vahvistamista, jos vanhempi on elossa. Arvioitaessa sitä, voidaanko henkilöä pitää pykälässä tarkoitettuna läheisenä omaisena, ratkaisevaa on lapsen sosiaalinen suhde hakijaan, eivät biologiset tekijät. Säännöstä voidaan soveltaa myös sosiaalisen (ei-biologisen) vanhemman vanhempiin. Edellytyksenä on kuitenkin aina se, että lapsen ja henkilön välille on jo syntynyt säännöksessä tarkoitettu läheinen suhde, jonka säilyttäminen on lapsen edun mukaista.

Niissä tapauksissa, joissa tapaajavanhempi on elossa, muttei ole lapsen kanssa tekemisissä, annetaan yhteyden puuttumisen syyllä painoarvoa arvioitaessa sitä, tulisiko omaisille vahvistaa tapaamisoikeus. Kyse voi olla esimerkiksi tilanteesta, jossa vanhempi asuu ulkomailla tai on vankilassa. Yleensä myös tapaajavanhemman suhtautuminen läheisen tapaamisoikeuteen on otettava huomioon. Lisäksi erityistä varovaisuutta on noudatettava silloin, kun vanhemman tapaamisoikeus on evätty turvallisuussyistä.

Ranska

Ranskan lainsäädännön mukaan tapaamisoikeus voidaan lapsen edun sitä vaatiessa vahvistaa muuhun kuin vanhempaan — erityisesti sellaiseen henkilöön, joka on asunut vakiintuneesti lapsen ja tämän toisen vanhemman kanssa, osallistunut lapsen kasvatukseen ja elatukseen ja jonka kanssa lapsella on ollut läheinen ja pysyvä suhde (Code Civil, 371—4 artikla). Säännöksessä ei rajoiteta oikeutta hakemuksen tekemiseen. Tuomioistuimen tehtävänä on arvioida, onko hakijan ja lapsen välisen tapaamisoikeuden vahvistaminen perusteltua.

Saksa

Saksan siviilikoodin (BGB 1685.2) mukaan tapaamisoikeus lapseen nähden on hänelle läheisillä henkilöillä, jos heillä on ollut tosiasiallinen vastuu lapsesta (sozial-familiäre Beziehung). Tällaisen vastuun on katsottu olevan henkilöillä, jotka ovat asuneet samassa taloudessa lapsen kanssa pitkähkön ajan. Säännöksen soveltaminen ei rajoitu lapsen biologiseen sukulaiseen, vaan sitä voidaan soveltaa esimerkiksi vanhemman entiseen puolisoon tai avopuolisoon. Myös Saksan lainsäädännön mukaan tapaamisoikeuden tulee aina olla lapsen edun mukaista. Oikeutta hakemuksen tekemiseen ei ole rajoitettu. Viime kädessä tuomioistuin harkitsee tapauskohtaisesti, katsooko se säännöksen edellytysten täyttyvän.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa määrätään oikeudesta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on muutamissa ratkaisuihin ottanut kantaa lapselle läheisten henkilöiden tapaamisoikeuteen yleissopimuksessa tarkoitettua perhe-elämän suojan kunnioittamisen näkökulmasta.

Tapauksessa *Kopf ja Liberda v. Itävalta (17.1.2012)* EIT katsoi sijaisvanhempien perhe-elämän suojaa loukatun, kun heille ei myönnetty oikeutta tavata biologiselle äidilleen palautettua sijaislastaan ja kun heidän hakemuksensa käsittely kesti useita vuosia. Kansallisen lain mukaan kolmansilla osapuolilla ei ollut subjektiivista oikeutta lapsen tapaamiseen paitsi siinä tapauksessa, että lapsen hyvinvointi voisi vaarantua.

EIT totesi muun muassa, että perhe-elämä 8 artiklan mielessä ei rajoittunut avioliitolla perustettuihin suhteisiin vaan saattoi ulottua myös tosiasiallisiin perhesuhteisiin. Kysymys oli olennaisesti siitä, oliko suhde käytännössä läheinen. Yleensä sellaisen suhteen syntyminen edellytti yhdessä asumista mutta poikkeuksellisesti myös muilla seikoilla saatettiin osoittaa, että suhde oli riittävän vakaa perustaakseen tosiasiallisen perhesuhteen. Sijaislapsi oli tullut valittajien talouteen kahden vuoden ikäisenä ja asunut heidän luonaan lähes neljä vuotta. Valittajat olivat hakeneet hänen huoltajuuttaan ja yrittäneet saada hänet ottolapsekseen. Tuomioistuimet olivat katsoneet, että valittajat olivat aidosti tunteneet huolta lapsen hyvinvoinnista ja että vanhemman ja lapsen välinen suhde oli alkanut kehittyä heidän välilleen tuona aikana. Näissä oloissa EIT katsoi, että kysymys oli perhe-elämästä EIS 8 artiklan 1 kohdan mielessä ja että artikla siten soveltui. Mitä tuli artiklan noudattamiseen, EIT totesi, että artikla ei pelkästään velvoittanut valtiota pidättymään mielivaltaisilta puuttumisilta perhe-elämän suojaan vaan lisäksi valtiolla saattoi olla positiivisia velvollisuuksia suojella yksityis- tai perhe-elämää. Kummassakin tapauksessa oli löydettävä oikeudenmukainen tasapaino kilpailevien intressien välillä.

Tapauksessa *Bronda v. Italia* (9.6.1998) oli kyse siitä, oliko huostaanottotilanteessa rikottu perhe-elämän suoja, kun kasvatusvanhempien hoitoon määrättyä lasta (valittajien tyttärentytär) ei ollut palautettu luonnolliselle perheelleen. EIT totesi muun muassa olevan riidatonta, että valittajien perhe-elämän suojaan oli puututtu. EIT totesi tältä osin, että vanhemman ja lapsen molemminpuolinen toistensa seurasta nauttiminen oli perhe-elämän suojan perusaineiksia ja sen estäminen merkitsi puuttumista artiklan suojaamaan oikeuteen. Periaate soveltui myös tämän tapauksen kaltaisiin tilanteisiin, joissa kysymys oli jonkin aikaa yhdessä asuneiden lapsen ja isovanhempien suhteista. Rikkomusta ei kuitenkaan todettu.

Tapauksessa *Manuello ja Nevi v. Italia* (20.1.2015) EIT katsoi perhe-elämän suojan koskevan myös lapsen ja hänen isovanhempiensa välistä suhdetta. Tapauksessa oli kyse lapsen isän vanhemmista, joilta oli evätty heille vahvistettu tapaamisoikeus lapsenlapsensa kanssa sillä perusteella, että heidän poikaansa syytettiin tämän seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja lapsen katsottiin yhdistävän isovanhempansa siihen kärsimykseen, jonka hänen isänsä oli hänelle aiheuttanut. Isä vapautettiin syytteistä myöhemmin. EIT totesi, että tämäntapaisissa tilanteissa on noudatettava hienovaraisuutta. Viranomaisten katsottiin kuitenkin loukanneen hakijoiden perhe-elämän suoja, koska heidän toimintansa seurauksena isovanhemmat eivät olleet tavanneet lapsenlastaan 12 vuoteen.

Perhe-elämän suoja voi koskea myös lapsen ja hänen enonsa välistä suhdetta (*Boyle v. Yhdistynyt kuningaskunta* 28.2.1994):

Enon ja hänen sisarensa lapsen välille oli vuosien aikana lapsen syntymästä lukien kehittynyt läheinen suhde. Kun lapsen äitiä epäiltiin lapseensa kohdistuneista sukupuolirikoksista, lapsi otettiin äitinsä huollosta ja sijoitettiin sosiaaliviranomaisen hoitoon. Enon sallittiin tavata lasta kerran valvonnan alaisena mutta lukuisat muut tapaamispyynnöt evättiin. Ennen vuonna 1989 annettua lapsilakia muut sukulaiset kuin vanhemmat eivät voineet pyytää tuomioistuinta antamaan määräystä pakkotoimenpitein viranomaisen huostaan otetun lapsen tapaamisesta. Sanotun lain voimaantultua eno teki tapaamismääräystä koskevan hakemuksen, joka kuitenkin hylättiin. Sittemmin vuonna 1993 enolle ilmoitettiin, että hänen ja lapsen väliset suhteet oli tarkoitus palauttaa ennalleen. Ihmisoikeuskomissio katsoi valittajan perhe-elämän suojaan rikottun, mutta asia jäi EIT:ssa sillensä valittajan ja hallituksen tehtyä sovinnon.

1.3.3 Vuoroasuminen

Pohjoismaista ainoastaan Norjan lainsäädännössä on nimenomaiset säännökset vuoroasumisesta.

Norja

Norjan lapsilain 36 §:n mukaan vanhemmat voivat sopia, että lapsi asuu vakituisesti molempien vanhempien tai toisen vanhemman luona (delt bosted). Vuoroasumiselle ei ole asetettu ajallisia kriteerejä, vaikka ns. viikko-viikko-järjestelmä onkin monella perheellä käytössä. Suurin ero vuoroasumisen ja laajan tapaamisoikeuden välillä on lasta koskeva päätöksenteko: vuoroasumisessa vanhemmat tekevät kaikki lasta koskevat päätökset yhdessä.

Vuoroasuminen edellyttää pääsääntöisesti vanhempien yksimielisyyttä järjestelystä. Jos vanhemmat eivät ole asiasta yhtä mieltä, tuomioistuin voi määrätä vuoroasumisesta vain, jos siihen on erityisiä syitä (36 §:n 2 momentti).

Norjalaisten esitöiden mukaan toimivan vuoroasumisen kriteereinä on mainittu se, että vanhemmat tulevat riittävässä määrin toimeen keskenään pystyäkseen tekemään lasta koskevat päätökset yhdessä ja asuvat toistensa lähellä. Norjassa ¼ eroperheistä ovat sopineet vuoroasumisesta. Vuoden 2010 lakiuudistuksen yhteydessä tuomioistuinten mahdollisuutta määrätä vuoroasumisjärjestely kavennettiin siten, että se on mahdollista vain erityisin perustein. Ajatuksena oli se, että vuoroasumisjärjestely ei ole lapsen edun mukainen, jos vanhemmat ovat siinä määrin konfliktiherkkiä ja kykenemättömiä yhteiseen päätöksentekoon, että asia on jouduttu viemään tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Norjassa hyväksyttiin keväällä 2017 lapsilain muutos, jonka valmistelussa harkittiin vuoroasumisjärjestelyn ottamista lain lähtökohdaksi. Lausuntokierroksen jälkeen tästä vaihtoehdosta luovuttiin, sillä vuoroasumisen ei haluttu olevan automaattinen ratkaisu myös riitaisissa tapauksissa. Lain 36 §:n 1 momentin sanamuotoa muutettiin kuitenkin siten, että vuoroasumisjärjestely mainitaan lainkohdassa ensin. Kyse on pikemminkin asenteita luovasta kuin sisällöllisestä muutoksesta — esitöissä korostetaan, että lapsen etu ratkaisee asumismuodon.

Myös keväällä 2017 hyväksyttyä uutta väestörekisterilakia koskevassa hallituksen esityksessä (Prop. 164 L 2015—2016, Lov om folkeregistering) todettiin, että muun muassa lapsen vuoroasumista koskevissa tilanteissa olisi hyödyllistä kirjata väestötietojärjestelmään tieto lapsen tosiasiallisesta asumisesta kahdessa osoitteessa, vaikka vain yksi osoite voikin olla väestötietojen perusteena. Tieto vuoroasumisesta toisessa osoitteessa voitaisiin lisätä esimerkiksi lisätietona vakituisen osoitteeseen.

Ruotsi

Ruotsissa yhteishuoltajat voivat sopia vuoroasumisesta (växelvist boende) ja sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen. Vuodesta 1998 lukien tuomioistuimet ovat voineet määrätä vuoroasumisesta silloin, kun se on lapsen edun mukaista, jopa vanhempien toivomusten vastaisesti. Oikeuskäytännössä edellytyksenä on ollut muun muassa, että vanhemmat asuvat lähellä toisiaan ja tulevat toimeen keskenään.

Lapsella voi kuitenkin olla vain yksi asuinpaikka väestörekisterissä. Lapsen asuinpaikan kirjaamisesta vuoroasumistilanteissa on säädetty väestökirjanpitolaissa (Folkbokföringslag, 1991:481). Lisäksi Skatteverket on antanut asiasta tarkemman ohjeen. Myös Ruotsissa on lähtökohtana, että lapsen huoltajat saavat päättää, kumman luokse lapsi kirjataan asumaan (lain 7 a §), jos lapsi oleskelee molempien luona suunnilleen yhtä paljon ja vanhemmat pääsevät asiasta yhteisymmärrykseen. Jos nämä kriteerit eivät täyty, lapsi kirjataan Skatteverketin ohjeen mukaan asumaan sen vanhemman luokse, jonka luona tämä asuu enemmän. Jos lapsi kuitenkin asuu yhtä paljon molempien vanhempiensa luona, hänet pidetään kirjoilla vanhempien viimeisessä yhteisessä asunnossa, vaikka lapsi viettäisikin enemmän aikaa toisessa asunnossa.

Viime kädessä Skatteverket ratkaisee, minne lapsi kirjataan asumaan. Arviossa otetaan mukaan kokonaistilanne, pysyvyys ja lapsen aiempi asuinpaikka.

Ruotsissa lapsilisää ja elatustukea on mahdollista saada, vaikka lapsi ei olisikaan kirjoilla vanhemman luona. Molemmat etuudet on myös mahdollista jakaa vanhempien kesken vuoroasumistilanteessa.

Tanska

Tanskassa ei ole säännöksiä vuoroasumisesta, mutta tapaamisoikeus voidaan määrätä hyvin laajaksi (50/50). Jos vanhemmat eivät pääse asumisesta yhteisymmärrykseen, mutta toinen vanhemmista toivoo vuoroasumista, voi viranomainen vahvistaa tällaisen järjestelyn. Edellytyksenä on, että järjestely toimii käytännössä lapsen kannalta. Tavallista on edellyttää myös, että vanhemmat asuvat lähellä toisiaan. Lapsen arki ei saa olennaisesti muuttua sen mukaan, kumman vanhemman luona tämä asuu.

1.3.4 Tapaamisoikeus ja vastuu tapaamiskustannuksista

Ruotsin vanhemmuuslaissa (6 luvun 15 §) asetetaan molemmille vanhemmille yhteinen vastuu huolehtia siitä, että lapsen oikeus tavata sitä vanhempaa, jonka luona hän ei asu, toteutuu mahdollisimman pitkälle. Lisäksi laissa asetetaan lapsen kanssa asuvalle vanhemmalle velvollisuus antaa lapsesta tietoja, jotka helpottavat tapaamisoikeuden toteutumista. Vanhemmuuslain 6 luvun 15 b §:n mukaan lapsen kanssa asuvan vanhemman on osallistuttava lapsen ja toisen vanhemman välisiin tapaamiskustannuksiin. Kustannustenjaossa otetaan huomioon vanhempien taloudellinen tilanne ja muut olosuhteet. Kustannustenjakoa koskevaa päätöstä tai sopimusta voidaan muuttaa, jos olosuhteet ovat muuttuneet. Vanhemmuuslain 6 luvun 20 ja 21 §:n mukaan tuomioistuin voi hakijan pyynnöstä huoltoa, asumista tai tapaamisoikeutta koskevassa päätöksessä tai väliaikaisessa määräyksessä velvoittaa vastapuolen sakon uhalla luovuttamaan lapsen, jos siihen on erityisiä syitä.

Norjan lapsilain 42 §:ssä säädetään molemmille vanhemmille vastuu tapaamisoikeuden toteutumisesta. Lapsilain 44 §:n mukaan molemmat vanhemmat vastaavat tapaamiskustannuksista suhteellisin osuuksin tulojensa mukaan. Kustannuksiin luetaan lapsen matkan lisäksi lapsen viemisestä tai noutamisesta aiheutuvat toisen vanhemman kustannukset. Ainakin tietyissä tilanteissa päätös on täytäntöönpanokelpoinen. Tapaamisoikeutta koskevaan perustepäätökseen ei voi liittää sakon uhkaa.

Tanskan vanhempainvastuulaissa (19 §) vanhemmille on asetettu yhteinen velvollisuus huolehtia tapaamisoikeuden toteutumisesta ja lapsen kuljetuksesta tapaamisiin. Tapaamisoikeutta koskevaan perustepäätökseen ei voi liittää sakon uhkaa.

Saksan siviilikoodin (§ 1684 BGB) mukaan lapsella on tapaamisoikeus kumpaankin vanhempaansa ja kummallakin vanhemmalla on tapaamisoikeus ja -velvollisuus lapseen nähden. Edelleen säännöksen mukaan vanhempien on pidättäydyttävä kaikesta, mikä vaikeuttaa lapsen ja toisen vanhemman välistä suhdetta tai kasvatusta. Jos vanhempi jatkuvasti ja toistuvasti rikko tätä velvoitetta, tuomioistuin voi nimetä erityisen valvojan valvomaan tapaamista. Saksan siviiliprosessilain (§ 888) mukaan päätöksen toteutumisen turvaksi voidaan asettaa sakon uhka.

Ranskan siviililain mukaan kummankin vanhemman on ylläpidettävä henkilökohtaisia suhteitaan lapseen ja kunnioitettava lapsen suhdetta toiseen vanhempaan (Code Civil, 373—2 artikla). Ranskan siviilioikeudellisia täytäntöönpanomenettelyjä koskevan lain (Code des procédu-

res civiles d'exécution français, L 131—1 — 131—4) mukaan tuomari voi asettaa päätöksen täytäntöönpanon turvaksi sakon uhan. Säännöstä on käytetty esimerkiksi tapaamisoikeutta koskevissa päätöksissä. Valmisteilla olevan lainsäädäntöehdotuksen mukaan tarkoituksena on täsmentää, että tämä yleisesti siviilioikeudellisia asioita koskeva mahdollisuus koskee myös tapaamisoikeutta koskevia päätöksiä.

1.3.5 Velvollisuus ilmoittaa muuttoaikeista (relocation)

Ruotsin lainsäädännössä ei ole velvollisuutta ilmoittaa asuinpaikan muutoksesta. Norjan, Tanskan ja Ranskan lainsäädännössä ilmoitusvelvollisuudesta on säädetty. Sen rikkomiselle ei ole suoranaista sanktiota.

Norjan lapsilaissa (42 a §) on ollut säännös vanhemman velvollisuudesta ilmoittaa vähintään 6 viikkoa etukäteen muuttoaikeistaan, jos tapaamisoikeus on vahvistettu. Säännöksen esitöissä todetaan, että ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti voi olla osoitus osapuolen yhteistyökyvyistä ja siitä, miten hän huolehtii lapsen yhteydenpidosta molempiin vanhempiin. Tämä on yksi seikka, jonka tuomioistuin ottaa huomioon arvioidessaan lapsen edun mukaista ratkaisua. Ke-väällä 2017 hyväksytyn lainmuutoksen myötä määräaikaa pidennettiin kolmeen kuukauteen. Ilmoitusvelvollisuuden rikkominen ei johda suoraan sanktioon.

Tanskan vanhempainvastuulaissa (18 §) on säännös vanhemman velvollisuudesta ilmoittaa vähintään 6 viikkoa etukäteen toiselle vanhemmalle omasta tai lapsen muutosta toiselle paikkakunnalle tai ulkomaille.

Ranskan siviililain (artikla 373—2) mukaan vanhemman on ilmoitettava etukäteen ja ajoissa toiselle vanhemmalle asuinpaikkansa muuttumisesta, jos sillä on vaikutusta vanhempainvastuun toteuttamiseen. Jos asiasta syntyy erimielisyyttä, toinen vanhemmista voi saattaa asian tuomarin ratkaistavaksi ja asia ratkaistaan lapsen edun vaatimalla tavalla. Tuomari tekee päätöksen muuton aiheuttamien kustannusten jakautumisesta ja täsmentää tämän johdosta myös lapsen elatusavun suuruuden.

1.4 Nykytilan arviointi

Yhteiskunta ja perhemuodot ovat muuttuneet lapsenhuoltolain säätämisen jälkeen. Solmittujen avioliittojen määrä on vähentynyt ja toisaalta avioerojen määrä on lisääntynyt. Perheistä on tullut entistä monimuotoisempia. Yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten myötä vanhemmuusroolit ovat muuttuneet. Nykyään on tavallista, että molemmat vanhemmat osallistuvat aktiivisesti ja tasapuolisesti lapsen elämään. Tämän tulisi heijastua myös lainsäädäntöön.

Lapsenhuoltolain suhteellisen yleispiirteiset säännökset ovat kestäneet hyvin aikaa ja mahdollistaneet yksilöllisten tilanteiden huomioon ottamisen. Epäkohtia on kuitenkin havaittu. Niistä osa on sellaisia, joita ei voida tai ole tarkoituksenmukaista pyrkiä korjaamaan lainmuutoksilla. Yhteiskunnan muutokset ja kansainväliset sitoumukset huomioon ottaen lainsäädäntöä on kuitenkin tarpeen muuttaa eräiltä osin. Ensinnäkin on tarpeen vahvistaa lapsen mahdollisuuksia osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Riidattomissa asioissa menettelyjä on myös mahdollista keventää niin, että oikeudellisesti sitova ratkaisu voitaisiin saada nykyistä laajemmin myös sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Perherakenteiden monimuotoistuminen puoltaa sitä, että lainsäädäntö mahdollistaisi myös muiden kuin lapsen biologisten vanhempien huomioon ottamisen lapsen huoltoa, asumista ja tapaamista järjestettäessä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden tuomioistuinkäsittelyä on tarpeen tehostaa. Lainsäädäntömuutoksia tarvitaan myös tapaamisoikeuden toteutumisen varmistamiseen nykyistä tehokkaammin.

Lainsäädäntömuutokset eivät kuitenkaan yksin riitä parantamaan nykytilannetta. Lapsiperheiden kannalta tärkeää on tilanteeseen sopivien sosiaalipalveluiden saaminen heti, kun avun tarvetta ilmenee. Varhaisen vaiheen palveluilla ehkäistään ongelmien eskaloituminen, johon pitkä odotusaika voi johtaa. Sosiaalitoimen palveluita uudistetaan parhaillaan osana LAPE-hanketta. Tämän lisäksi tärkeää on turvata sosiaalitoimen riittävät resurssit. Sosiaalitoimen resursseilla on suuri vaikutus myös oikeudenkäyntimenettelyn sujuvuuteen.

2 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

2.1 Tavoitteet

Esityksen keskeisin tavoite on parantaa lapsen edun toteutumista lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Tavoitteena on myös saattaa lapsenhuoltolaki ajan tasalle siten, että se vastaa yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia ja oikeuskäytäntöä. Lisäksi ehdotuksella pyritään vahvistamaan lapsen osallisuutta häntä koskevien asioiden käsittelyssä ja tehostamaan lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvien asioiden oikeuskäsittelyä. Esityksessä ei ehdoteta muutoksia kansainvälisen yksityisoikeuden alaa koskeviin säännöksiin eikä vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista tai lapsen palauttamista koskevaan menettelyyn.

2.2 Keskeiset ehdotukset

2.2.1 Lapsen huolto ja asuminen

Huoltajien oikeuksien ja velvollisuuksien täsmentäminen

Lapsen huollossa on keskeistä turvata lapsen ja hänen vanhempiensa väliset ihmissuhteet. Samanaikaisesti lapsen tasapainoiselle kehitykselle ja hyvinvoinnille on tärkeää myös muiden ihmissuhteiden vaaliminen. Erityisen tärkeää läheisten ihmissuhteiden säilyminen esimerkiksi isovanhempiin, sisaruksiin ja muihin läheisiin on erotilanteessa. Tämän vuoksi lapsenhuoltolain yleisiin säännöksiin ehdotetaan otettavaksi huoltajien nimenomainen velvollisuus vaalia lapselle tärkeitä ihmissuhteita. Lakiin ehdotetaan otettavaksi myös nykyistä selkeämpi säännös siitä, että molempien vanhempien on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen.

Voimassa oleva lapsenhuoltolaki ei sisällä nimenomaista velvollisuutta suojella lasta väkivallalta. Lain yleisiä säännöksiä ehdotetaan täsmennettäväksi säätämällä huoltajien velvollisuudeksi suojella lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Ehdotuksella toteutetaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan 1 kappaleessa sopimusvaltioille asetettua velvoitetta ryhtyä muun muassa kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin toimiin suojellakseen lasta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa. Ehdotettu säännös yhdessä lain 10 §:ssä säädettyjen, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemisessa huomioon otettavien tekijöiden kanssa vahvistaisi myös Istanbulin sopimuksen 31 artiklan velvoitetta ottaa perheväkivalta huomioon määrättäessä lasten huoltajuudesta ja tapaamisoikeudesta.

Velvollisuus ilmoittaa aiotusta muutosta

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lapsen vanhemmalle velvollisuus ilmoittaa etukäteen toiselle vanhemmalle aikomuksestaan muuttaa asuinpaikkaansa, jos muutolla on vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Säännöksellä toteutetaan Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2015 hyväksymää suositusta. Ehdotuksella pyritään kannustamaan vanhempia pohtimaan jo etukäteen oman muuttonsa mahdollisia vaikutuksia lapsen huollon ja tapaamisoikeuden toteutumiseen ja järjestelemään tarvittaessa nämä asiat oikeudellisesti uudelleen. Ehdotuksella ei muuteta lain säännöksiä siitä, että toinen yhteishuoltaja ei voi yksipuolisesti muuttaa lapsen asuinpaikkaa, vaikka lapsi asuisikin hänen luonaan. Alaikäisen lapsen puolesta tehtyyn muuttoilmoitukseen liittyvää rekisterimerkintämenettelyä on vastikään täsmennetty kotikuntalain (201/1994) 15 §:ään tehdyllä muutoksella (669/2016).

Lapsen huoltoon liittyvien sopimusten alan laajentaminen

Esityksessä ehdotetaan sosiaalilautakunnan toimivallan laajentamista sopimusten vahvistamisessa niin, että sosiaalilautakunnan toimivalta olisi pääsääntöisesti yhtä laaja kuin tuomioistuimen toimivalta. Voimassa olevan lapsenhuoltolain mukaan vain tuomioistuin voi antaa niin sanottuja työnjakomääräyksiä eli päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken. Samoin oheishuoltajasta voi päättää vain tuomioistuin. Esityksessä ehdotetaan sosiaalilautakunnan toimivallan laajentamista niin, että riidattomissa tilanteissa tehtävienjaosta ja oheishuoltajasta voitaisiin sopia myös sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Lapsen huolto voitaisiin uskoa vanhempien sijasta muulle henkilölle kuitenkin vain tuomioistuimen päätöksellä. Samoin jäljempänä selostettu tapaamisoikeus lapsen ja hänelle erityisen läheisen henkilön välillä olisi mahdollista vahvistaa vain tuomioistuimen päätöksellä.

Tietojensaantioikeuden vahvistaminen

Tietojensaantioikeutta koskevilla säännöksillä selkeytetään oikeustilaa kirjaamalla lakiin oikeuskäytäntö, jonka mukaan tuomioistuin voi tehdä päätöksen vanhemman tietojensaantioikeudesta, vaikka lapsen huolto on muutoin uskottu yksin toiselle vanhemmalle (KKO 2003:7). Ehdotuksella selkeytetään myös sosiaalilautakunnan mahdollisuutta vahvistaa tietojensaantioikeutta koskeva sopimus. Erillisellä tietojensaantioikeudella voidaan edistää vanhemman ja lapsen välisen suhteen kehittymistä ja kannustaa huollosta erotetun vanhemman sitoutumista vanhemman rooliin. Ehdotuksen mukaan tietojensaantioikeus voitaisiin antaa myös muulle kuin vanhemmalle. Tällä tavoin voitaisiin tarvittaessa edistää lapselle läheisen henkilön mahdollisuuksia osallistua lapsen hoitoon ja kasvatukseen.

Lapsen huoltajuus tunnustettaessa vanhemmuus ennen lapsen syntymää

Isyyslain (11/2015) mukaan mies voi tunnustaa lapsen ennen tämän syntymää. Samalla voidaan tehdä etukäteen sopimus lapsen yhteishuoltajuudesta. Isyyslain soveltamisesta saatujen kokemusten mukaan valtaosa etukäteen lapsensa tunnustaneista miehistä tekee yhteishuoltosopimuksen lapsen äidin kanssa.

Esityksessä ehdotetaan uutta sääntelyä, jonka mukaan mies tulisi isyyden vahvistamisen myötä suoraan lain nojalla äidin ohella lapsen huoltajaksi, jos hän on tunnustanut isyyden ennen lapsen syntymää. Sama koskisi tilannetta, jossa äitiys tunnustetaan ennen lapsen syntymää äitiyslain (253/2018) 14 §:n nojalla. Muutoksen johdosta erillistä sopimusta yhteishuollosta ei

tarvitsisi tehdä. Ehdotuksen tavoitteena on selkeyttää ja yksinkertaistaa huoltajuuskysymyksen ratkaisemista sekä perheiden että viranomaisten kannalta. Samalla poistetaan tarpeettomia eroja avio- ja avoliittoperheiden kohtelussa.

Jos isyys tai äitiys tunnustetaan vasta lapsen syntymän jälkeen, sovelletaan nykyisinkin voimassa olevia säännöksiä. Niiden mukaisesti lapsen synnyttänyt äiti on yksin lapsensa huoltaja, jollei muuta sovita tai tuomioistuimen päätöksellä määrätä.

Vuoroasuminen

Lapsenhuoltolakiin ehdotetaan säännöksiä, jotka mahdollistavat yhtenä laissa tarkoitettuna lapsen asumisjärjestelynä sen, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Tieto vuoroasumisesta merkittäisiin väestötietojärjestelmään huollon sisältöä koskevana tietona. Tällä tavoin tehtäisiin näkyväksi järjestely, jossa lapsi asuu tosiasiasa vuorotellen kummankin vanhempansa luona yhtä paljon tai lähes yhtä paljon. Nykyisin vastaava järjestely toteutetaan tapaamisoikeutta koskevia säännöksiä soveltaen, mikä ei anna todellista kuvaa lapsen asumisesta.

Vuoroasumisen ehdot määriteltäisiin tapauskohtaisesti samalla tavoin kuin tapaamisoikeudesta sovittaessa tai määrättäessä. Vuoroasumisella tarkoitettaisiin lähtökohtaisesti tilannetta, jossa lapsi asuu vähintään 40 prosenttia kalenterivuodesta toisen vanhempansa luona.

Lapsenhuoltolain nojalla tehty sopimus tai tuomioistuimen antama määräys siitä, kenen tai keiden luona lapsen tulee asua eli kenellä on pääasiallinen vastuu lapsen tosiasiallisesta hoidosta, ei määrää automaattisesti lapsen kotikuntaa ja hänen siellä olevaa niin sanottua virallista asuinpaikkaansa. Henkilön virallinen asuinpaikka määräytyy kotikuntalain perusteella ja päätöksen siitä tekee maistraatti. Kotikuntalain perusajatuksena on kirjata väestötietojärjestelmään tieto siitä, missä henkilö tosiasiallisesti asuu. Henkilöllä voi olla vain yksi virallinen asuinpaikka, vaikka hänellä olisi käytössään useampia asuntoja. Tämä sääntely koskisi myös vuoroasumistilanteita eli vuoroasumisessakin lapsella voisi olla vain yksi virallinen asuinpaikka.

Lapsen virallisen asuinpaikan määräytyminen on perheille merkityksellinen asia. Monet yhteiskunnan palvelut ja etuudet suoritetaan sen mukaan, kumman vanhemman luona lapsen väestötietojärjestelmän mukainen asuinpaikka on, kun vanhemmat asuvat eri osoitteissa. Arjen kannalta tärkeiksi on koettu erityisesti oikeus asumistukeen, koulukuljetuksiin, terveydenhoitopalveluihin ja lapsilisään vuoroasumistilanteessa. Huoltajien näkemys lapsen kotikuntalain mukaisesta asuinpaikasta olisi aiheellista selvittää lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä. Tämän vuoksi lakiin ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan vuoroasumista koskevaan sopimukseen kirjattaisiin ehto siitä, kumpi kodeista ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi. Asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä myös tuomioistuimen olisi otettava asia omasta aloitteestaan esille ja annettava tästä määräys tarvittaessa.

Esitys ei sisällä muutoksia erityislainsäädännössä säädettyjen etuuksien ja oikeuksien määräytymisperusteisiin. Ehdotetut vuoroasumista koskevat säännökset eivät siis vaikuttaisi välittömästi lapsen ja perheen saamien palveluiden ja etuuksien määräytymiseen. Säännösten voimaantulo ei siten ainakaan pääsääntöisesti aiheuttaisi tarvetta muuttaa vuoroasumista koskeviksi päätöksiksi tai sopimuksiksi sellaisia nykyisen lain aikana tehtyjä päätöksiä tai sopimuksia, joissa vuoroasumista tosiasiallisesti vastaava järjestely on vahvistettu laajan tapaamisoikeuden muodossa.

2.2.2 Lapsen tapaamisoikeus

Lapsen oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa

Lapsenhuoltolain mukaan tapaamisoikeus voidaan vahvistaa vain lapsen ja tämän vanhemman välille. Lakiin ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa oikeudellisesti sitovalla tavalla myös lapsen ja hänelle erityisen läheisen henkilön välille. Säännöksellä toteutetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen perhe-elämän suojaa koskevan 8 artiklan velvoitetta ja saatetaan lainsäädäntö sopusointuun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön kanssa.

Lapselle erityisen läheisellä henkilöllä tarkoitettaisiin ehdotuksen mukaan sellaista henkilöä, jonka kanssa lapsella on erityisen läheinen, lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde. Lapselle on voinut muodostua tällainen suhde esimerkiksi samassa taloudessa asuneeseen isovanhempaan tai sijaisvanhempaan taikka vanhemman entiseen puolisoon.

Tällainen tapaamisoikeus voitaisiin oikeudellisesti sitovalla tavalla vahvistaa tuomioistuimen päätöksellä. Tapaamisoikeuden vahvistamista tulee arvioida tässäkin tapauksessa aina lapsen edun näkökulmasta.

Tapaamiskustannukset

Nykyisin tapaamisoikeuden toteuttamisesta johtuvat kustannukset ovat lähtökohtaisesti tapaavan vanhemman vastuulla. Tilanne on koettu epäoikeudenmukaiseksi, etenkin jos kustannukset ovat aiheutuneet toisen vanhemman yksipuolisesta toiminnasta, kuten muutosta toiselle paikkakunnalle. Asiaa koskeva oikeuskäytäntö (KKO 2003:66) ehdotetaan kirjattavaksi lakiin. Ehdotettujen säännösten mukaan vuoroasumisesta tai tapaamisoikeudesta sovittaessa tai päätettäessä voitaisiin määritellä myös se, miten vastuu lapsen kuljetuksista tai matkakuluista ja kautuu. Lähtökohtana olisi se, että vanhemmat vastaavat kuljetuksista ja matkakustannuksista yhdessä. Kuljetus- ja kuluvastuuta jaettaessa voitaisiin ottaa huomioon asianomaisten kyky vastata kuljetuksista samoin kuin myös muut olosuhteet eli esimerkiksi se, mistä syystä lisäkustannukset ovat aiheutuneet.

Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot

Lapsenhuoltolaissa ei nykyisin säädetä erikseen lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten määräämisestä tuetuiksi tai valvotuiksi. Oikeuskäytännössä on kuitenkin vakiintuneesti annettu tällaisia määräyksiä. Se, että asiasta ei ole säädetty tarkemmin, on aiheuttanut jossain määrin ongelmia. Tapaamisia on esimerkiksi saatettu tarpeettomasti määrätä valvotuiksi tilanteissa, joissa tapaamisten tukeminen olisi riittänyt turvaamaan lapsen edun toteutumisen. Kun erityisesti tapaamisiin liittyvä valvonta merkitsee varsin voimakasta puuttumista lapsen ja vanhemman väliseen perhe-elämään, on asianmukaista, että tällaisen määräyksen antamisen perusteista säädetään laissa.

Edellä mainituista syistä lapsenhuoltolakiin ehdotetaan otettavaksi nimenomaiset säännökset siitä, että lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset voidaan toteuttaa tuettuina tai valvottuina taikka että tapaamiset aloitettaisiin tai lopetettaisiin valvotusti (valvotut vaihdot). Tällainen järjestely edellyttäisi lapsen edun kannalta perusteltua syytä. Tapaamisen toteuttaminen valvottuna olisi näistä viimesijaisin järjestely. Tapaamisten turvaaminen tällä tavoin voitaisiin sopia sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella tai siitä voitaisiin määrätä tuomioistuimen päätöksellä. Ehdotus täydentäisi sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) lapsen ja vanhemman

välisen tapaamisen valvonnasta olevia säännöksiä. Siinä otettaisiin huomioon myös Istanbulin sopimuksen 31 artiklan velvoite varmistaa, ettei tapaamis- tai huoltajuusoikeuksien käyttäminen vaaranna perheväkivallan uhrin tai lasten oikeuksia ja turvallisuutta.

Uhkasakko tapaamisoikeuden turvaamiseksi

Lakiin ehdotetaan kirjattavaksi mahdollisuus määrätä tapaamisoikeuden toteutumatta jäämisen varalle sakon uhka jo niin sanotussa perustepäätöksessä eli tapaamisoikeudesta tuomioistuimessa päätettäessä. Tällainen mahdollisuus koskisi vain tapauksia, joissa lapsen kanssa asuvan henkilön aiemman käyttäytymisen perusteella on aihetta epäillä, että hän ei tulisi noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä. Säännöksen tarkoituksena on turvata tapaamisoikeuden toteutuminen nykyistä tehokkaammin ja jouduttaa täytäntöönpanomenettelyä, jos tapaaminen estyisi edelleen ilman pätevää syytä.

Lakiehdotuksen mukaan uhkasakkoa ei voitaisi liittää vuoroasumista koskevaan päätökseen. Tämä perustuu siihen, että vuoroasumisjärjestelyä koskevan määräyksen antamista ei ylipääntään voida pitää lapsen edun mukaisena, jos on jo lähtökohtaisesti epävarmaa, ovatko vanhemmat sitoutuneita myötävaikuttamaan sen toteutumiseen.

Vieraannuttaminen ja muu tapaamisoikeuden estäminen

Esityksessä ehdotetaan useita lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla pyritään nykyistä tehokkaammin ehkäisemään niin kutsutusta vieraannuttamisesta tai muusta syystä johtuvia tapaamisoikeuden toteutumisen ongelmatilanteita ja antamaan keinoja puuttua niihin. Vieraannuttamisella ei ole tarkkaa merkityssisältöä, mutta sillä tarkoitetaan usein vanhemman käyttäytymistä tavalla, joka vaikeuttaa lapsen ja toisen vanhemman tai muun henkilön välistä vuorovaikutussuhdetta ja johtaa joissakin tapauksissa sen katkeamiseen kokonaan.

Ensinnäkin ehdotetaan lain yleisten säännösten tarkistamista edellä selostetuin tavoin niin, että niissä korostetaan nykyistä selvemmin lapselle läheisten ihmissuhteiden merkitystä ja molempien vanhempien velvollisuutta huolehtia lapsen suhteen säilymisestä molempiin vanhempiin. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi myös nimenomainen säännös siitä, että vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Tarkoituksena on kieltää kaikenlainen manipulointi ja muu epäasiallinen vaikuttaminen lapseen, esiintyvä se missä muodossa ja mistä syystä tahansa. Näillä ehdotuksilla pyritään tukemaan vanhempien ymmärrystä siitä, että lapsen tapaamisoikeus on lapselle tärkeä asia ja että sen estäminen on lapselle haitallista.

Lakiin ehdotetaan myös kirjattavaksi lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta päätettäessä huomioon otettavia seikkoja, kuten vanhemman kyky asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle. Laissa ehdotetaan säädettäväksi myös nykyistä täsmällisemmin se, että ratkaisua tehtäessä olisi kiinnitettävä huomiota muun ohella siihen, mikä ratkaisu voisi parhaiten turvata lapsen ja vanhemman välisen suhteen säilymisen. Näillä säännöksillä korostettaisiin tapaamisoikeuden ja lapselle läheisten ihmissuhteiden kunnioittamisen painoarvoa tuomioistuimen ratkaisuharkinnassa.

Mahdollisuus asettaa uhkasakko jo perustepäätöksen yhteydessä sekä jäljempänä selostetut ehdotukset oikeudenkäyntien nopeuttamiseksi ja toistuvien oikeudenkäyntien hillitsemiseksi antaisivat myös uusia mahdollisuuksia puuttua lapsen edun vastaiseen toimintaan.

Tapaamisten estämistilanteita tulisi ennaltaehkäistä jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa erilaisilla perhettä tukevilla sosiaalitoimen toimenpiteillä. Vaikeiden tapausten taustalla olevi-

en syiden selvittäminen edellyttää moniammatillista asiantuntemusta. LAPE-hanke sekä sosiaali- ja terveystalvveluiden uudistushanke ovat keskeisellä sijalla siinä, että lasten ja perheiden palveluissa otetaan huomioon sekä näiden tilanteiden ennaltaehkäisy että sosiaali- ja terveystoimen moniammatillinen osaaminen. Tärkeää on myös viranomaisten kouluttaminen niin, että heillä olisi valmiuksia tunnistaa tällaiset tilanteet.

Muuta

Lapsen kannalta merkittävänä ongelmana on koettu toisaalta myös tilanteet, joissa toinen vanhempi ei halua pitää lainkaan yhteyttä lapseensa tai jättää vahvistetun tapaamisoikeuden käyttämättä. Sääntelyä, jolla lapsen tapaamiseen haluton vanhempi voitaisiin määrätä sakon uhalla tapaamaan lasta, ei ole kuitenkaan pidetty lapsen edun mukaisena. Lapselle läheisten ihmisuhteiden ylläpitämisen tärkeyttä korostavan sääntelyn toivotaan kuitenkin muokkaavan vanhempien asenteita myös siihen suuntaan, että tällaisia tilanteita olisi nykyistä vähemmän. Lapsen tapaamisoikeutta koskevaa ratkaisua voidaan myös tarvittaessa muuttaa.

2.2.3 Lapsen osallisuuden vahvistaminen

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan useita lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla on tarkoitus parantaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Ehdotuksissa on otettu huomioon YK:n lapsen oikeuksien sopimus, Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeuden suuntaviivat sekä Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskeva sopimus.

Huoltajien tehtävät

Esityksessä vahvistetaan huoltajien velvollisuutta selvittää lapsen mielipide ja ottaa se huomioon lasta koskevia päätöksiä tehtäessä kirjaamalla tämä velvollisuus lakiin. Lakiin ehdotetaan kirjattavaksi myös huoltajien velvollisuus kertoa lapselle häntä koskevista päätöksistä ja muista lapsen elämään vaikuttavista asioista lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla. Riidattomissa asioissa lapsen mielipiteen selvittäminen ja informointi olisi ensisijaisesti huoltajien tehtävä.

Lastenvalvojan tehtävä sopimusta vahvistettaessa

Esityksessä ehdotetaan täsmennettäväksi lastenvalvojan velvollisuutta varmistua siitä, että vanhemmat ovat selvittäneet lapsen mielipiteen ja ottaneet sen huomioon ennen kuin sopimus lapsen hullosta ja tapaamisoikeudesta vahvistetaan. Lakiin ehdotetaan selkeyden vuoksi kirjattavaksi myös säännös lastenvalvojan velvollisuudesta kuulla lasta henkilökohtaisesti, jos se on tarpeen lapsen mielipiteen selvittämiseksi. Tällainen mahdollisuus sisältyy myös voimassa olevan lain periaatteisiin, mutta ehdotetulla muutoksella tämä ilmenisi laista selkeämmin.

Tuomioistuimen tehtävät

Lapsen mielipiteen selvittämisestä tuomioistuimessa käsiteltävien asioiden yhteydessä ehdotetaan säädettäväksi laissa nykyistä yksityiskohtaisemmin. Voimassa olevaa sääntelyä tiukennettaisiin niin, että lapsen mielipide on selvitettävä myös riidattomissa asioissa. Esityksen mukaan myös riidatonta tai sovittelussa käsiteltävää asiaa käsiteltäessä tuomioistuimen olisi varmistuttava siitä, että huoltajat ovat selvittäneet lapsen mielipiteen.

Riitaisessa asiassa lapsen mielipiteen selvittäminen tapahtuisi nykyiseen tapaan ensisijaisesti sosiaalilautakunnalta pyydettävän selvityksen yhteydessä. Tämä on perusteltua sen vuoksi, että sosiaaliviranomaisilla on lapsen mielipidettä selvittäessään mahdollisuus keskustella lapsen kanssa useammin kuin kerran ja nähdä lapsi hänen luonnollisessa ympäristössään. Kynnystä lapsen kuulemiseen tuomioistuimessa ehdotetaan kuitenkin alennettavaksi niin, että siihen ei tarvitsisi olla painavia syitä. Lasta voitaisiin kuulla tuomioistuimessa joko sosiaalitoimen selvityksen yhteydessä tapahtuvan kuulemisen lisäksi tai sen sijasta. Edellytyksenä kuulemiselle olisi se, että kuuleminen on asian ratkaisemisen kannalta tarpeen ja lapsi pyytää sitä tai suostuu siihen. Lähtökohtana olisi, että lasta voitaisiin kuulla tuomioistuimessa tämän iästä riippumatta. Alle 12-vuotiasta voitaisiin kuulla kuitenkin vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi eikä kuulemisesta ole lapselle merkittävää haittaa.

Lapsen henkilökohtaisesta kuulemisesta tuomioistuimessa annettaisiin nykyistä tarkemmat säännökset. Säännöksiin sisältyy kuitenkin laajasti harkinnanvaraa. Tällä on pyritty siihen, että kuuleminen voidaan kussakin tapauksessa toteuttaa mahdollisimman lapsilähtöisesti.

Esityksessä ehdotetun uuden sääntelyn mukaan tuomioistuimella olisi lasta kuullessaan mahdollisuus käyttää apunaan asiantuntija-avustajaa, jota nykyään käytetään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen sovittelussa. Asiantuntija-avustajan tehtävä lapsen kuulemisessa olisi erilainen kuin sovittelumenettelyssä. Lapsen kuulemisessa avustajan tehtävänä olisi ennen kaikkea myötävaikuttaa siihen, että lapsen kuuleminen tuomioistuimessa tapahtuu lapsiystävällisellä tavalla. Hän voisi antaa asiaa käsittelevälle tuomarille apua lapsen kohtaamiseen. Asiantuntija-avustaja ei kuitenkaan kuuluisi tuomioistuimen ratkaisukokoonpanoon.

Sosiaalilautakunnan selvityksen tekijän tehtävä

Esityksessä ehdotetaan muutosta sosiaalilautakunnan selvitystä tekevän virkamiehen tehtäviin ja asemaan oikeudenkäynnissä. Lakiin kirjattaisiin säännös, jossa täsmennettäisiin selvityksen tekijän velvollisuus selvittää lapsen mielipide tarvittaessa lasta henkilökohtaisesti kuulemalla. Selvityksen tekijän olisi myös kerrottava lapselle siitä, että tämä voi halutessaan pyytää tulla kuulluksi tuomioistuimessa. Tuomioistuin voisi kutsua selvityksen tekijän kuultavaksi suulliseen käsittelyyn. Nykyisestä käytännöstä poiketen häntä ei kuultaisi oikeudenkäynnissä todistajana, vaan lapsenhuoltolaissa erityisesti säädettyinä kuultavana. Tällä korostettaisiin sitä, että selvityksen tekijä ei edusta kumpaakaan osapuolta. Hänen tehtävänään olisi ennen kaikkea lapsen näkökulman tuominen tuomioistuimen tietoon ja lapsen edun valvominen asiassa.

Selvityksen tekijän on ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa sosiaalihuoltolain mukaisiin tukipalveluihin. Yhtenä palvelumuotona lapselle voidaan tarvittaessa nimetä sosiaalihuoltolain 28 §:n mukainen tukihenkilö. Tämä tukihenkilö voisi tukea lasta paitsi oikeudenkäyntivaiheessa, myös erotilanteessa kokonaisvaltaisemminkin.

2.2.4 Oikeudenkäyntien nopeuttaminen

Sosiaalilautakunnan selvityksen hankkiminen

Yksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien oikeudenkäyntien kestoon vaikuttava seikka on ollut tuomioistuimen sosiaalilautakunnalta pyytämän selvityksen viipyminen. On tärkeää, että tuomioistuimella on käytettävissä lapsen olosuhteita koskevia tietoja ratkaisunsa tueksi ja että selvitys voidaan tarvittaessa laatia perusteellisesti. Lapsen edun mukaista kuitenkin on, että hänen huoltoaan, asumistaan ja tapaamisoikeuttaan koskeva asia ratkaistaan ilman aiheettomia viivytyksiä. Nykyisen tilanteen parantamiseksi ehdotetaan useita säännöksiä jäntevöittämään ja sitä kautta lyhentämään selvitysprosessiin käytettävää aikaa.

Esityksessä ehdotetaan ensinnäkin lisättäväksi tuomioistuimen harkintavaltaa sen suhteen, milloin selvitys on pyydettävä. Tämän lisäksi liiallista selvittämistä pyritään välttämään sillä, että tuomioistuin yksilöi jo etukäteen, mistä kysymyksistä selvitystä erityisesti kaivataan. Yksilöinnillä nopeutetaan asiaan perehtymistä sosiaaliviranomaisessa ja ehkäistään sitä, että asiaa selvitetään liian laajamittaisesti. Yksilöity pyyntö on myös omiaan selkeyttämään koko selvitysprosessia, koska se auttaa myös lapsen vanhempia hahmottamaan, mitkä seikat riidan kohteena olevassa asiassa ovat tuomioistuimen mielestä merkityksellisiä. Sosiaaliviranomainen saisi kuitenkin selvityksessä saattaa tuomioistuimen tietoon myös sellaisia selvitystä tehtäessä esille tulleita lapsen edun arvioimiseen vaikuttavia seikkoja, joista selvitystä ei nimenomaisesti ole pyydetty.

Lisäksi ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan tuomioistuimen olisi asetettava selvityksen toimittamiselle määräaika. Määräaika riippuisi luonnollisesti pyydetyn selvityksen laajuudesta; suppeasti rajatulle selvitykselle voitaisiin asettaa lyhyempi määräaika. Tuomioistuin voisi harkintansa mukaan pidentää määräaikaa tai pyytää saamansa selvityksen täydentämistä.

Käsittelyn joutuisuus

Oikeudenkäyntimenettelyä pyritään jouduttamaan myös säätämällä tuomioistuimen velvollisuudesta käsitellä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia joutuisasti. Jos asiaa on käsiteltävä käräjäoikeuden istunnossa, ensimmäinen istunto olisi ehdotuksen mukaan järjestettävä ilman aiheetonta viivytystä.

Toistuvat oikeudenkäynnit

Toistuvat huoltoriidat ovat lapsen kannalta vahingollisia ja kuormittavat koko perhettä. Tällaisten tilanteiden ehkäisemiseksi lapsenhuoltolakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan tuomioistuimen tulisi hylätä sopimuksen tai päätöksen muuttamista koskeva hakemus jo kirjallisessa menettelyssä, jos hakemuksen perusteet ja asian aiemmat käsittelyt huomioon ottaen on selvää, että hakemus ei ylitä muutoskynnystä. Tällä ehdotuksella pyritään katkaista sellainen toistuvien oikeudenkäyntien kierre, jossa ratkaisun muuttamiselle ei ole lapsen edun kannalta perusteltua syytä.

Toistuvien oikeudenkäyntien vähentämiseen pyritään myös edellä selostetulla ehdotuksella, jonka mukaan tapaamisoikeuden turvaamiseksi voitaisiin tietyissä tilanteissa asettaa sakon uhka jo perustepäätöksessä.

3 Esityksen vaikutukset

3.1 Taloudelliset vaikutukset

3.1.1 Vaikutukset valtion talouteen

Esityksellä on vaikutuksia valtion talouteen ensinnäkin siksi, että lapsenhuoltolakiin ehdotetut muutokset edellyttävät muutoksia tietojärjestelmiin. Tietojärjestelmämuutokset on toteutettava hyvissä ajoin ennen kuin ehdotettu lainsäädäntö tulee voimaan.

Merkittävin kustannus aiheutuu väestötietojärjestelmään tehtävistä muutoksista. Väestörekisterikeskuksen esittämä alustava arvio kertaluonteisen lisäkustannuksen määrästä on noin 185 000 euroa. Tämä kertaluonteinen lisäkustannus kohdistuu valtiovarainministeriön hallinnonalalle ja sen kattamisesta päätetään valtion talousarviota koskevin päätöksin. Tietojärjestelmämuutoksia tarvitaan myös yleisten tuomioistuinten Tuomas –asiankäsittelyjärjestelmään.

Tämä oikeusministeriön hallinnonalalle kohdistuva kertaluonteinen meno on alustavan arvion mukaan suuruudeltaan enintään 5 000 euroa ja rahoitetaan kehyksen puitteissa.

Toiseksi vähäisiä lisäkustannuksia aiheutuu mahdollisuudesta käyttää asiantuntija-avustajaa apuna lapsen kuulemisessa tuomioistuimessa. On vaikea esittää tarkkaa arviota siitä, kuinka yleistä asiantuntija-avustajan käyttämisestä lapsen kuulemisessa tulee. Pääsääntönä myös uudistuksen jälkeen on lapsen kuuleminen sosiaalilautakunnan tekemän selvityksen yhteydessä. Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa ei myöskään koskisi aivan pieniä lapsia. Nykyisten tapausmäärien perusteella voidaan arvioida, että asiantuntija-avustajia käytettäisiin lapsen kuulemiseen vuosittain kärjäoikeuksissa enintään joissakin kymmenissä tapauksissa, hovioikeuksissa todennäköisesti vain muutamissa tapauksissa ja korkeimmassa oikeudessa hyvin harvoin. Jos arvioidaan, että asiantuntija-avustajan käyttäminen lapsen kuulemisessa maksaisi keskimäärin 500 euroa tapaukselta ja jos tätä palvelua käytettäisiin 50 tapauksessa vuodessa, muutoksesta aiheutuisi valtiolle enintään noin 25 000 euron vuosittainen lisäkustannus. Tämä kustannus kohdistuu oikeusministeriön hallinnonalalle.

Kolmanneksi kustannuksia lisää mahdollisuus vahvistaa tapaamisoikeus lapsen ja muun henkilön kuin vanhemman välille. Kyse olisi uudenlaisesta tapaamisoikeusasiasta tuomioistuimissa. Säännöksen soveltamisala on tarkoitettu kapeaksi, joten tapausten määrän arvioidaan olevan hyvin pieni, enintään joitain kymmeniä vuodessa. Tosin hakemuksia ja muutoksenhakuasioita voi tulla vireille ensivaiheessa enemmän, kunnes oikeuskäytäntö vakiintuu.

Luotettavia ja ajantasaisia arvioita huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien oikeudenkäyntien kustannuksista on vaikeasti saatavilla. Hankaluutena on se, että toimenpiteiden määrä ja laatu vaihtelevat tapauskohtaisesti erittäin paljon. Myös tuomioistuinten käytännöt vaihtelevat. Niin sanottua asiantuntija-avusteista sovittelua koskevan hallituksen esityksen HE 186/2013 vp vaikutusarvioinnin perusteena käytettiin viimeisimpiin selvityksiin perustunutta arviota, jossa keskimääräisen huoltoriitaoikeudenkäynnin kustannus oli alioikeudessa 3 100—3 300 euroa ja hovioikeudessa 3 500—4 000 euroa. Näihin arvioihin ei sisälly oikeusavusta, sosiaalitoimen selvityksestä, muiden viranomaisten toimenpiteistä, tulkkipalveluista ym. aiheutuvia kustannuksia. Sosiaalitoimen selvityksen hinnaksi arvioitiin 2 400—5 280 euroa selvitystä kohti ja oikeusavun hinnaksi kärjäoikeuskäsittelyn osalta 2 400—3 000 euroa.

Jos arvioidaan, että uusia tapaamisoikeutta koskevia hakemuksia on pitkällä aikavälillä 30 vuodessa ja jos oikeudenkäynnin kustannuksena kärjäoikeudessa pidetään 3 100 euroa, näistä uusista tapauksista aiheutuisi valtiolle 93 000 euron kustannus vuosittain. Kustannus kohooa 100 000 euroon, jos otetaan huomioon, että vuosittain muutama hakemus käsiteltäisiin myös hovioikeudessa. Jos puolet hakijoista saisi julkista oikeusapua ja jos oikeusavun hinta olisi kärjäoikeuden osalta 2 400 euroa, oikeusavusta aiheutuisi yhteensä 36 000 euron kustannukset. Kaiken kaikkiaan 30 uuden tapaamisoikeusasian käsittelystä voidaan karkeasti arvioida aiheutuvan noin 136 000 euron vuotuinen lisäkustannus valtiolle. On kuitenkin otettava huomioon, että kaikki asiat eivät ole yhtä laajoja, joten kustannus jäänee tätä pienemmäksi.

Toisaalta tuomioistuinlaitokselle koituu säästöjä oikeudenkäyntien vähentämiseen liittyvistä ehdotuksista eli mahdollisuudesta asettaa uhkasakko jo perustepäätöksen yhteydessä ja mahdollisuudesta hylätä selvästi perusteeton muutoshakemus kirjallisessa menettelyssä. Samalla säästyy oikeusapukuluja. Lisäksi uudet sopimusmahdollisuudet vähentävät jonkin verran oikeudenkäyntien tarvetta riidattomissa asioissa. Merkittävin muutos tältä osin aiheutunee siitä, että oheishuoltoa koskevien asioiden käsittelyn arvioidaan siirtyvän suureksi osaksi sosiaalitoimeen. Tuomioistuimessa oheishuoltoa koskevia asioita ei tilastoida erikseen. Niitä voidaan kuitenkin arvioida olevan koko maassa vuosittain noin 500. Jos arvioidaan, että niistä 400 siirtyisi vahvistettavaksi sosiaalilautakunnassa, muutos merkitsisi vastaavasti 400 riidatonta asiaa

vähemmän käräjäoikeuksissa. Oheishuoltoa koskevat asiat ratkaistaan useimmiten kirjallisen aineiston perusteella. Jos arvioidaan niiden hinnaksi noin puolet keskimääräisestä huoltoriidan kustannuksesta eli noin 1 600 euroa, 400 tapausta vähemmän tarkoittaisi noin 640 000 euron säästöä.

Tarkkaa euromääräistä arviota esitettyjen muutosten vaikutuksista tuomioistuinten tapausmääriin ja oikeusavun kustannuksiin ei ole mahdollista tehdä, mutta kaiken kaikkiaan ehdotusten yhteisvaikutusten voidaan arvioida vähentävän tuomioistuinlaitokselle aiheutuvia kustannuksia. Tämä osaltaan auttaa tuomioistuinlaitosta sopeutumaan jo päätettyihin menosäästöihin ja edessä oleviin menopaineisiin.

Lapsenhuoltolain uudistamisesta aiheutuu valtiolle tiedottamiseen ja kouluttamiseen liittyviä kustannuksia, jotka kuitenkin voidaan kattaa tiedottamiseen ja kouluttamiseen osallistuvien viranomaisten toimintamenoista.

3.1.2 Vaikutukset kunnallistalouteen

Oikeudenkäynnin yhteydessä pyydettyvään sosiaalilautakunnan selvitykseen liittyvät lainsäädäntömuutokset — harkinnanvaran lisääminen selvityspyynnön tekemisessä ja selvityspyynnön tarkempi yksilöinti — vähentävät joissain tapauksissa tarvetta laajojen selvitysten tekemiseen. Myös ehdotus, jonka mukaan lasta voitaisiin nykyistä useammin kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, tekee joissain tilanteissa selvitysten tekemisen tarpeettomaksi. Näistä uudistuksista koituu vähäistä kustannussäästöä.

Sopimusmahdollisuuden laajentamisesta seuraa uudenlaisia sopimuksia vahvistettavaksi sosiaalilautakunnalle, kun muun muassa oheishuollosta voidaan tehdä sopimus. Osa näistä liittyy tilanteisiin, joissa oheishuollolla voidaan välttää lapsen huostaanotto ja joissa lastensuojelu on aktiivisesti mukana. Asian järjestäminen sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella nopeuttaa ja helpottaa lapsen tilanteen hoitamista lastensuojelun puolella. Samoin sopimusmahdollisuus poistaa tarpeen tehdä lapsen olosuhteista sosiaalilautakunnan selvitys tuomioistuimelle. Sosiaalitoimen selvityksen hinnaksi on arvioitu edellä mainittu 2 400—5 280 euroa selvitystä kohti. Jos oheishuoltoa koskevia tapauksia arvioidaan siirtyvän tuomioistuimista sosiaalitoimeen edellä todetusti noin 400 vuodessa ja jos näistä noin puolessa tuomioistuin pyytäisi sosiaalilautakunnan selvityksen lapsen olosuhteista, ehdotus tarkoittaisi vähintään noin 500 000 euron kustannussäästöä sosiaalitoimelle.

Jos arvioidaan, että yksittäisen oheishuoltoa koskevan sopimuksen tekemiseen menisi lastenvalvojan luona keskimäärin noin 1,5 tuntia, kokonaistyömäärä olisi 600 tuntia, mikä tarkoittaisi noin 0,38 htv:n lisäystä vuodessa. Jos otetaan perusteeksi henkilöstömenona lastenvalvojan yksikkökustannus työnantajalle 50 246 euroa per htv vuodessa, kustannuslisäystä tulisi laskennallisesti 18 901 euroa vuodessa.

Tuomioistuimessa uutena asiana käsiteltävät lapsen ja hänelle läheisen henkilön väliset tapamisoikeusasiat kasvattavat jossain määrin tarvetta sosiaalilautakunnan selvitysten pyytämiseen. Jos näitä tapauksia arvioidaan edellä todetusti olevan noin 30 vuodessa ja jos niissä kaikissa pyydetäisiin selvitys sosiaalilautakunnalta, tästä aiheutuisi noin 72 000 euron kustannus. Kaikki tapaukset tosin eivät edellytä selvityksen tekemistä.

Ehdotus määräjän asettamisesta sosiaalilautakunnan selvityksen tekemiselle ei edellyttäne resurssien lisäämistä sosiaalitoimessa, sillä määräjän on oltava kohtuullinen suhteessa sosiaalitoimen resursseihin.

Muilta osin sopimusvalikoiman laajentaminen vaikuttaa enemmänkin sopimusten sisältöön kuin tapausten määrään. Yhteishuollosta tai yksinhuollosta sopimisen sijasta voidaan esimerkiksi sopia tietojensaantioikeuden antamisesta toiselle huoltajalle tai tehtävien jaosta huoltajien kesken. Yhtenäisten lomakkeiden laatiminen helpottaa lastenvalvojen työtä sopimusten sisällön määrittämisessä. Uudistuksen voimaantulon yhteydessä saattaa kuitenkin tulla tilapäisesti runsaammin yhteydenottoja lastenvalvojen palveluihin asiakkailta, jotka haluavat tehdä uudenlaisia sopimuksia tai tiedustella nykyisten sopimusten päivitystarvetta.

Mahdollisuus tunnustaa isyys ennen lapsen syntymää ja tehdä samalla sopimus yhteishuollosta on ollut voimassa uuden isyyslain voimaantulosta 1.1.2016 alkaen. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan vuonna 2016 vahvistettiin 22 774 avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isyys. Lähes kaikissa tapauksissa isyys vahvistettiin tunnustamisen perusteella. Tunnustamisista 55 prosenttia tehtiin ennen lapsen syntymää. Valtaosassa näistä, arviolta yli 90 prosentissa tapauksista, tehtiin myös ennakkollinen yhteishuoltosopimus. Lapsenhuoltolakiin ehdotetusta muutoksesta johtuen yhteishuoltosopimuksia ei tarvitsisi enää näissä tapauksissa tehdä erikseen. Sosiaalilautakunnan vahvistettavaksi tulisi vuosittain todennäköisesti noin 10 000 sopimusta vähemmän kuin nykyisin. Vaikka sopimuksen vahvistaminen on näissä tapauksissa suhteellisen yksinkertaista, tapausten suuri määrä vaikuttaa lastenvalvojen ja sosiaalilautakunnan työtä vähentävästi. Jos arvioidaan, että yhden ennakkollisen yhteishuoltosopimuksen vahvistaminen lastenvalvojan luona vie noin 20 minuuttia, 10 000 tapausta tarkoittaa 3 333 työtuntia vuodessa. Tämä puolestaan tarkoittaa 2,09 htv:tä ja edellä mainitulla lastenvalvojan palkkakustannuksella laskettaessa noin 105 000 euron vuosittaisista säästöä henkilöstömenoihin. Lastenvalvojen työmäärä vähenisi samalla tavoin myös silloin, kun kyse on äitiyden ennakkollisesta tunnustamisesta. Näitä tapauksia on arvioitu olevan vuodessa valtakunnallisesti noin sata, joten niiden kustannusvaikutus on vähäinen.

Ehdotus vähentäisi myös paperityötä neuvoloissa isyyden ja äitiyden ennakkollisen tunnustamisen yhteydessä. Tästä koitua säästö olisi kuitenkin vähäinen, koska neuvolat vastaavat jatkossakin vanhemmuuden ennakkolliseen tunnustamiseen liittyvistä asioista.

Ehdotetut lainsäädäntömuutokset edellyttävät muutoksia myös kuntien sosiaalihuollon tietojärjestelmiin. Näistä aiheutuvat kustannukset eivät ole erikseen määriteltävissä.

Jonkin verran kustannuksia aiheutuu kunnille myös sosiaalitoimen koulutuksesta ja koulutukseen osallistumisesta erityisesti lain voimaantulon yhteydessä.

Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen voidaan kokonaisuutena arvioida, että ehdotetut muutokset ovat sosiaalitoimen ja sitä kautta kunnallistalouden kannalta kustannuksia säästäviä. Todettakoon, että valmisteilla olevien sosiaali- ja terveydenhuollon ja aluehallinnon –uudistuksen myötä edellä tarkoitettujen sosiaalitoimen tehtävien on tarkoitus siirtyä maakuntien järjestämisvastuulle. Tämä vaikuttaa siihen, miten kustannukset tai säästöt kohdistuvat.

3.1.3 Vaikutukset kotitalouksien asemaan

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista oikeudenkäynneistä kotitalouksille aiheutuvat oikeudenkäyntikustannukset vähenevät siltä osin kuin asioista voidaan nykyistä laajemmin sopia sosiaalitoimessa oikeudenkäynnin sijaan. Tämä koskee erityisesti tehtävienjaosta, oheishuoltajasta ja vanhemman tietojensaantioikeudesta sopimista.

3.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

3.2.1 Vaikutukset tuomioistuinten toimintaan

Ehdotetun sääntelyn myötä käräjäoikeuksissa käsiteltävien asioiden määrän voidaan olettaa vähenevän jossain määrin, kun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia voidaan entistä useammin järjestää tuomioistuinkäsittelyn sijasta sopimuksella. Myös uusintakäsittelyjen määrä vähenee. Nämä vähentävät riidattomien asioiden käsittelytarvetta tuomioistuimissa ja säästävät siten jonkin verran tuomioistuinten voimavaroja. Voimavaroja tarvitaan toisaalta niiden uusien tapaamisoikeutta koskevien hakemusten käsittelyyn, jotka koskevat lapsen ja hänelle erityisen läheisen henkilön tapaamisoikeutta.

Ehdotetut säännökset lapsen kuulemisesta henkilökohtaisesti tuomioistuimessa ja asiantuntija-avustajan käyttämisestä apuna lapsen kuulemisessa mahdollistavat uudenlaisten toimintatapojen käyttöönoton. Ehdotettuihin säännöksiin liittyy kuitenkin laaja harkinnanvara. Lisäksi kuulemisessa käytettäisiin apuna samoja asiantuntija-avustajia kuin jo nykyisin tuomioistuinsovitelussa. Nämä seikat ovat omiaan helpottamaan uusien menettelytapojen käyttöönottoa.

Hovioikeuksien toiminnan kannalta ehdotetun sääntelyn vaikutukset pitkällä aikavälillä jäävät vähäisiksi.

3.2.2 Vaikutukset sosiaalitoimen tehtäviin

Sopimusmahdollisuuden laajentaminen vaikuttaa ensisijaisesti lastenvalvojien luona laadittavien sopimusten sisältöön. Tämä edellyttää lastenvalvojien koulutusta ja perehtymistä uudistukseen. Sopimuksia varten laadittavat yhtenäiset lomakkeet helpottavat sopimusten sisällön ja sopimusten osapuolten määrittämistä.

Sosiaalilautakunnan selvitystyölle asetettava määräaika sekä yksilöidyt selvityspyynnöt nopeuttavat asiaan perehtymistä ja tehostavat selvitystyötä sosiaalitoimessa. Yksilöidyt selvityspyynnöt myös vähentävät tarvetta laajoihin selvityksiin joissakin tilanteissa.

Huoltajuuden määräytyminen lain nojalla silloin, kun vanhemmuus tunnustetaan ennen lapsen syntymää, vähentää yhteishuoltosopimuksen vahvistamiseen liittyviä sosiaalilautakunnan tehtäviä.

Vanhempien mahdollisuus tehdä sopimus oheishuollosta tai lapsen asumisesta taikka tietojensaantioikeuden antamisesta myös muun henkilön kuin vanhemman kanssa edellyttää lastenvalvojien työkäytäntöjen tarkistamista. Näissä erityisissä tilanteissa lastenvalvoja voi sopimuksen valmistelun yhteydessä soveltaa sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädettyä monialaisen yhteistyön säännöstä ja olla yhteydessä eri yhteistyötahoihin, erityisesti lastensuojeluun. Oheishuollosta sopiminen edellyttää lastenvalvojalta tapauskohtaista harkintaa, jota voidaan tukea koulutuksella ja ohjeistuksella.

Säännöksellä, jonka mukaan lastenvalvojan on tietyissä tapauksissa keskusteltava lapsen kanssa sopimuksen valmisteluvaiheessa, korostetaan lapsen mielipiteen huomioon ottamista. Säännös ei kuitenkaan vaikuta merkityksellisellä tavalla lastenvalvojien tehtäviin, sillä nykyinenkin lainsäädäntö velvoittaa lastenvalvojan selvittämään tarpeen vaatiessa lapsen omat toivomukset ja mielipiteen. Ehdotettu säännös on tarkoitettu erityistilanteita varten. Pääsääntönä on edelleenkin se, että lapsen mielipiteen selvittäminen myös sopimuksentekovaiheessa on vanhempien vastuulla.

3.2.3 Muutokset tehtäviin vanhemmuuden tunnustamisen yhteydessä neuvolassa

Edellä mainittu muutos, jonka johdosta terveydenhoitajan tai kättilön luona isyyden tai äitiyden tunnustamisen yhteydessä tehtävä yhteishuoltosopimus jäisi pois, yksinkertaistaisi myös neuvoloissa vanhemmuuden tunnustamiseen liittyviä tehtäviä. Muutos lakiin perustuvan huollon määräytymisessä edellyttää myös neuvolahenkilökunnan koulutusta.

3.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

3.3.1 Vaikutukset lapsiin

Ehdotettu sääntely parantaa monin eri tavoin lapsen asemaa ja oikeuksia YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa edellytetyllä tavalla. Vaikutukset kohdistuvat lapsiin sekä suoraan että välillisesti perheisiin kohdistuvien vaikutusten kautta.

Perustuslain 6 §:n 3 momentissa säädettyä lapsen oikeutta saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti samoin kuin lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan määräystä lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa vahvistetaan ensinnäkin täsmentämällä laissa säädettyjä vanhempien velvollisuuksia ottaa lapsen mielipide erilaisissa tilanteissa huomioon. Lisäksi lapsen oikeutta tulla kuulluksi täsmennetään kaikissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa viranomaismenettelyissä ja menettelyjen kaikissa vaiheissa: valmisteltaessa sosiaalilautakunnan vahvistettavaksi tarkoitettua sopimusta lastenvalvojan luona, tehtäessä sosiaalilautakunnan selvitystä tuomioistuimelle, harkittaessa sopimuksen vahvistamista tuomioistuimessa ja ratkaistaessa asiaa oikeudenkäynnissä.

Huoltajien velvollisuus vaalia lapselle tärkeitä ihmissuhteita sekä mahdollisuus vahvistaa lapselle oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä korostavat lain lapsilähtöisyyttä. Tapaamisoikeuden toteutumista edistävillä muutosehdotuksilla toteutetaan lapsen oikeuksien yleis-sopimuksen 9 artiklan mukaisesti vanhemmasta erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti.

Myös lapsen suojeleminen henkiseltä ja ruumiilliselta väkivallalta on ehdotuksessa nykyistä sääntelyä keskeisemmässä asemassa. Lapsenhuoltolakiin ehdotetaan säännöksiä siitä, että lasta on suojeltava väkivallalta ja siitä, että tämä on otettava huomioon lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta ratkaistaessa. Lisäksi lakiin ehdotetaan säännöksiä tapaamisten toteuttamisesta tietyin edellytyksin tuettuina tai valvottuina. Säännöksillä suojataan lasta lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan ja Istanbulin sopimuksen 31 artiklan edellyttämällä tavalla.

Esityksessä pyritään vahvistamaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan velvoitetta siitä, että kaikissa sosiaalihuollon ja tuomioistuinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Erityisesti huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemista koskevaa lapsenhuoltolain 10 §:ää on pyritty täsmentämään niin, että lapsen etu tulee otetuksi nykyistä paremmin huomioon.

Myös muut muutokset toteuttavat lapsen etua nykyistä paremmin. Esimerkiksi vanhemman velvollisuus ilmoittaa aiotusta muutosta vaikuttaa siihen, että vanhemmat ottavat etukäteen huomioon muuton vaikutuksen lapseen. Laajemmat sopimusmahdollisuudet sujuvoittavat ja parantavat lapsen ja koko perheen asemaa. Oikeudenkäyntimenettelyn nopeutuminen sekä mahdollisuus ehkäistä pitkittyviä oikeudenkäyntejä vaikuttavat myönteisesti ennen kaikkea lapsen asemaan.

3.3.2 Vaikutukset sukupuolten väliseen tasa-arvoon

Ehdotus tukee sekä naisten että miesten mahdollisuuksia toimia vanhempana. Säännöksillä luodaan edellytyksiä ja muokataan asenteita tasa-arvoisempaan suuntaan korostamalla yhteistoiminnan periaatetta ja molempien vanhempien velvollisuuksia sekä tasa-arvoista vanhemmuutta. Mahdollisuus määrätä tai sopia lapsen asumisesta vuorotellen kummankin vanhemman luona lisää vanhempien välistä yhdenvertaisuutta. Ehdotukset perustuvat kuitenkin edelleen lain lähtökohtaan siitä, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa ratkaisua harkittaessa lähtökohtana on lapsen etu ja yksilöllinen arvio.

3.3.3 Vaikutukset yhdenvertaisuuteen

Säännös vanhemmuuden etukäteisen tunnustamisen myötä tunnustajalle suoraan lain nojalla tulevasta huoltajuudesta saattaa avio- ja avoparien lapset nykyistä yhdenvertaisempaan asemaan.

Monet ehdotetuista säännöksistä helpottavat erilaisten monimuotoisten perheiden mahdollisuuksia järjestää asiat lapsen ja perheen yksilöllisiä tarpeita vastaavalla tavalla. Ehdotus parantaa siten ihmisten mahdollisuuksia päättää perhe-elämästään.

3.3.4 Vaikutukset kansalaisten asemaan

Yleiset säännökset vanhempien velvollisuuksista ottaa lapsen mielipiteet huomioon ja vaalia läheisiä ihmissuhteita vaikuttavat kaikkiin lapsiperheisiin, olivatpa vanhemmat eronneet tai ei.

Ehdotetut säännökset lapsen oikeudesta tavata hänelle erittäin läheistä henkilöä, oheishuoltajuudesta, tietojensaantioikeudesta, vuoroasumisesta, matkakustannusten jakautumisesta, väestötietojärjestelmän kirjauksista sekä tuetuista ja valvotuista tapaamisista selkeyttävät vanhempien ja muiden läheisten asemaa usein eri tavoin. Eri osapuolten asemaa selkeyttävät ja täsmentävät säännökset ovat omiaan vähentämään konflikteja näiden osapuolten välillä, mikä koituu myös lapsen eduksi.

Sosiaalilautakunnan selvityksen hankkimista koskevat muutosehdotukset, muun muassa harkintavallan lisääminen selvityksen hankkimisessa, pyynnön yksilöinti ja selvityksen toimittamiselle asetettava määräaika, jännevöittävä oikeudenkäyntimenettelyä ja lyhentävät selvitysmenettelyyn ja sitä kautta myös oikeudenkäyntiin kuluva aikaa. Muutoksilla vähennetään lapselle ja vanhemmille asian käsittelyn viipymisestä aiheutuvia haittoja. Erityisesti vähenee vaara siitä, että selvityksen viipymisestä johtuvalla oikeudenkäynnin pitkällä kestolla ja sen aikana tapahtuvalla olosuhteiden vakiintumisella on vaikutusta oikeudenkäynnin lopputulokseen lapsen huollon ja asumisen osalta. Tämä on omiaan parantamaan lapsen edun toteutumista ja vanhempien yhdenvertaista kohtelua huoltoa ja asumista koskevia ratkaisuja tehtäessä.

Mahdollisuus määrätä tapaamisoikeuden toteutumatta jäämisen varalle tietyin edellytyksin sakon uhka jo tapaamisoikeudesta tuomioistuimessa päätettäessä turvaa tapaamisoikeuden toteutumista ja jouduttaa mahdollista täytäntöönpanomenettelyä.

4 Asian valmistelu

4.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Hallitusohjelmaan on kirjattu, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva lainsäädäntö uudistetaan. (Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015 s. 21). Uu-

distushanke käynnistettiin oikeusministeriössä tammikuussa 2016 laatimalla muistio lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain soveltamisessa oikeusministeriön tietoon tulleista ongelmista ja ehdotuksista lain uudistamistarpeiksi (OM 31/41/2015). Muistiosta saadusta lausuntopalautteesta on laadittu tiivistelmä (OM Mietintöjä ja lausuntoja 35/2016). Oikeusministeriö selvitti lain muutostarpeita myös avoimessa verkkokeskustelussa keväällä 2016. Verkkokeskustelussa saadusta palautteesta on laadittu yhteenveto (OM Mietintöjä ja lausuntoja 36/2016).

Oikeusministeriö asetti syyskuussa 2016 työryhmän valmistelemaan lapsenhuoltolain uudistamista. Työryhmän tehtävänä oli arvioida, miltä osin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa laissa ja sen soveltamisessa todetut epäkohdat on välttämätöntä tai tarkoituksenmukaista korjata lakia muuttamalla, sekä valmistella tarvittavat lakiehdotukset. Työryhmän työn lähtökohtina olivat edellä mainittu muistio, muistiosta saatu lausuntopalaute sekä asiasta käydystä verkkokeskustelusta saatu palaute. Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin oikeusneuvos Tuomo Antila korkeimmasta oikeudesta. Oikeusministeriön lisäksi työryhmässä olivat edustettuina sosiaali- ja terveysministeriö, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto, Helsingin kärjäoikeus ja Itä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri.

Oikeusministeriö asetti lokakuussa 2016 myös seurantaryhmän seuraamaan ja arvioimaan työryhmän työtä. Seurantaryhmän puheenjohtajana toimi lainsäädäntöjohtaja Antti T. Leinonen oikeusministeriöstä. Seurantaryhmässä olivat edustettuina valtiovarainministeriö, ulkoasiainministeriö, Espoon kärjäoikeus, Pirkanmaan kärjäoikeus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Väestörekisterikeskus, Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkkohallitus, Helsingin oikeusaputoimisto, Itä-Suomen aluehallintoviraston Maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö, Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri, Espoon sosiaali- ja terveystoimi, Elatusvelvollisten liitto ry, Ensi- ja turvakotien liitto ry, Etävanhempien liitto ry, Fasper-hanke / Suomen sovittelufoorumi ry, Isät lasten asialla ry, Lastensuojelun Keskusliitto, Lastenvalvojat ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Miessakit ry, Perhehoitoliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Suomen Asianajajaliitto, Suomen isovanhemmat ry, Suomen Kuntaliitto, Suomen tuomariliitto ry, Väestöliitto ry ja Yhden vanhemman perheiden liitto ry. Lisäksi seurantaryhmään kuuluivat professori emeritus Markku Helin, professori Suvianna Hakalehto ja Lapsi- ja perhepalveluiden kärkihankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja Maria Kaisa Aula.

Työryhmä kuuli työnsä aikana kasvatustieteen tohtori Hannariikka Linnavuorta, psykologi Päivi Mäntylä-Karppista, hallinto-oikeustuomari Jonna Konstaria (Helsingin hallinto-oikeus) sekä kehityspäällikkö Juha Lempistä (Väestörekisterikeskus) ja ylitarkastaja Anne Sänkiähoa (Uudenmaan maistraatti). Työryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle 29 syyskuuta 2017 (Lapsenhuoltolain uudistaminen, Työryhmän mietintö, OM Mietintöjä ja lausuntoja 47/2017).

4.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen

Työryhmän mietinnöstä saatiin yhteensä 87 lausuntoa, joista 19 yksityishenkilöiltä. Mietinnöstä saadusta lausuntopalautteesta on laadittu tiivistelmä (OM Mietintöjä ja lausuntoja 13/2018).

Lausuntopalaute oli hyvin myönteistä. Lausunnonantajat pitivät uudistusta ajankohtaisena ja tarpeellisena. Mietinnön ehdotuksiin suhtauduttiin pääosin myönteisesti.

Lähes kaikki lausunnonantajat kannattivat mahdollisuutta vahvistaa lapselle oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa. Sääntelyn yksityiskohtien osalta palaute oli kuitenkin

erisuuntaista. Useimmissa lausunnoissa pidettiin perusteltuna sitä, että läheisen henkilön määritelmä on suppea ja että tällaisen tapaamisoikeuden vahvistamiseen olisi korkea kynnyks. Eräissä lausunnoissa toivottiin puolestaan mahdollisuutta vahvistaa lapsen tapaamisoikeus sosiaalisiin vanhempiinsa heti lapsen synnyttyä. Joissain lausunnoissa pidettiin ongelmallisena tällaisen tapaamisoikeuden järjestämistä sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Lausunnoissa ehdotettiin myös harkittavaksi suppeampaa vireillepano-oikeutta tässä asiassa. Lausuntopalautteen perusteella ehdotusta on muutettu niin, että tällainen tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa vain tuomioistuimen päätöksellä. Vireillepano-oikeuden rajoittamista ei ole pidetty perusteltuna.

Työryhmä ehdotti lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen muuttamiselle asetetun kynnyksen korottamista. Lausuntopalautteessa ehdotusta ei pidetty onnistuneena. Vaarana nähtiin erityisesti se, että vanhemmat eivät uskaltaisi suostua sovintoon, koska sopimuksen muuttaminen olisi vaikeaa. Lausuntopalautteen johdosta muutuskynnystä ei ehdoteta korotettavaksi.

Yhtenä keinona oikeudenkäyntien nopeuttamiseksi mietinnössä ehdotettiin käräjäoikeudelle velvollisuutta järjestää istunto kuuden viikon kuluessa, jos asiassa on pyydetty väliaikaista määräystä. Lausunnoissa ehdotus sai laajasti kritiikkiä erityisesti tuomioistuimilta. Sen arveltiin muun muassa johtavan turhiin väliaikaismääräystä koskeviin pyyntöihin. Menettelyn nopeuttamiseksi ehdotettiin myös, että tuomioistuimella olisi oikeus saada tietoja suoraan poliisilta tai terveydenhoitoviranomaiselta. Lausuntopalautteessa tuotiin esiin huolia siitä, että suorat tietopyynnöt syrjäyttäisivät sosiaalilautakunnan selvityksen hankkimisen ja että tarpeettomat terveystiedot välittyisivät kaikille asiaan osallisille. Näitä muutoksia ei ehdoteta toteutettaviksi.

Muilta osin hallituksen esitys vastaa pääosin työryhmän ehdotusta. Lakiehdotuksiin ja niiden perusteluihin on tehty joitain tarkistuksia ja täydennyksiä lausuntopalautteessa esitettyjen yksityiskohtia koskevien huomautusten johdosta.

Esityksen jatkovalmistelu on tehty oikeusministeriössä. Asia on käsitelty kuntalain (410/2015) 13 §:n edellyttämällä tavalla kunnallistalouden ja hallinnon neuvottelukunnassa.

4.3 Äitiyslaki

Esityksessä on otettu huomioon 20.4.2018 hyväksytty äitiyslaki ja siitä johtuvat seurannaismuutokset. Ne kohdistuvat lähinnä lapsenhuoltolakiin ehdotettuun 6 a §:ään.

5 Riippuvuus muista esityksistä

Eduskunnalle on annettu hallituksen esitys maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 15/2017 vp sekä siihen liittyvät täydennykset HE 57/2017 vp ja HE 71/2017 vp). Lainsäädännön hyväksyminen saattaa vaikuttaa siihen, mikä toimitilin huolehtii lapsenhuoltolaissa sosiaalilautakunnalle säädetyistä tehtävistä ja miten sen alueellinen toimivalta määräytyy.

Eduskunnan käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 29/2018 vp) ehdotetaan voimassa olevan hallintolainkäyttölain (586/1996) kumoamista. Nykyistä hallintolainkäyttölain 19 a §:ää vastaava säännös sisältyisi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa säädettäväksi ehdotetun lain 28 §:ään. Jos eduskunta hyväksyy ehdotuksen, sillä on vaikutusta tässä esityksessä ehdotettuun hallintolainkäyttölain muutokseen.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

1 luku Yleiset säännökset

1 §. Lapsen huolto. Lain 1 §:ssä määritellään huollon sisältö ja tarkoitus. Tällä tavoin se yhdessä lain 4 §:n kanssa myös määrittelee huoltajan tehtävät. Ehdotettu pykälä vastaa pääosin voimassa olevaa pykälää. Pykälän 1 ja 2 momenttia ehdotetaan kuitenkin täydennettäväksi.

Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jossa asetetaan huollon yhdeksi tavoitteeksi se, että lapsen ja hänen vanhempiensa välisten suhteiden lisäksi vaalitaan myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita. Tällaisia lapselle tärkeitä ihmissuhteita voivat olla esimerkiksi lapsen suhde sisaruksiinsa tai isovanhempiinsa. Tärkeä ihmissuhde voi vallita myös lapsen ja sellaisen henkilön välillä, joka on joko yksin tai vanhemman ohella huolehtinut lapsen hoidosta ja kasvatuksesta niin, että hänen ja lapsen välille on muodostunut lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava suhde. Säännös kattaa myös lapsen tosiasialliset sisarukset, eli muut lapset, joiden seurassa lapsi on varttunut ja joihin hänellä on sisaruussuhdetta vastaava läheinen suhde.

Ehdotetun säännöksen on tarkoitettu kattavan ensinnäkin kaikki sellaiset ihmissuhteet, jotka ovat tosiasiallisesti muodostuneet lapselle erityisen läheisiksi ja merkityksellisiksi. Suhteita tiettyihin lähisukulaisiin, erityisesti sisaruksiin ja isovanhempiin, voidaan kuitenkin pitää lasten kannalta myös yleisesti tärkeinä. Siksi vanhempien tai muiden huoltajien tulisi pyrkiä siihen, että lapsella on mahdollisuus oppia tuntemaan sisaruksensa ja isovanhempansa, vaikka lapselle ei vielä olisikaan päässyt muodostumaan kiinteää suhdetta heihin.

Ihmissuhteiden tärkeyttä on arvioitava lapsen näkökulmasta. Varsinkin varttuneemman lapsen osalta on olennainen merkitys sillä, mitä ihmissuhteita lapsi itse pitää itselleen tärkeinä.

Säännöksessä asetetun tavoitteen toteuttaminen voi käytännössä edellyttää esimerkiksi huolehtimista siitä, että lapsi voi tutustua isovanhempiinsa ja tavata heitä tai pitää heihin muulla tavalla yhteyttä. Yhteydenpidon tapa ja taajuus riippuvat siitä, mitä kussakin tapauksessa voidaan olosuhteet huomioon ottaen pitää lapsen edun mukaisena. Myös lapsen mielipide ja omat toivomukset yhteydenpidosta on otettava huomioon.

Erityisissä tilanteissa lapsen etu voi kuitenkin vaatia, että lapsen yhteyttä hänelle tärkeäksi muodostuneeseen henkilöön ei enää pidetä yllä. Jos yhteydenpidosta olisi lapselle haittaa, se voidaan säännöksen estämättä katkaista. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voidaan mainita se, että lapselle läheinen henkilö on syyllistynyt lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai lapsen kohdistuneeseen väkivaltaan.

Lakiehdotuksen 10 §:n 1 momentin mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten 1 §:ssä säädetyt huollon tavoitteet parhaiten toteutuvat vastaisuudessa. Ratkaisua tehtäessä olisi siten osana kokonaisharkintaa arvioitava sitä, millaisen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevan järjestelyn voidaan otaksua parhaiten turvaavan myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä mutta myös lapsen ja muiden hänelle tärkeiden ihmisten välillä. Jos

myöhemmin havaitaan, että tehty ratkaisu ei turvaa lapsen läheisten ihmissuhteiden säilymistä, se voi antaa aiheen ratkaisun muuttamiseen lain 12 §:n nojalla.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Säännös pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan 1 kappaleeseen.

Ehdotettu 2 momentin säännös eroaa pykälän 3 momentissa olevasta kiellosta, jonka mukaan lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Erona on muun muassa se, että 3 momentti koskee lähinnä kiellettyjä kasvatuskeinoja, kun taas 2 momenttiin ehdotetun uuden säännöksen mukaan vanhempien ja muiden huoltajien on suojeltava lasta myös muiden henkilöiden lapsen kohdistamalta väkivallalta ja muulta kaltoinkohtelulta. Selvää on, että vanhemmat ja muut huoltajat eivät saa itsekään kohdistaa lapsen minkäänlaisia väkivaltaa, huonoa kohtelua tai hyväksikäyttöä. Lasta on suojeltava myös puolisoiden väliseltä, lapsen suoraan kohdistumattomalta väkivallalta.

Säännöksen mukaan lasta on suojeltava myös henkiseltä väkivallalta. Henkinen väkivalta voi heijastua vanhempien välisestä suhteesta lapseen. Yhtenä säännöksessä tarkoitettuna henkisen väkivallan muotona voidaan pitää edellä yleisperustelussa tarkoitettua vieraannuttamista, jossa toinen vanhempi omalla käytöksellään vaikeuttaa lapsen ja toisen vanhemman välistä vuoro-vaikutussuhdetta. Myös tapaamisoikeuden käyttämättä jättämistä voidaan pitää säännöksessä tarkoitettuna henkisenä väkivaltana.

Ehdotettu uusi säännös yhdessä 10 ja 12 §:n säännösten kanssa tehostaa Istanbulin sopimuksen 31 artiklan mukaisten velvoitteiden täytäntöönpanoa. Mainitun artiklan 1 kappaleen mukaan sopimusvaltioiden tulee toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että määrättäessä lasten huoltajuudesta ja tapaamisoikeuksista otetaan huomioon kyseisen yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat väkivaltatapaukset. Yleissopimuksen 2 artiklan mukaan yleissopimusta sovelletaan kaikkiin naisiin kohdistuvan väkivallan muotoihin, mukaan lukien perheväkivalta. Edelleen yleissopimuksen 3 artiklan mukaan perheväkivallalla tarkoitetaan kaikkia perheen tai kodin sisäisiä tai toistensa entisten tai nykyisten puolisoiden tai kumppanien välisiä ruumiillisen, seksuaalisen, henkisen tai taloudellisen väkivallan tekoja riippumatta siitä, asuuko väkivallantekijä tai onko hän asunut samassa asunnossa uhrin kanssa.

Lakiehdotuksen 10 §:n 1 momentin perusteella lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistaessa olisi muiden seikkojen ohella arvioitava sitä, millaisen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevan järjestelyn voidaan otaksua parhaiten turvaavan sen, että lapsi ei vastaisuudessa altistu väkivallalle, muulle huonolle kohtelulle eikä hyväksikäytölle. Jos myöhemmin havaitaan, että tehty ratkaisu ei turvaa hänen asianmukaista suojeluaan, se voi antaa aiheen ratkaisun muuttamiseen lain 12 §:n nojalla.

Pykälän 3 momentti vastaa voimassa olevaa lakia.

2 §. Tapaamisoikeus. Pykälän sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi, jotta tapaamisoikeuden tarkoitus ja sisältö sekä vanhempien velvollisuus myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen tulisivat tarkemmin määritellyiksi.

Pykälän 1 momentissa säädetään tapaamisoikeuden tarkoituksesta, joka on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde vanhempaansa, jonka luona lapsi ei asu. Vaikka tapaamisoikeuden ensisijainen tarkoitus siten onkin lapsen ja hänestä erossa asuvan vanhemman välisen suhteen lujittaminen, hyvin toimivan tapaamisoikeuden avulla voidaan

usein samalla edistää sitä, että lapsella säilyy myönteinen ja läheinen suhde hänen kanssaan asuvaan vanhempaan.

Tavallisesti tapaamisoikeus vahvistetaan, jotta lapsi voi ylläpitää jo olemassa olevaa läheistä suhdetta vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Tapaamisoikeus voidaan kuitenkin vahvistaa myös tilanteessa, jossa tällaista läheistä suhdetta ei tapaamisoikeutta vahvistettaessa vielä ole, vaan se vasta pyritään luomaan. Ilmaisulla ”luoda ja säilyttää” pyritään kattamaan molemmat edellä mainitut tilanteet.

Voimassa olevassa laissa ei ole tapaamisoikeuden yleistä määritelmää, vaikkakin tapaamisoikeuden käsitteen voidaan katsoa olevan vakiintunut. Ehdotetun 1 momentin jälkimmäisessä virkkeessä kirjataan lakiin tapaamisoikeuden sisältö. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla sen vanhemman luona, jonka luona hän ei asu, tai tavata tätä muualla. Tapaamisoikeuteen voi kuulua myös se, että lapsi pitää tähän vanhempaan yhteyttä muulla tavoin, kuten puhelimitse taikka videopuhelun tai muiden sähköisten viestintämenetelmien avulla. Tällaisesta muusta yhteydenpidosta voidaan tavallisesti sopia tai päättää varsinaisten tapaamisten ohella. Poikkeuksellisissa erityistilanteissa tapaamisoikeus voi myös koostua pelkästään muusta yhteydenpidosta kuin samassa tilassa tapahtuvista tapaamisista.

Tapaamisoikeuden tarkempi sisältö määriteltäisiin kussakin tapauksessa erikseen siten kuin 7 b §:n 1 momentissa ja 9 a §:n 1 momentissa säädetään.

Tapaamisoikeutta koskevia säännöksiä ei olisi tarkoitus soveltaa tilanteessa, jossa on sovittu tai päätetty, että lapsen tulee asua vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Jos vuoroasumisjärjestelyssä on lapsen edun mukaista, että lapsi voi asuessaan yhden vanhempansa luona tavata välillä toista vanhempansa, tällaisista vuoroasumisjaksojen sisään sijoittuvista tapaamisista voidaan sopia tai päättää osana vuoroasumisen ehtoja 7 b §:n 1 momentin tai 9 a §:n 1 momentin mukaisesti. Vuoroasumisjärjestelyyn voi kuitenkin liittyä lapsen oikeus tavata jotakin kolmatta henkilöä. Jos lapsen tulee esimerkiksi asua vuorotellen isänsä ja isän ohella huoltajaksi määrätyn isoäitinsä luona, hänelle voidaan tämän lisäksi vahvistaa oikeus tavata äitiään.

Pykälän 2 momentin ensimmäiseksi virkkeeksi ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan lapsen kummankin vanhemman on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Lapsen kanssa asuvan vanhemman on siis sallittava lapsen ja toisen vanhemman väliset tapaamiset sekä ryhdyttävä muihin toimenpiteisiin tapaamisten toteuttamiseksi siten kuin tapaamisoikeutta koskevassa sopimuksessa tai päätöksessä on määrätty. Jos lapsen kanssa asuva vanhempi laiminlyö tämän velvollisuutensa, toinen vanhempi voi hakea sopimuksen tai päätöksen täytäntöönpanoa siten kuin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996), jäljempänä *täytäntöönpanolaki*, säädetään.

Myös sillä vanhemmalla, jota lapsella on sopimuksen tai päätöksen mukaan oikeus tavata, on velvollisuus myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhemman on siis niin pitkälle kuin mahdollista pyrittävä huolehtimaan siitä, että lapsen oikeus tavata häntä toteutuu sopimuksen tai päätöksen mukaisesti. Jos vanhempi laiminlyö tämän velvollisuutensa, häntä vastaan ei kuitenkaan voida ryhtyä täytäntöönpanotoimiin edellä mainitun lain mukaisesti.

Jos on 7 b §:n 3 momentin mukaisesti sovittu tai 9 a §:n 3 momentin nojalla määrätty, miten vastuu lapsen kuljettamisesta tapaamisiin tai tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista matkakuluista jakautuu vanhempien kesken, kummankin vanhemman on myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen myös noudattamalla tätä sopimusta tai määrystä.

Momentin toisessa virkkeessä säädetään vanhemman velvollisuudesta välttää kasvatustehtävässään kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Velvollisuus koskee yhtäläisesti sekä lapsen kanssa asuvaa vanhempaa että sitä vanhempaa, jota lapsella on oikeus tavata. Yhtenä esimerkkinä asioista, jotka ovat omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle, voidaan mainita toista vanhempaa koskevien kielteisten tietojen tai mielikuvien välittäminen lapselle.

Velvollisuus välttää kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja vanhemman väliselle suhteelle, koskisi lapsen kasvatukseen liittyviä tehtäviä. Vanhempi saa näin ollen säännöksen estämättä tehdä omia elämänvalintojaan, esimerkiksi hakea avioeroa lapsen toisesta vanhemmasta ja vaatia tämän velvoittamista muuttamaan yhteisestä kodista, vaikka tällainen ratkaisu voikin olla omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan selvyuden vuoksi otettavaksi informatiivinen viittaussäännös 9 c §:ssä säädettyyn tapaamisoikeuteen.

4 §. Huoltajan tehtävät. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan selkeytettäväksi siten, että huoltajan päätettäviin asioihin lisätään oikeus päättää lapsen koulutuksesta ja harrastuksista. Päivähoitopaikan valinnasta ja muusta varhaiskasvatuksesta päättäminen kuuluisi lapsen hoidosta ja kasvatuksesta päättämiseen. Harrastuksilla tarkoitetaan säännöksessä lähinnä säännöllisiä, sitoutumista vaativia harrastuksia. Kertaluonteisista tai satunnaisista harrastuksista lapsi voi useimmiten päättää itsekin.

Jos huoltajia on kaksi tai useampia, heidän tulisi päättää 5 §:n mukaisesti yhdessä lapsen päivähoitopaikasta, harrastuksista ja muista säännöksessä tarkoitetuista henkilökohtaisista asioista.

Pykälän 2 momentin jälkimmäisen virkkeen sanamuotoa ehdotetaan terävöitettäväksi siten, että huoltajan tulisi sekä keskustella lapsen kanssa että ottaa hänen näkemyksensä huomioon lasta koskevia päätöksiä tehdessään. Huoltaja ei kuitenkaan päätöstä tehdessään ole sidottu lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin. Huoltaja ei toisaalta myöskään saa säilyttää päätöksentekoa lapselle eikä lapsi ole velvollinen ottamaan kantaa asiaan.

Pykälän 3 momentiksi ehdotetaan uutta säännöstä, joka velvoittaa huoltajan kertomaan lapselle tätä koskevista päätöksistä ja muista lapselle tärkeistä asioista. Päätöksellä tarkoitetaan säännöksessä sekä huoltajan itsensä tämän pykälän 1 ja 2 momentissa tarkoitettulla tavalla tekemiä päätöksiä että muiden henkilöiden tai tahojen lapsen asioissa tekemiä päätöksiä. Lapselle on muun muassa kerrottava lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta vanhempien välisestä sopimuksesta ja tuomioistuimen ratkaisusta. Lapsen ikä ja kehitystaso vaikuttavat sekä siihen, voidaanko päätöksestä tai muusta lapsen elämään vaikuttavasta asiasta ylipäättään kertoa lapselle, että siihen, millä tavalla päätöksestä on lapselle kerrottava.

Pykälän 4 momentti lapsen edustamisesta tämän henkilöä koskevissa asioissa vastaa voimassa olevan pykälän 3 momenttia. Huoltajan esteellisyydestä ehdotetaan säädettäväksi 5 b §:ssä.

5 a §. Velvollisuus ilmoittaa aiotusta muutosta. Lakiin ehdotetaan otettavaksi pykälä, jossa säädetään muuttoon liittyvästä ilmoitusvelvollisuudesta. Pykälä perustuu Euroopan neuvoston ministerikomiteassa vuonna 2015 hyväksytyyn suositukseen lapsen asuinpaikan muuttamista koskevien riitojen ennaltaehkäisystä ja ratkaisemisesta.

Pykälän *1 momentissa* asetetaan vanhemmalle velvollisuus ilmoittaa etukäteen aikomuksestaan muuttaa asuinpaikkaansa. Ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena on korostaa sitä, että vanhemman suunnitellussa muuttoa on otettava huomioon mahdollisen muuton vaikutus lapsen oikeuteen tavata toista vanhempaansa ja muiden lapselle tärkeiden ihmissuhteiden turvaamiseen. Säännöksellä pyritään kannustamaan vanhempia etupainotteiseen keskusteluun muuton mahdollisista vaikutuksista ja sen edellyttämistä tulevista järjestelyistä. Säännöksellä pyritään välttämään myös sitä, että lasta käytetään viestinviejänä ja välikappaleena vanhempien välisessä yhteydenpidossa.

Ilmoitusvelvollisuus koskee sekä lapsen kanssa asuvaa vanhempaa että sellaista vanhempaa, jota lapsella on oikeus tavata tuomioistuimen päätöksen tai sosiaalilautakunnan vahvistaman sopimuksen mukaan. Ilmoitus olisi tehtävä lapsen toiselle vanhemmalle. Lain 9 c §:ssä olevasta viittaussäännöksestä seuraa, että myös 9 c §:ssä tarkoitettu henkilö on velvollinen ilmoittamaan muutostaan, jos sillä on vaikutusta huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vastavasti lapsen kanssa asuvan vanhemman on ilmoitettava muutostaan tällaiselle henkilölle.

Ilmoitusvelvollisuus koskee vain sellaista muuttoa, jolla on tosiasiallista vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Ilmoitusvelvollisuutta ei ole, jos vanhempi on muuttamassa nykyisen asuinpaikkansa lähelle siten, että muutto ei vaikuta tapaamisoikeusjärjestelyihin. Tällaisestakin muutosta vanhemman olisi kuitenkin hyvä ilmoittaa toiselle vanhemmalle. Ilmoitusvelvollisuus puolestaan syntyy esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen elinpiiri eli päiväkotia tai koulu muuttuisi tai jossa voimassa olevaa tapaamisjärjestelyä ei voitaisi enää toteuttaa asumispaikkojen pidentyneen välimatkan vuoksi. Ilmoitusvelvollisuus ei koske lainkaan tilanteita, joissa toinen vanhempi ei ole lapsen huoltaja eikä asu lapsen kanssa eikä lapselle myöskään ole vahvistettu tapaamisoikeutta suhteessa häneen.

Ilmoituksen tekemiseen ei liittyisi muotovaatimuksia eikä ilmoituksen laiminlyönnistä olisi nimenomaista sanktiota. Ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti on kuitenkin sellainen seikka, johon voidaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa ratkaisua tehtäessä kiinnittää huomiota arvioitaessa lakiehdotuksen 10 §:n 2 momentin mukaisesti, kykeneekö vanhempi asettamaan lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle, tai 10 §:n 3 momentin mukaisesti, kykeneekö vanhempi kantamaan vastuuta lasta koskevista asioista yhdessä toisen vanhemman kanssa. Laiminlyönti voidaan ottaa yhtenä seikkana huomioon myös harkittaessa 12 §:n nojalla, onko syytä muuttaa lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa sopimusta tai päätöstä.

Pykälän *2 momentissa* säädetään ilmoituksen tekemistä koskevasta määräajasta. Ilmoitus on tehtävä hyvissä ajoin, ja jos mahdollista, vähintään kolme kuukautta ennen aiottua muuttoa. Hyvissä ajoin tehty ilmoitus mahdollistaa sen, että vanhemmat voivat keskustella tilanteesta ja ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan järjestelyn muuttamiseksi vastaamaan uusia olosuhteita.

Pykälän *3 momentin* mukaan ilmoituksen saa jättää tekemättä, jos se on välttämätöntä lapsen tai asuinpaikkaansa muuttavan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan välittömän ja vakavan uhan torjumiseksi. Esimerkiksi tilanteessa, jossa vanhempi on kohdistanut toistuvasti väkivaltaa toiseen vanhempaan tai lapseen, väkivallan uhriksi joutuneen vanhemman voi olla oman tai lapsen turvallisuuden kannalta välttämätöntä muuttaa ilmoittamatta siitä väkivaltaa käyttäneelle etukäteen. Tällaisessa tilanteessa ilmoituksen tekemättä jättämiselle ei myöskään voitaisi antaa edellä kuvatulla tavalla merkitystä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistaessa.

Säännöksellä ei muuteta sitä lähtökohtaa, että lapsen asuinpaikan muuttamisesta huoltajien on päätettävä yhdessä, jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia. Tämä on selvyuden vuoksi otettu huomioon pykälän *4 momentissa*, jossa viitataan 5 §:ään. Tällä korostetaan lain 5 §:ssä säädettyä huoltajien yhteistoimintavelvollisuutta eli sitä, että yhteishuollossa olevan lapsen asuinpaikan muuttaminen edellyttää huoltajien yhteistä päätöstä, vaikka lapsi on määrätty asumaan toisen vanhempansa luona. Yksinhuoltaja saa päättää lapsen asuinpaikan muuttamisesta yksin, mutta hänenkin on otettava huomioon lain 1 ja 2 §:ssä säädettyt velvollisuudet turvata lapselle läheiset ihmissuhteet.

5 b §. Huoltajan esteellisyys. Ehdotettu pykälä sisältää huoltajan esteellisyyttä koskevan säännöksen. Sen mukaan huoltaja on esteellinen edustamaan lasta, jos vastapuolena on huoltaja itse tai joku jota hän edustaa tai lapsen toinen huoltaja. Huoltaja on esteellinen edustamaan lasta myös asiassa, jossa huoltajan ja lapsen edut saattavat muusta syystä joutua ristiriitaan keskenään. Esimerkkinä esteellisyytilanteesta voidaan mainita lähestymiskiellon hakeminen lapsen suojaksi lapsen toista huoltajaa vastaan. Huoltaja on tällöin esteellinen edustamaan lasta lähestymiskielloa koskevassa asiassa.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa oikeudenkäynnissä huoltaja ei voi olla pykälässä tarkoitetulla tavalla esteellinen, koska huoltaja ei käytä siinä lapsen puhevaltaa. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa oikeudenkäynnissä puhevaltaa käyttävät lain 14 ja 15 §:ssä mainitut henkilöt. Esteellisyys tarkoittaa sitä, että huoltajan edun ja lapsen edun välillä on kyseisessä asiassa ristiriita. Esteellisyyttä ei sen sijaan synny pelkästään huoltajien keskinäisten näkemuserojen vuoksi.

Esteellisyyssäännöstä sovellettaessa on otettava huomioon, että huoltajalla on kasvatustehtävässään varsin laaja valta painottaa itse tärkeinä pitämiään seikkoja, kun hän päättää lapsen kasvatukseen kuuluvista asioista. Esimerkiksi huoltaja, jolla on tietynlainen elämäntapa taikka uskonnollinen tai muu vakaumus, pyrkii usein kasvattamaan lasta siten, että tämä noudattaisi samanlaista elämäntapaa tai omaksuisi saman vakaumuksen. Tällaiset huoltajan kasvatukselliset tavoitteet eivät pääsääntöisesti johda siihen, että huoltajan voitaisiin katsoa olevan esteellinen tekemään päätöksiä lasta koskevissa asioissa. Poikkeuksellisissa tapauksissa huoltajan näkemykset saattavat kuitenkin johtaa niin selvään ristiriitaan lapsen edun kanssa, että kyse on säännöksen mukaisesta esteellisyydestä. Näin on esimerkiksi silloin, kun huoltajan oman vakaumuksen noudattaminen johtaisi sellaisen päätöksen tekemiseen, josta aiheutuisi vakavaa vaaraa lapsen hengelle tai terveydelle.

Vaikka huoltajan on 4 §:n 2 momentin mukaisesti otettava huomioon lapsen mielipide ja toivomukset tehdessään päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa, on tilanteita, joissa huoltajalla on kasvatustehtävässään oikeus ja velvollisuuskin tehdä päätös, joka on ristiriidassa lapsen mielipiteen ja toivomusten kanssa. Huoltaja ei ole esteellinen tekemään päätöstä yksinomaan sen vuoksi, että lapsi vastustaa sitä tai että lapsi ja huoltaja ovat asiasta eri mieltä.

Kysymyksessä on yleissäännös, jota voidaan soveltaa silloin, kun asiasta ei ole toisin säädetty. Erityissäännöksiä huoltajan esteellisyydestä on muun muassa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 10 §:ssä, lastensuojelulain (417/2007) 22 §:ssä, adoptiolain (22/2012) 55 §:ssä ja esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 8 §:ssä. Edunvalvojan määräämisestä oikeudenkäyntiä varten säädetään hallintolainkäyttölain (586/1996) 19 a §:ssä ja oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4a §:ssä. Holhoustoimesta annetun lain 32 §:ssä (442/1999) säädetään puolestaan kyseisessä laissa tarkoitetun edunvalvojan esteellisyydestä.

5 c §. Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi. Pykälä on uusi. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi edunvalvojan määräämisestä huoltajan sijaiseksi. Pykälän *1 momentin* mukaan

lapselle voitaisiin määrätä edunvalvoja huoltajan sijaiseksi, jos huoltaja on esteellisyyden, sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt edustamaan lasta. Esteellisyys tai este ei yksinään edellytä edunvalvojan määräämistä, vaan sen lisäksi on harkittava erikseen, onko edunvalvojan määrääminen tarpeen asian selvittämiseksi tai muuten lapsen edun turvaamiseksi. Jos asia on merkitykseltään vähäinen tai asia tulee muulla tavoin selvitettyksi, edunvalvojaa ei tarvitse määrätä.

Jos lapsella on kaksi huoltajaa ja vain toinen heistä on esimerkiksi sairauden vuoksi estynyt edustamaan lasta, edunvalvojan määrääminen ei yleensä ole tarpeen lapsen edun turvaamiseksi, koska toinen huoltaja voi 5 §:n 2 momentin nojalla tehdä yksinkin päätöksen kiireellisessä asiassa. Sitä vastoin tilanteessa, jossa huoltaja on esteellinen, ei toinen huoltaja voi yksin edustaa lasta.

Pykälän 2 momentissa säädetään siitä, että huoltajan sijaiseksi määrättävään edunvalvojaan sovelletaan muutoin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä. Holhoustoimesta annetun lain 72 §:n mukaisesti alaikäistä lasta koskevassa asiassa hakemuksen voivat tehdä muun muassa holhousviranomaisena toimiva maistraatti, sosiaalilautakunta sekä lapsen vanhempi ja huoltaja. Mainitun lain 11 §:ssä ja 12 §:n 3 momentissa säädetyn mukaisesti sijaisen voi määrätä tuomioistuimien tai maistraatti. Myös edunvalvojan palkkio määräytyy holhoustoimesta annetun lain mukaan.

6 §. *Huoltajat lapsen syntymän perusteella.* Pykälän 1 ja 2 momentti vastaavat sisällöltään voimassa olevaa lakia. Pykälän 2 momenttia on kuitenkin tarkistettu kielellisesti.

6 a §. *Eräiden vanhemmuutta koskevien ratkaisujen vaikutus lapsen huoltoon.* Pykälä on uusi. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi vanhemmuuden vahvistamisen ja vanhemmuuden kumoamisen vaikutuksesta huoltajuuteen eräissä tilanteissa.

Pykälän 1 momentin nojalla miehestä tulisi äidin ohella lapsen huoltaja isyyden vahvistamisen jälkeen, jos hän on tunnustanut isyytensä ennen lapsen syntymää isyyslain 16 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Vastaavasti, jos äitiys on tunnustettu ennen lapsen syntymää äitiyslain 14 §:ssä säädettyllä tavalla, lapsen tunnustaneesta äidistä tulee lapsen synnyttäneen äidin ohella lapsen huoltaja, kun ensiksi mainitun äidin äitiys on vahvistettu. Ehdotetun säännöksen seurauksena lapsen vanhempien ei tarvitse tehdä erikseen sopimusta lapsen yhteishuollosta ja nykyinen 8 a § käy näin ollen tarpeettomaksi. Säännös koskee vain niitä tilanteita, joissa vanhemmuus tunnustetaan ennen lapsen syntymää. Jos vanhemmuus sen sijaan tunnustetaan vasta lapsen syntymän jälkeen, tunnustaja ei saa tämän pykälän 2 momentissa tarkoitettua tilannetta lukuun ottamatta huoltajan asemaa suoraan lain nojalla, vaan huoltajuudesta on tarvittaessa sovittava tai päätettävä erikseen 7 tai 9 §:n mukaisesti.

Pykälän 2 momentin mukaan vanhempien yhteinen huolto syntyy ilman sopimusta tai päätöstä myös siinä tapauksessa, että lapsen huoltajana on lapsen synnyttänyt äiti yksin ja lapsen vanhemmat solmivat avioliiton keskenään, mutta aviopuolison isyys tai äitiys vahvistetaan vasta tämän jälkeen.

Jos esimerkiksi isyys vahvistetaan maistraatin päätöksellä, isästä tulee huoltaja heti, kun maistraatin päätös on annettu. Jos isyys vahvistetaan tuomiolla, isästä tulee huoltaja vasta, kun tuomio saa lainvoiman. Sama koskee äitiyden vahvistamista maistraatin päätöksellä tai tuomiolla. Tämä johtuu yleisestä periaatteesta, jonka mukaan tuomion oikeusvaikutukset alkavat vasta tuomion saadessa lainvoiman, jollei erikseen ole toisin säädetty (ks. esim. KKO 2017:32, kohta 10).

Ehdotetun säännöksen soveltamisen kannalta ei olisi merkitystä sillä, onko vanhempien avioliitto voimassa vielä sillä hetkellä, kun isyyden tai äitiyden vahvistamista koskeva ratkaisu saa lainvoiman. Toisesta vanhemmasta tulee siis säännöksen nojalla huoltaja, vaikka avioliitto olisi päättynyt eroon tai lapsen synnyttäneen äidin kuolemaan ennen kuin vanhemmuutta koskeva ratkaisu sai lainvoiman.

Pykälän 3 momentissa säädetään huoltajuuden päättymisestä isyyden tai äitiyden kumoamista koskevista tilanteista.

Säännöksellä vahvistetaan käytännössä jo nykyisin noudatettu periaate, jonka mukaan isyyden kumoamista koskeva lainvoimainen ratkaisu johtaa huoltajuuden päättymiseen, jos miehen huoltajuus on perustunut avioliittoon lapsen äidin kanssa. Säännös koskee 6 §:n mukaisesti suoraan lain nojalla määräytyvää huoltajuutta, joka on perustunut joko siihen, että vanhemmat olivat avioliitossa lapsen syntyessä, tai siihen, että he solmivat avioliiton lapsen syntymän jälkeen. Säännöstä huoltajuuden päättymisestä sovelletaan vastaavasti myös tilanteissa, joissa naisparin ei-synnyttäneen osapuolen huoltajuus on perustunut avioliiton solmimiseen sen jälkeen, kun äitiys on vahvistettu.

Myös ehdotetun pykälän 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa huoltajuus määräytyy suoraan lain nojalla. Johdonmukaisuuden vuoksi ehdotetaan, että vanhemmuuden kumoamista koskeva ratkaisu johtaa huoltajuuden päättymiseen myös silloin, kun vanhemman huoltajuus on perustunut isyyden tai äitiyden vahvistamiseen ennen lapsen syntymää annetun tunnustamislauseuman perusteella tai isyyden tai äitiyden vahvistamiseen sen jälkeen, kun tämä oli solminut avioliiton lapsen synnyttäneen äidin kanssa.

Jos isyys kumotaan isyyslain 40 §:ssä tarkoitettulla maistraatin päätöksellä, miehen huoltajuus päättyy heti, kun maistraatin päätös on annettu. Jos isyys tai äitiys kumotaan tuomiolla, huoltajuus päättyy vasta, kun tuomio saa lainvoiman. Tämä johtuu edellä mainitusta yleisestä periaatteesta, jonka mukaan tuomion oikeusvaikutukset alkavat vasta tuomion saadessa lainvoiman, jollei erikseen ole toisin säädetty (ks. esim. KKO 2017:32, kohta 10).

Vanhemmuuden kumoamista koskevan ratkaisun jälkeen lapsen synnyttänyt äiti jää yksin lapsensa huoltajaksi, jos lapsi on ollut vanhempiensa yhteisessä huollossa. Jos se vanhempi, jonka huoltajuus kumotaan, on ollut yksin lapsen huoltajana, lapsi jää vaille huoltajaa. Huoltajatta jääneen lapsen asia on järjestettävä tuomioistuimessa 9 §:n mukaisesti.

Jos vanhemman huoltajuus on perustunut sosiaalilautakunnan vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen, vanhemmuuden kumoaminen ei sen sijaan vaikuta huoltajuuteen. Tämä perustuu siihen, että sopimuksen vahvistamisen tai päätöksen antamisen yhteydessä vanhemman huoltajuus on nimenomaisesti harkittu lapsen edun mukaiseksi. Siksi on asianmukaista, että hänen huoltajuutensa ei pääty ilman vastaavanlaista uutta harkintaa.

Jos huoltajuuteen haluttaisiin tällaisessa tilanteessa muutos, siitä voidaan tehdä uusi sopimus. Jos kyse on esimerkiksi isyyden kumoamisesta, tilanne on seuraavanlainen: Niin kauan kuin miehen isyys on voimassa, hän voi tehdä lapsen äidin kanssa huollon muuttamista koskevan sopimuksen 7 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla. Sen jälkeen, kun miehen isyys on lakannut olemasta voimassa, lapsen äiti voi ainoana vanhempana tehdä miehen kanssa huollon muuttamista koskevan sopimuksen 7 §:n 2 momentin 1 kohdan ja 4 momentin nojalla. Jos isyyden kumoamisen jälkeen vahvistetaan jonkun muun miehen isyys suhteessa lapseen, äiti ja uusi isä voivat tehdä sopimuksen lapsen huollosta joko aikaisemman isän kanssa 7 §:n 2 momentin 1 kohdan nojalla tai keskenään 7 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla. Viimeksi mainitun sopimuksen vahvistaminen edellyttää kuitenkin ehdotetun 8 §:n 4 momentin 1 kohdan mukaisesti

sitä, että lapsen aikaisempi isä, joka siis on edelleen lapsen huoltaja, antaa suostumuksensa sopimuksen vahvistamiseen. Vastaavat periaatteet soveltuvat myös tilanteeseen, jossa on kysymys naisparin ei-synnyttäneen osapuolen äitiyden kumoamisesta.

Tarvittaessa huollon muuttamista koskeva asia voidaan aina ratkaista tuomioistuimessa.

7 §. Sopimus lapsen huollosta. Pykälässä säädetään lapsen huollon ja asumisen järjestämisestä vanhempien tekemällä ja sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Voimassa oleva 7 § ehdotetaan jaettavaksi kahteen osaan, joista 7 § koskee sopimusta lapsen huollosta ja 7 a § sopimusta lapsen tapaamisoikeudesta.

Pykälän *1 momentin 1 kohta* vastaa voimassa olevan lain 7 §:n 1 ja 3 kohtaa. Säännöksen mukaan vanhemmat voivat sopia siitä, että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle.

Tietojensaantioikeus

Pykälän 1 momentin *2 kohdan* säännös on uusi. Siinä säädetään mahdollisuudesta sopia tietojensaantioikeuden antamisesta vanhemmalle, joka ei ole lapsen huoltaja.

Jos tietojensaantioikeudesta on sovittu yleisesti, se koskee lasta koskevien tietojen saamista kaikilta viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta. Tietojensaantioikeudesta voidaan kuitenkin sopia myös yksilöidymmin. Tietojensaantioikeus voidaan esimerkiksi rajata koskemaan vain tiettyjä tahoja kuten päiväkotia. Toisaalta voidaan sopia myös siitä, että vanhemmalla lähtökohtaisesti on yleinen tietojensaantioikeus, mutta se ei kuitenkaan koske tiettyjä asioita, esimerkiksi terveyden- ja sairaanhoitoa.

Säännöksessä tarkoitetun vanhemman oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta ei voi koskaan olla laajempi kuin huoltajan tiedonsaantioikeus. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 9 §:n 2 momentin mukaan alaikäisellä potilaalla, joka ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. Jos alaikäinen on antanut tällaisen kiellon, se koskee myös nyt ehdotetussa säännöksessä tarkoitettua vanhempaa.

Lapsen asuminen

Pykälän 1 momentin *3 ja 4 kohdassa* säädetään lapsen asumisesta toisen vanhempansa luona tai vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Lapsen asumisesta muun henkilön luona säädetään pykälän 3 momentissa, jota selostetaan jäljempänä.

Momentin 3 kohta vastaa voimassa olevan lain 7 §:n 2 kohtaa. Säännöksen mukaan vanhemmat voivat sopia siitä, että lapsi asuu toisen vanhempansa luona. Kuten nykyisinkin, olisi siis edelleen periaatteessa mahdollista tehdä myös sopimus, jonka mukaan lapsi asuu sellaisen vanhemman luona, joka ei ole hänen huoltajansa. Tällaista huolto- ja asumisjärjestelyä voidaan kuitenkin pitää lapsen edun kannalta perusteltuna vain harvinaisissa poikkeustapauksissa.

Momentin 4 kohta on uusi. Sen mukaan vanhemmat voivat sopia siitä, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Jotta kysymys olisi säännöksessä tarkoitetusta vuoroasumisesta, lapsen tulisi asua yhtä paljon tai lähes yhtä paljon kummankin vanhempansa luona. Vuoroasumisessa voidaan lähtökohtaisesti edellyttää, että lapsi on vähintään 40 prosenttia

kalenterivuodesta kummankin vanhempansa luona lomakaudet ja juhlapyhät mukaan lukien. Vuoroasumista koskevaan sopimukseen otettavista ehdoista säädetään 7 b §:ssä.

Samoin kuin edellä on 3 kohdan osalta todettu, myöskään vuoroasumista koskeva säännös ei periaatteessa estäisi sopimasta, että lapsi asuu vuoroittain sellaisen vanhemman luona, joka ei ole hänen huoltajansa. Myös vuoroasumisessa voidaan kuitenkin vain poikkeuksellisesti pitää lapsen edun mukaisena järjestelyä, jossa lapsi asuu sellaisen vanhemman luona, joka ei ole hänen huoltajansa.

Sopimus muun henkilön kuin vanhemman kanssa

Pykälän 2 ja 3 momenttiin ehdotetaan säännöksiä siitä, miten lapsen huolto ja asuminen voidaan sopimuksin järjestää muun henkilön kuin vanhemman tuella. Ehdotus merkitsee muutosta voimassa olevaan oikeuteen, jonka mukaan vastaavat järjestelyt voidaan tehdä vain tuomioistuimen päätöksellä. Sopimusosapuolina ovat yhtäältä vanhemmat ja toisaalta se henkilö, jolle lapsen huolto uskotaan tai joka saa tietojensaantioikeuden taikka jonka luona lapsen tulee sopimuksen mukaan asua. Tilanteesta riippuen sopimuksen vahvistaminen voi lisäksi edellyttää 8 §:n 4 momentissa tarkoitettujen henkilöiden suostumusta, jos nämä eivät ole sopimuksen osapuolia.

Ehdotetun 2 momentin 1 kohdan mukaan vanhemmat voivat sopia siitä, että lapsen huolto uskotaan vanhemman tai vanhempien ohella muulle henkilölle. Oheishuoltoa koskevan järjestelyn on oltava lapsen edun mukainen ja siihen on oltava lapsen edusta lähtevä tarve. Oheishuollosta voidaan sopia esimerkiksi tilanteessa, jossa oheishuoltajan avulla voidaan tukea lapsen kasvuolosuhteita niin, että vältetään huostaanotolta.

Oheishuolto voidaan sopia vanhemman tai vanhempien ohella yhdelle tai useammalle henkilölle. Jos oheishuollosta sopiminen merkitsisi huollon uskomista useammalle kuin kahdelle henkilölle, sosiaalilautakunnan on sopimusta vahvistaessaan harkittava, onko tällainen sopimus lapsen edun mukainen. Tässä harkinnassa on muiden seikkojen ohella aiheellista kiinnittää huomiota siihen, aiheutuuko lapselle haittaa siitä, että hänen asioistaan päättämiseen osallistuu useita henkilöitä. Tällainen järjestely edellyttää huoltajilta hyvää yhteistyökykyä. Kukin tilanne on aina arvioitava tapauskohtaisesti. On huomattava, että oheishuolto ei vapauta vanhempia lapsen elatusvastuusta eikä oheishuoltaja ole elatusvelvollinen lasta kohtaan.

Sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta oheishuollosta voidaan muuttaa 12 §:n mukaisten edellytysten täytyessä. Oheishuoltaja voidaan vapauttaa tehtävästään vanhempien tekemällä uudella sopimuksella. Lain 8 §:n 4 momentin 1 kohdan mukaisesti tällaisen sopimuksen vahvistaminen edellyttää oheishuoltajan suostumusta. Jos yksimielisyyttä ei ole, asia voidaan saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Oheishuoltajalla on itselläänkin 14 §:n 1 momentin nojalla oikeus tehdä tuomioistuimelle hakemus, jossa hän vaatii vapauttamistaan tehtävästä.

Lapsen huollon uskomisen vanhempien sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle on nykyiseen tapaan mahdollista järjestää vain tuomioistuimen päätöksellä.

Momentin 2 kohdan mukaan vanhemmat voivat sopia tietojensaantioikeuden antamisesta muulle kuin vanhemmalle vastaavalla tavalla kuin 1 momentin 2 kohdassa säädetään vanhemman oikeudesta tietojensaantiin. Tietojensaantioikeus voitaisiin sopia annettavaksi esimerkiksi lapsen isovanhemmalle tilanteessa, jossa lapsen vanhemmat tarvitsevat erityistä tukea lapsen hoitamiseen ja kasvattamiseen. Tietojensaantioikeutensa avulla isovanhempi voi tällaisessa tilanteessa seurata lapsen asioita ja mahdollisissa ongelmatilanteissa tarjota perheelle tukeaan ja apuaan tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin lapsen edun turvaamiseksi.

Joissakin tapauksissa saattaa olla lapsen edun mukaista, että esimerkiksi 9 c §:ssä tarkoitetulla lapselle erityisen läheisellä henkilöllä, jota lapsella on oikeus tavata, on oikeus saada tietoja lapsen asioista. Tietojensaantioikeus voi edistää hänen mahdollisuuksiaan huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta silloin, kun lapsi on vahvistetun tapaamisoikeuden nojalla hänen luonaan.

Jos tietojensaantioikeus on annettu muulle henkilölle kuin vanhemmalle, sellaisen uuden sopimuksen vahvistaminen, jolla puututaan tietojensaantioikeuteen, edellyttää ehdotetun 8 §:n 4 momentin 2 kohdan mukaisesti hänen suostumustaan. Jos yksimielisyyttä ei ole, asia voidaan saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Henkilöllä, jolle on annettu tietojensaantioikeus, on itselläänkin 14 §:n 3 momentin nojalla oikeus tehdä hakemus, joka koskee tietojensaantioikeuden muuttamista.

Pykälän 3 momentissa säädetään mahdollisuudesta sopia lapsen asumisesta oheishuoltajan luona. Momentin 1 kohdan mukaan vanhemmat voivat sopia oheishuoltajan kanssa siitä, että lapsi asuu oheishuoltajan luona. Momentin 2 kohdan mukaan vanhemmat voivat sopia oheishuoltajan kanssa myös sellaisesta järjestelystä, että lapsi asuu vuorotellen yhtäältä vanhempiensa tai toisen vanhemman ja toisaalta oheishuoltajan luona. Lapsi ei voi kuitenkaan asua vuorotellen useammassa kuin kahdessa kodissa. Vuoroasumisen ehdoista sovitaan 7 b §:n mukaisesti.

Ainoan vanhemman oikeus tehdä sopimus

Pykälän 4 momentti sisältää uuden säännöksen. Sen mukaan 2 ja 3 momentissa tarkoitettuja oheishuoltoon, tietojensaantioikeuteen ja lapsen asumiseen liittyviä sopimuksia voidaan tehdä myös silloin, kun lapsella on vain yksi vanhempi. Sopimuksen osapuolina ovat tällöin vanhempi ja se henkilö, jolle huolto vanhemman ohella uskotaan tai jolle annetaan tietojensaantioikeus taikka jonka luona lapsen tulee sopimuksen mukaan asua. Tilanteesta riippuen sopimuksen vahvistaminen voi lisäksi edellyttää 8 §:n 4 momentissa tarkoitettujen henkilöiden suostumusta. Lain 8 §:n 3 momentin viimeisestä virkkeestä johtuu, että lapsen vanhemman on oltava myös lapsen huoltaja, jotta tällainen sopimus voidaan vahvistaa.

Tehtävienjako

Pykälän 5 momenttiin ehdotetaan uutta säännöstä. Sen mukaan huoltajat voisivat sopia huoltoon kuuluvien tehtävien jaosta, jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia. Säännös vastaisi nykyisin 9 §:n 3 momentissa olevaa säännöstä, jonka mukaan tuomioistuin voi antaa niin sanottuja tehtävienjakomääräyksiä. Vanhemmat voivat esimerkiksi sopia, että toinen heistä päättää yksin lapsen päiväkodista ja koulusta ja että muista asioista he päättävät yhdessä.

Säännös tulee tavallisimmin sovellettavaksi, kun vanhemmat ovat yhdessä lapsen huoltajia. Sitä voidaan kuitenkin soveltaa myös silloin, kun lapsen huoltoa ollaan uskomassa tai se on jo aikaisemmin uskottu toisen tai kummankin vanhemman ohella muulle henkilölle. Tällöin tehtävienjakoa koskevan sopimuksen osapuolina ovat kaikki huoltajat.

On huomattava, että lapsen edunvalvonta ei ole osa huoltoa. Tämän vuoksi huoltajat eivät voi tämän lain nojalla sopia lapsen edunvalvonnan jakamisesta niin, että vain toinen huoltajista päättäisi lapsen taloudellisista asioista. Lapsen edunvalvontaa sääntelee laki holhoustoimesta. Sen 4 §:n 1 momentin mukaisesti huoltajat ovat pääsääntöisesti alaikäisen edunvalvojia. Edunvalvonta kuuluu huoltajille yhteisesti, vaikka he olisivat sopineet lapsen huoltoon liittyvien tehtävien jaosta niin, että heidän yhteistoimintaansa kuuluisi vain jokin asia. Tuomioistuin voi lapsen huoltoa ratkaistessaan antaa holhoustoimesta annetun lain nojalla erillisen

määräyksen tehtävien jaosta edunvalvojen kesken. Huoltaja voidaan vapauttaa edunvalvojan tehtävästä vain tuomioistuimen päätöksellä.

Lain 8 §:n 3 momentin viimeisen virkkeen säännöksestä johtuu, että huoltoon kuuluvien tehtävien jakamisesta huoltajien kesken ei voida sopia sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella, jos kumpikaan vanhemmista ei ole lapsen huoltaja.

7 a §. *Sopimus lapsen tapaamisoikeudesta.* Pykälä on uusi, mutta sen sisältö vastaa osittain nykyistä 7 §:n 4 kohtaa.

Edellä 7 §:ssä säädetty mahdollisuus sopia vuoroasumisesta ja tässä pykälässä tarkoitettu mahdollisuus sopia tapaamisoikeudesta voivat käytännössä olla hyvin lähellä toisiaan, jos tapaamisoikeus sovitaan hyvin laajaksi. Molemmissa tilanteissa vanhempi voidaan määrätä maksamaan lapselle elatusapua. Sekä vuoroasumista koskeva sopimus että tapaamisoikeutta koskeva sopimus voidaan panna tarvittaessa täytäntöön täytäntöönpanolain mukaisesti.

Kuten edellä 7 §:n perusteluissa on todettu, vuoroasumisesta voi lähtökohtaisesti olla kysymys, jos lapsi on vähintään 40 prosenttia ajasta kummankin vanhempansa luona. Lakia sovellettaessa voidaan siten lähtökohtana pitää sitä, että jos lapsi viettää vähintään 40 prosenttia ajasta toisen vanhemman luona, kyse on vuoroasumisesta. Jos lapsen oleskelu toisen vanhemman luona jää tätä vähäisemmäksi, kyse olisi yleensä tapaamisoikeudesta. Tässä todettu ei kuitenkaan estäisi tekemästä esimerkiksi sellaista sopimusta, jonka mukaan lapsen tulee asua vanhempansa luona, mutta hän on tapaamisoikeuden nojalla 50 prosenttia ajasta toisen vanhemman tai 9 c §:ssä tarkoitetun hänelle erityisen läheisen henkilön luona.

Pykälän 2 momentissa säädetään tilanteesta, jossa lapsella on vain yksi vanhempi, ja lapsi asuu oheishuoltajan luona. Vanhempi ja oheishuoltaja voivat sopia, miten lapsi tapaa erillään asuvaa vanhempaansa. Lain 8 §:n 3 momentin viimeisestä virkkeestä johtuu, että lapsen vanhemman on oltava myös lapsen huoltaja, jotta tällainen sopimus voidaan vahvistaa. Sopimuksen vahvistaminen näissä tilanteissa voi olla tarpeen esimerkiksi sen vuoksi, että tapaamisesta aiheutuvia kustannuksia voidaan ottaa huomioon toimeentulotukilaskelmassa.

Pykälän 3 momentissa on informatiivinen viittaus lain 9 b §:ään, joka on kirjoitettu lainsäädäntöteknisistä syistä erilliseksi pykäläksi. Lain 9 b §:ssä säädetään mahdollisuudesta sopia tapaamisten järjestämisestä tuettuina tai valvottuina taikka tapaamisten aloittamisesta ja lopettamisesta valvotusti. Säännöksessä tarkoitettuja sopimuksia selostetaan tarkemmin jäljempänä kyseistä pykälää koskevissa perusteluissa.

7 b §. *Vuoroasumisen ja tapaamisoikeuden ehdoista sopiminen.* Pykälä on uusi. Siinä säädetään vuoroasumista tai tapaamisoikeutta koskevaan sopimukseen otettavista tarkemmista ehdoista.

Pykälän 1 momentin mukaan sopimuksesta tulee ilmetä vuoroasumisen tai tapaamisen ja luonapidon tarkemmat ehdot. Vuoroasumisesta sopiessaan vanhempien tulee määritellä se, kuinka usein lapsen asuminen toisen vanhemman luona toisen luokse vaihtuu ja miten lapsen asuminen järjestetään lomien aikana ja juhlapyhinä. Asumisjärjestely voi olla lapsen ja perheen tilanteesta riippuen erilainen. Vaihto voi tapahtua esimerkiksi muutaman päivän välein, vuoroviikoin tai vuorokuukausin. Tapaamisoikeutta koskevassa sopimuksessa määriteltäisiin vastaavasti tapaamisen ja luonapidon yksityiskohdat.

Sopimukseen otettavilla määräyksillä on merkitystä sen vuoksi, että vain tarpeeksi yksityiskohtainen asumista koskeva sopimus on täytäntöönpanokelpoinen täytäntöönpanolain nojalla.

Jos vuoroasumisjärjestelyssä on lapsen edun mukaista, että lapsi voi asuessaan yhden vanhempansa luona tavata välillä toista vanhempaansa tai pitää tähän yhteyttä esimerkiksi videopuhelun välityksellä, vanhemmat voivat osana vuoroasumisen ehtoja sopia myös tällaisista vuoroasumisjaksojen sisään sijoittuvista tapaamisista tai muusta yhteydenpidosta.

Pykälän 2 *momentissa* on säännös siitä, että vuoroasumista koskevaan sopimukseen on kirjattava, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi. Virallisella asuinpaikalla tarkoitetaan tässä kotikuntalain perusteella määräytyvää lapsen asuinpaikkaa. Tarve tälle säännökselle johtuu siitä yleisperusteluissakin selostetusta seikasta, että asuinpaikan määräytymistä koskevat perusajatuksukset ovat lapsenhuoltolaissa ja kotikuntalaissa erilaiset. Lapsenhuoltolaissa lapsen asumista koskevalla määräyksellä on tarkoitus vahvistaa oikeudellisesti sitovalla tavalla se, kenelle pääasiallinen vastuu lapsen tosiasiallisesta hoidosta uskotaan. Sosiaalilautakunnan vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen sisältyvä määräys lapsen asumisesta merkitään väestötietojärjestelmään lapsen huollon sisältöä koskevana tietona. Tämä asumista koskeva määräys ei kuitenkaan suoraan vaikuta siihen, mikä on lapsen kotikunta eli missä lapsi on niin sanotusti kirjoilla. Lapsen kotikunta ja siellä oleva asuinpaikka määräytyy kotikuntalain perusteella. Kotikuntalain perusajatuksena on kirjata väestötietojärjestelmään se, missä henkilö tosiasiallisesti asuu. Lapsella voi olla vain yksi kotikunta ja siellä oleva asuinpaikka, vaikka hän tosiasiallisesti asuisi vuorotellen kummankin vanhempansa luona.

Kotikuntalain mukaisella asuinpaikkamerkinnällä on vaikutusta lakisääteisten julkisten palveluiden kuten päivähoitopaikan, koulun ja terveydenhuollon määräytymiseen. Myös monet yhteiskunnan tuet ja palvelut suoritetaan perheelle sen mukaan, missä lapsen kotikuntalain mukainen asuinpaikka on. Vanhemmille tulisi selostaa tämä tilanne ennen vuoroasumista koskevan sopimuksen vahvistamista.

Väestötietojärjestelmän kotikunta- ja asuinpaikkatietoja ylläpidetään pääasiassa muuttoilmoitusten perusteella. Jos vanhemmat ovat yhdessä lapsen huoltajia, voidaan pitää selvänä lähtökohtana, että heidän tulisi yhdessä päättää lasta koskevan muuttoilmoituksen tekemisestä lapsen pääasialliseen asuinpaikkaan, yleensä jommankumman vanhemman luokse. Jotta asiaa ei tulisi myöhemmin epäselvyyttä huoltajien kesken, vuoroasumista koskevaan sopimukseen tulisi merkitä huoltajien yhteinen näkemys siitä, kumpi koti ilmoitetaan väestörekisterinpitäjälle lapsen viralliseksi asuinpaikaksi.

Pykälän 3 *momentissa* säädetään mahdollisuudesta sopia vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden yhteydessä myös siitä, miten vastuu lapsen kuljettamisesta vanhemman luota toisen luokse tai lapsen siirtymisestä aiheutuvista matkakuluista jakautuu vanhempien kesken. Sopimus voidaan tehdä samanaikaisesti vuoroasumista tai tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen kanssa taikka myöhemmin erikseen. Säännöksen perusteella vanhemmat voisivat esimerkiksi sopia, että toinen vanhempi hakee lapsen luokseen ja toinen vanhempi noutaa lapsen tapaamisen tai vuoroasumisjakson jälkeen omaan kotiinsa. Toisaalta voitaisiin sopia esimerkiksi, että itsenäiseen matkustamiseen jo kykenevä lapsi matkustaa bussilla toisen vanhemman luokse ja takaisin ja että toinen vanhempi maksaa bussiliput. On myös tilanteita, joissa matkakuluja ja niiden osana yöpymiskuluja syntyy vain tapaavalle vanhemmalle, joka saapuu lastaan tapaamaan lapsen asuinpaikkakunnalle. Vanhempi voi tulla tapaamiseen kauempaa Suomesta tai ulkomailta. Vanhemmat voivat sopia myös tällaisten matka- ja yöpymiskulujen jakautumisesta vanhempien kesken.

Ehdotetun 2 §:n mukaisesti kummankin vanhemman on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Kustannusvastuusta sovittaessa lähtökohtana olisi siten vastuiden ja kustannusten jakaminen vanhempien kesken. Vastuun jakamista harkittaessa voidaan ottaa huomioon vanhempien kyky vastata kuljettamisesta tai kustannuksista sekä muut olosuh-

teet siten kuin 9 a §:ssä ehdotetaan säädettäväksi. Jos kustannusten määrä on vähäinen, erillinen sopimus niistä ei yleensä ole tarpeen.

Tarkoituksena on sopimuksessa vahvistaa se, kumpi vanhemmista vastaa mistäkin asioista. Sopimus ei sellaisenaan perusta täytäntöönpanokelpoista maksuvelvollisuutta.

Sopimuksen perusteella lapsen kanssa asuvalla vanhemmalla voi olla velvollisuus myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen esimerkiksi siten, että hän kuljettaa lapsen toisen vanhemman luokse tai hankkii lapselle matkaliput, jotta lapsi pääsee yksin matkustamaan toisen vanhemman luokse. Jos lapsen kanssa asuva vanhempi laiminlyö menetellä näin, toinen vanhempi voi täytäntöönpanolain nojalla vaatia, että lapsen kanssa asuva vanhempi velvoitetaan sakon uhalla täyttämään myötävaikutusvelvollisuutensa. Vastaava soveltuu myös vuoroasumistilanteeseen.

Myös se vanhempi, jota lapsella on oikeus tavata, voi laiminlyödä velvollisuutensa myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen esimerkiksi niin, että hän ei sovitulla tavalla nouda lasta luokseen. Häntä vastaan ei kuitenkaan voida hakea pakkotäytäntöönpanoa. Lapsen kanssa asuvan vanhemman ei kuvatussa tilanteessa voida katsoa syyllistyvän tapaamisoikeuden toteuttamisen laiminlyöntiin, vaikka hän ei omalta osaltaan ryhdykään toimenpiteisiin tapaamisen toteuttamiseksi. Vanhemman ei esimerkiksi tarvitse lähteä kuljettamaan lasta toisen vanhemman luo, jos on sovittu, että toinen vanhempi hakee lapsen, mutta on jättänyt sen tekemättä.

Jos toinen vanhemmista jättää toistuvasti noudattamatta kuljetus- tai kuluvastuuta koskevaa sopimusta, se saattaa antaa aiheen muuttaa vuoroasumista tai tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä tai sopimusta.

Jos on kysymys sellaisesta vuoroasumisjärjestelystä, jossa lapsi asuu vuorotellen yhtäältä vanhempiensa tai toisen vanhempansa ja toisaalta oheishuoltajan luona, vanhemmat ja oheishuoltaja voivat nyt käsillä olevan pykälän mukaisesti sopia lapsen kuljetuksista tai matkakuluista. Oheishuoltaja voi siis osana vuoroasumisjärjestelyä suostua osaltaan vastaamaan lapsen kuljetuksista tai matkakuluista, vaikka hänellä ei olekaan elatusvelvollisuutta lasta kohtaan.

8 §. Sopimuksen vahvistaminen. Pykälässä säädetään sopimuksen vahvistamisesta. Pykälän 1 ja 2 momentti vastaavat voimassa olevan lain 8 §:n 1 ja 2 momenttia. Pykälän 1 momenttiin on kuitenkin lisätty säännös siitä, että sopimuksessa käytettävien lomakkeiden kaavan vahvistamisesta vastaa Terveystieteiden tutkimuskeskuksen ja hyvinvoinnin laitoksen. Sopimuksen sisällön on vastattava vahvistetun kaavan sisältöä, vaikka sopimusta ei olisi tehty vahvistetulle lomakkeelle. Lisäksi terminologiassa on otettu huomioon sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentin säännös, jonka mukaan sosiaalihuoltolaissa säädetyistä tehtävistä huolehtii kunnan määräämä monijäseninen toimielin. Tätä sosiaalihuollosta vastaavaa toimielintä kutsuttaisiin lapsenhuoltolaissa sosiaalilautakunnaksi.

Pykälän 3 momentti sisältää voimassa olevaa säännöstä asiallisesti vastaavan säännöksen siitä, että sosiaalilautakunnan on sopimuksen vahvistamista harkitessaan otettava huomioon lapsen etu sekä lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Tarkoituksena on, että sopimuksella ratkaistavissa asioissa lapsen omat toivomukset ja mielipide selvitetään ensisijaisesti siten, että vanhemmat ennen sopimuksen tekemistä keskustelevat asiasta lapsen kanssa. Lastenvalvojan tai muun sopimuksen vahvistamista valmistelevan henkilön tulisi tiedustella vanhemmilta, ovatko he keskustelleet lapsen kanssa ja mitä mieltä tämä on asiasta.

Erityistilanteita varten momenttiin ehdotetaan lisättäväksi nimenomainen säännös siitä, että lastenvalvojan tulee tietyissä tapauksissa keskustella lapsen kanssa henkilökohtaisesti. Keskustelun lapsen kanssa voi lastenvalvojan sijasta käydä myös sosiaalihuoltolain (1301/2014) 27 a §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka tehtäviin kuuluu vastata lapsenhuoltolain 8 §:ssä tarkoitettujen sopimusten valmistelusta. Edellytyksenä lapsen kanssa käytävälle keskustelulle on se, että lapsi suostuu keskusteluun ja että keskustelu on tarpeen lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi. Lapsen kanssa käytävä keskustelu voi olla tarpeen esimerkiksi tilanteessa, jossa vanhemmat eivät jostain syystä halua itse keskustella asiasta lapsen kanssa tai antavat ristiriitaisia tietoja lapsen mielipiteestä.

Jotta sopimus olisi tarvittaessa täytäntöönpanokelpoinen myös ulkomailla, sopimukseen on syytä tehdä merkintä lapsen mielipiteen selvittämisestä.

Momentin viimeinen virke vastaa voimassa olevaa lakia. Sopimuksen vahvistaminen edellyttää siis, että ainakin toinen vanhemmista on lapsen huoltaja.

Pykälän 4 momentti sisältää uusia säännöksiä siitä, keiden suostumusta sopimuksen vahvistaminen edellyttää. Jos momentissa tarkoitettu henkilö ei anna suostumustaan sopimuksen vahvistamiselle, asia voidaan saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Momentin 1 kohdan mukaan sopimuksen vahvistaminen edellyttää myös oheishuoltajan suostumusta, jos lapsella on oheishuoltaja.

Momentin 2 kohdan mukaan sopimuksen vahvistaminen edellyttää sen suostumusta, jolla on 7 §:n mukaisesti sovittu tai 9 §:n mukaisesti päätetty olevan oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja. Suostumusta vaaditaan kuitenkin vain, jos sopimuksella puututaan vahvistettuun tietojensaantioikeuteen. Tietojensaantioikeuteen puuttumisella tarkoitetaan säännöksessä sitä, että sopimuksella poistettaisiin kyseiselle henkilölle vahvistettu tietojensaantioikeus tai muutettaisiin sen sisältöä. Jos vahvistettavana olevalla sopimuksella on sitä vastoin sovittu esimerkiksi vain tietojensaantioikeuden antamisesta myös jollekulle toiselle henkilölle, sopimuksen vahvistaminen ei edellytä sen suostumusta, jolle on jo aikaisemmin vahvistettu vastaava tietojensaantioikeus.

Momentin 3 kohdan mukaan sopimuksen vahvistaminen edellyttää 9 c §:ssä tarkoitetun erityisen läheisen henkilön suostumusta, jos lapselle on vahvistettu oikeus tavata tällaista henkilöä ja jos sopimus voi vaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen.

Säännöksessä käytetty ilmaisu ”sopimus voi vaikuttaa vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen” kattaa ensinnäkin kaikki tilanteet, joissa sopimuksella suoraan puututaan vahvistettuun tapaamisoikeuteen eli halutaan joko poistaa se kokonaan tai muuttaa sen sisältöä. Ilmaisan merkityssisältö on kuitenkin laajempi. Kaikkien sellaisten sopimusten vahvistaminen, jotka voivat välillisestikin vaikuttaa vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen, edellyttää 9 c §:ssä tarkoitetun henkilön suostumusta. Jos sovitaan esimerkiksi lapsen asumisjärjestelyjen muutoksesta tai siitä, että lapsella on oikeus tavata myös jotakuta muuta henkilöä, sopimus voi vaikuttaa vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen. Jos sopimuksen vahvistamista harkittaessa on epäselvää, voiko sopimuksella olla vaikutusta vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen, on syytä varmuuden vuoksi pyytää 9 c §:ssä tarkoitetun henkilön suostumus ennen sopimuksen vahvistamista.

Pykälän 5 momentti vastaa nykyistä 4 momenttia.

8 a §. *Sopimus lapsen huollosta ennen lapsen syntymää.* Pykälässä säädetään mahdollisuudesta tehdä sopimus lapsen huollon uskomisesta molemmille vanhemmille yhteisesti, kun vanhemmuus on tunnustettu ennen lapsen syntymää. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi, koska se käy tarpeettomaksi lakiin ehdotetun uuden 6 a §:n 1 momentin vuoksi.

9 §. *Tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.* Pykälä sisältää vaihtoehtoja, joita tuomioistuimella on käytössään, kun se ratkaisee lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa. Säännöksellä ei ole tarkoitus puuttua nykyisen lain periaatteeseen, jonka mukaan luettelo ratkaisuvaihtoehdoista ei ole tyhjentävä. Tuomioistuimella on laaja liikkumavapaus, kun se harkitsee lapsen kannalta parasta järjestelyä.

Pykälän 1 momentin 1 ja 2 kohdan vaihtoehdot huollon uskomisesta molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle taikka vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa, vastaavat voimassa olevaa lakia. On huomattava, että vanhemman ohella tai sijasta huoltajaksi määrättyllä henkilöllä on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muilla huoltajilla.

Momentin 3 kohta sisältää 7 §:ään ehdotettuja säännöksiä vastaavan mahdollisuuden päättää erikseen siitä, että vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, tai muulla henkilöllä, joka on antanut suostumuksensa tietojensaantioikeuden vahvistamiseen, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta. Tietojensaantioikeus voi olla yleinen tai rajattu koskemaan vain tiettyjä asioita. Säännöksen soveltamisen osalta viitataan 7 §:n perusteluihin.

Pykälän 2 momentin 1–4 kohdat sisältävät lapsen asumista koskevat säännökset, jotka vastaavat sisällöltään 7 §:ään ehdotettuja säännöksiä. Uutta on nykyiseen verrattuna se, että tuomioistuin voisi tehdä päätöksen vuoroasumisesta ja että lapsi voitaisiin määrätä asumaan oheishuoltajan luona. Säännösten soveltamisen osalta viitataan 7 §:n perusteluissa esitettyyn.

Pykälän 2 momentin 5 kohta sisältää voimassa olevaa oikeutta vastaavan säännöksen siitä, että tuomioistuin voi päättää lapsen ja vanhemman välisestä tapaamisoikeudesta.

Pykälän 3 momentti koskee huollon määräämistä vanhemman tai vanhempien sijasta muulle henkilölle silloin, kun vanhemmat tai toinen heistä on lapsensa huoltaja. Se edellyttää voimassa olevan lain tapaan lapsen kannalta erittäin painavia syitä. Jos lapsi on huoltajan kuoleman vuoksi jäänyt vaille huoltajaa ja lapselle määrätään vanhempien sijasta muu huoltaja, kysymys ei ole tässä momentissa tarkoitettusta tilanteesta eikä siihen sovelleta tässä edellytettyä korkeampaa kynnystä huoltajan määräämiselle.

Säännöksen sanamuotoa ehdotetaan tarkistettavaksi niin, että siinä käytettäisiin ilmaisua ”vanhemman tai vanhempien sijasta”. Tämä johtuu siitä, että kaikilla lapsilla ei ole kahta vanhempaa. Huollon määräämisestä vanhemman sijasta muulle henkilölle on kysymys silloin, kun lapsen huoltajaksi ei huoltoa koskevan päätöksen tekemisen jälkeen jää kumpikaan hänen vanhemmistaan. Jos lapsella on kaksi vanhempaa ja lapsen huolto uskotaan yhdelle heistä ja lisäksi muulle henkilölle kuin vanhemmalle, kysymys on oheishuoltajan määräämisestä.

Pykälän 4 momentti tehtävienjakomääräyksestä huoltajien kesken vastaa voimassa olevaa lakia.

Voimassa oleva 9 §:n 3 momentti sisältää yleisluontoisen säännöksen, jonka mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa antaa määräyksiä huoltajan tehtävistä, oikeuksista ja velvollisuuksista. Tätä säännöstä ei ehdoteta säilytettäväksi laissa, koska oikeuskäytännössä vakiintuneen käsi-

tyksen mukaan tuomioistuimen ei tule ottaa kantaa sellaisiin lapsen huollon sisältöä koskeviin kysymyksiin, jotka kuuluvat huoltajien päätösvaltaan. Siksi säännöstä ei ole tiettävästi käytännössä sovellettu.

Voimassa olevan 9 §:n lopussa oleva viittaus 10 ja 11 §:ään on poistettu toiston välttämiseksi, koska lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä koskevia säännöksiä sisältyy ehdotetussa laissa paitsi 9 §:ään myös 9 a—9 d §:ään. Tuomioistuimen velvollisuus ottaa päätöstä tehdessään huomioon 10 ja 11 §:n säännökset ilmenee suoraan näistä pykälistä.

9 a §. *Tarkeimmat määräykset vuoroasumisesta ja tapaamisoikeudesta.* Pykälä on uusi, mutta sen sisältö vastaa osin voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän *1 momentti* vastaa nykyisen 9 §:n 3 momentin viimeistä virkettä. Siihen ehdotetaan kuitenkin lisättäväksi viittaus vuoroasumiseen, josta päätettäessä tulisi antaa tarkemmat määräykset vuoroasumisen ehdoista. Tällä tarkoitetaan määräyksiä esimerkiksi siitä, milloin lapsi siirtyy vuoroasumisessa vanhemman luota toisen vanhemman luokse ja kumman luona lapsi viettää aikaa lomakausina ja juhlapyhinä. Määräysten sisällön osalta viitataan edellä 7 b §:n 1 momentin perusteluissa esitettyyn.

Pykälän *2 momenttiin* ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan tuomioistuimen on vuoroasumista koskevaa päätöstä harkitessaan otettava omasta aloitteestaan esille päätöksen vaikutus lapsen kotikuntalain mukaiseen asuinpaikkaan. Perustelujen osalta viitataan edellä 7 b §:n 2 momentin perusteluihin. Lopullisen päätöksen kotikuntalain mukaisesta asuinpaikasta tekee maistraatti, mutta kotikuntalaissa annetaan merkitystä myös henkilön omalle näkemykselle. Tämän vuoksi momentin toisessa virkkeessä ehdotetaan säädettäväksi, että vuoroasumista koskevassa päätöksessä tuomioistuimen tulisi tarvittaessa määrätä, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi. Jos huoltajien välillä ei olisi järjestelmän selostamisen jälkeen tästä erimielisyyttä, erillistä määräystä ei tarvittaisi.

Pykälän *3 momenttiin* ehdotetaan uusia säännöksiä, joiden mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa päättää, miten vastuu vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista lapsen kuljetuksista tai matkakuluista jakautuu asiaan osallisten kesken.

Momentin ensimmäinen virke vastaa asiasisällöltään 7 b §:ään ehdotettua vastaavaa säännöstä. Säännöksen sisältöä on selostettu 7 b §:n perusteluissa. Asiaan osallisilla tarkoitetaan säännöksessä paitsi lapsen vanhempia myös oheishuoltajaa tilanteessa, jossa lapsi määrätään asumaan vuorotellen yhtäältä vanhempien tai toisen vanhemman ja toisaalta oheishuoltajan luona. Oheishuoltaja voidaan siis osana vuoroasumisjärjestelyä velvoittaa osaltaan vastaamaan lapsen kuljetuksista tai matkakuluista, vaikka hänellä ei olekaan elatusvelvollisuutta lasta kohtaan.

Momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan tuomioistuimen tulee vastuun jakamista harkitessaan ottaa huomioon asiaan osallisten kyky vastata kuljettamisesta tai kustannuksista sekä muut olosuhteet. Harkinnassa voitaisiin noudattaa soveltuvin osin elatusavun määräytymisessä noudatettavia periaatteita. Jos huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä käsitellään myös elatusapua koskevaa vaatimusta, tuomioistuimella on yleensä käytettävissään kattava selvitys vanhempien elatuskyvystä. Nämä tiedot voidaan ottaa huomioon myös harkittaessa kustannusvastuun jakamista käsillä olevan säännöksen nojalla.

Muut olosuhteet voitaisiin ottaa harkinnassa huomioon esimerkiksi sillä tavoin, että suurentuneista matkakustannuksista vastaisi ensisijaisesti se, jonka tekemän päätöksen seurauksena tapaamisten kustannukset ovat kasvaneet. Jos esimerkiksi toinen vanhempi muuttaisi kauaksi

lapsen asuinpaikasta, voidaan lähtökohtaisesti pitää kohtuullisena, että hänen vastuulleen jäisi suurempi osa tästä aiheutuneista lisäkustannuksista.

9 b §. *Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot.* Oikeustilan selkeyttämiseksi lakiin ehdotetaan otettavaksi pykälä, jossa säädetään tapaamisten toteuttamisesta tuettuina tai valvottuina. Pykälä täydentää ja täsmentää lain 7 a ja 9 §:ssä olevia perussäännöksiä tapaamisoikeutta koskevasta sopimuksesta tai päätöksestä. Ehdotettu sääntely edistää Istanbulin sopimuksen 31 artiklan 2 kappaleen toteutumista.

Kun tuomioistuin harkitsee tuettuja tai valvottuja tapaamisia taikka valvottuja vaihtoja koskevan määräyksen antamista, sen on tässä pykälässä säädettyjen edellytysten lisäksi otettava huomioon lapsen etu sekä lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Lain 8 §:n 3 momentin mukaisesti sama velvollisuus koskee sosiaalilautakuntaa, kun se harkitsee sopimuksen vahvistamista.

Ehdotetussa pykälässä käytetään käsitteitä tuettu tapaaminen, valvottu tapaaminen ja valvottu vaihto samassa merkityksessä kuin niitä on käytetty sosiaalihuoltolain 27 §:ssä.

Tuetulla tapaamisella tarkoitetaan tapaamista, johon liittyy sosiaalihuoltolain 27 §:ssä tarkoitetun valvojan myötävaikutusta, mutta myötävaikutus ei ole luonteeltaan yhtä intensiivistä kuin valvotussa tapaamisessa. Tuetussa tapaamisessa valvoja on käytettävissä tapaamisen ajan, mutta hänen ei tarvitse olla koko ajan samassa tilassa lapsen ja vanhemman kanssa. Hän huolehtii tapaamisen alkamisesta ja loppumisesta ja seuraa tilannetta. Tuen tarve voi vaihdella tapauskohtaisesti, ja tapaamiseen liittyvä tuki on sen mukaisesti mahdollista määritellä kussakin tapauksessa erikseen.

Valvotulla tapaamisella tarkoitetaan säännöksessä tapaamista, jota sosiaalihuoltolain 27 §:ssä tarkoitettu valvoja seuraa jatkuvasti sen varmistamiseksi, että tapaaminen sujuu lapsen kannalta turvallisella ja muutenkin asianmukaisella tavalla ja että lasta ei ilman lupaa viedä pois tapaamisesta. Tapaamista valvovan henkilön tulee olla koko tapaamisen ajan samassa tilassa lapsen ja vanhemman kanssa tai muuten jatkuvassa näkö- ja kuuloyhteydessä lapseen ja vanhempaan.

Valvotuissa vaihdoissa tapaamiset aloitetaan ja lopetetaan valvotusti. Sosiaalihuoltolain 27 §:ssä tarkoitettu valvoja huolehtii, että lapsi siirtyy sopimuksen tai päätöksen mukaisesti vanhemmalta toiselle. Valvottu vaihto voidaan sopia järjestettäväksi tilanteissa, joissa varsinainen tapaaminen sujuu normaalisti sen vanhemman luona, jota lapsella on oikeus tavata, mutta lapsen nouto- ja palautustilanteeseen liittyy ongelmia, kuten lasta vaurioittavaa riitaa tai väkivallan uhkaa.

Pykälässä säädetään edellytyksistä, joiden täytyessä tapaamiset voidaan vahvistaa toteutettaviksi tuettuina tai valvottuina taikka vaihdot valvottuina. Edellytykset koskevat sekä sosiaalilautakunnassa vahvistettavaa vanhempien välistä sopimusta (*1 momentti*) että tuomioistuimen päätöstä (*2 momentti*). Tuomioistuimen päätöksellä tarkoitetaan sekä lopullista päätöstä että väliaikaista määräystä. Edellytyksenä on se, että tuki tai valvonta on tarpeen lapsen edun kannalta perustellusta syystä. Lisäksi tapaamiset voidaan vahvistaa valvotuiksi vain, jos tapaamisten toteuttaminen tuettuina tai vaihtojen toteuttaminen valvottuina eivät riitä turvaamaan lapsen etua.

Lapsen edun kannalta perusteltuna syynä voidaan pitää esimerkiksi tarvetta varmistaa lapsen turvallisuus tapaamisten aikana tai torjua lapsen omavaltaisen huostaanoton tai lapsikaappauksen uhka. Lapsen turvallisuuden varmistamiseksi tapaamiset voi olla tarpeen toteuttaa tuettuina.

na tai valvottuina esimerkiksi silloin, kun lasta tapaava vanhempi on aikaisemmin käyttäytynyt väkivaltaisesti tai uhkaavasti lasta kohtaan ja on olemassa vaara, että käyttäytyminen uusiutuu. Perusteena tuetulle tai valvotulle tapaamiselle voi olla myös lapsen psyykkisen turvallisuuden vaarantuminen. Lapsi saattaa esimerkiksi olla pelokas sen vuoksi, että hän on nähnyt häntä tapaavan vanhemman kohdistavan väkivaltaa toiseen vanhempaan.

Lapsen turvallisuuden varmistamiseksi tapaamisissa saatetaan tarvita tukea tai valvontaa myös esimerkiksi silloin, kun lasta tapaava vanhempi on mielenterveys- tai päihdeongelman vuoksi kykenemätön vastaamaan lapsen turvallisuudesta ja hyvinvoinnista tapaamisten aikana. Yhtenä esimerkkinä tuen tai valvonnan tarpeesta voidaan mainita tilanne, jossa vanhempi on aikaisemmin toistuvasti puhunut lapselle sellaista, mikä voi vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä.

Jotta voidaan varmistua lapsen psyykkisestä turvallisuudesta tapaamisten aikana, tapaamiset voi olla tarpeen toteuttaa tuettuina tai valvottuina myös esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsen ja vanhemman välillä ei ole ennen tapaamisoikeuden vahvistamista ollut yhteydenpitoa joko koskaan tai ainakaan huomattavan pitkään aikaan. Tällöin voi etenkin aivan pienen lapsen kohdalla olla tarpeen, että tapaamisiin alkuvaiheessa liittyy ulkopuolisen henkilön myötävaikutus, kunnes lapsi on tutustunut ja kyennyt solmimaan luottamuksellisen suhteen siihen vanhempaan, jota hänellä on oikeus tavata. Nyt tarkoitetuissa tapauksissa tapaamisten toteuttaminen tuettuina olisi todennäköisesti pääsääntöisesti riittävää lapsen edun turvaamiseksi.

Tuen tai valvonnan tarve olisi arvioitava tapauskohtaisesti esitetyn selvityksen perusteella. Asiaa arvioitaessa olisi otettava huomioon myös se, että lapsen turvallisuuden ollessa tapaamisissa vakavasti uhattuna edes niiden valvominen ei välttämättä ole riittävä keino turvaamaan lapsen etua. Tällaisessa poikkeuksellisessa tilanteessa tapaamisoikeutta ei voida vahvistaa lainkaan ennen kuin uhka on poistunut (ks. esim. KKO 2007:71, kohta 5).

Lapsen omavaltaisella huostaanotolla ja lapsikaappauksella tarkoitetaan rikoslain (37/1889) 25 luvun 5 ja 5 a §:ssä rangaistavaksi säädettyjä tekoja. Kussakin yksittäistapauksessa olisi esitetyn selvityksen perusteella arvioitava, onko lapsen omavaltaisen huostaanoton tai lapsikaappauksen uhka niin todellinen ja merkittävä, että tapaamiset on sen torjumiseksi tarpeen toteuttaa tuettuina tai valvottuina.

Koska erityisesti tapaamisten valvonnalla puututaan merkittävällä tavalla lapsen ja vanhemman yksityisyyden ja perhe-elämän suojaan, valvottuja tapaamisia tulee pitää viimesijaisena vaihtoehtona. Siihen tulee turvautua ainoastaan, jos tapaamisten tukeminen tai vaihtojen valvominen eivät riitä turvaamaan lapsen etua. Tämä keskeinen periaate ilmenee 1 momentin viimeisestä virkkeestä.

Kun tapaamiset sovitaan tai määrätään tuetuiksi tai valvotuiksi taikka vaihdot valvotuiksi, tulisi samalla sopia tai määrätä riittävän yksityiskohtaisesti tapaamisten ajankohdasta, kestosta ja muista ehdoista. Niin kuin edellä on todettu, sovittaessa tai annettaessa määräystä tuetuista tai valvotuista tapaamisista taikka valvotuista vaihdoista olisi tärkeimpänä perusteena lapsen etu. Lapsen etu olisi otettava huomioon muun muassa tapaamisten kestosta päätettäessä. Tällöin on otettava huomioon, että erityisesti valvottu tapaaminen vaatii tapaamisen erityisistä olosuhteista johtuen lapselta paljon voimavaroja. Tilanne on vaativa myös lapsen vanhemmalle ja tapaamista valvovalle henkilölle. Tapaamisten ehdoista sovittaessa tai määrättäessä tulee ottaa huomioon myös se, missä laajuudessa sosiaalitoimi voi käytännössä toteuttaa tukea ja valvontaa.

Lakiin ei ehdoteta ennalta määrättyä määräaika sopimuksen tai päätöksen voimassaololle. Näin ollen mahdollinen siirtyminen esimerkiksi tuetuista tapaamisista tavanomaisiin tapaami-

siin jää määriteltäväksi tapauskohtaisesti sopimuksessa tai päätöksessä. Edellytyksestä, jonka mukaan tuen tai valvonnan tulee olla tarpeen lapsen edun kannalta perustellusta syystä, seuraa myös, että tuettuja tai valvottuja tapaamisia taikka valvottuja vaihtoja ei saa jatkaa pidempään kuin on välttämätöntä.

Jos sopimusta tai päätöstä tehtäessä voidaan riittävän luotettavasti ennakoida, milloin tuen tai valvonnan tarve päättyy, voidaan jo alun perin sopia tai määrätä myös siitä, milloin tuki tai valvonta loppuu ja siirrytään tavanomaisiin tapaamisiin. Jos tällainen ennakoiminen osoittautuu virheelliseksi esimerkiksi sen vuoksi, että tuettujen tai valvottujen tapaamisten toteutumiseen on liittynyt vakavia ongelmia, sopimusta tai päätöstä voidaan 12 §:n nojalla muuttaa siten, että tukea tai valvontaa jatketaan alun perin sovittua tai päätettyä pidempään. Tarvittaessa sopimusta tai päätöstä on mahdollista muuttaa myös siten, että tuesta tai valvonnasta luovutaan alun perin ennakoitua nopeammin.

Jos tuetuista tai valvotuista tapaamisista sovittaessa tai päätettäessä ei kyetä riittävän luotettavasti ennakoimaan, milloin tuen tai valvonnan tarve päättyy, joudutaan sopimaan tai päättämään toistaiseksi voimassa olevista tuetuista tai valvotuista tapaamisista. Tällaista sopimusta tai päätöstä voidaan 12 §:n nojalla muuttaa siinä vaiheessa, kun havaitaan tuen tai valvonnan tarpeen muuttuneen tai päättyneen.

Edellytyksestä, jonka mukaan tapaamiset voidaan vahvistaa valvotuiksi vain, jos tapaamisten tukeminen tai valvottu vaihto ei riitä turvaamaan lapsen etua, seuraa myös, että valvotuista tapaamisista on pyrittävä siirtymään mahdollisimman nopeasti tuettuihin tapaamisiin tai valvotuihin vaihtoihin, jollei valvotuista tapaamisista voida siirtyä suoraan tavanomaisiin tapaamisiin. Tällainenkin siirtyminen voidaan toteuttaa joko alkuperäisessä sopimuksessa tai päätöksessä olevalla porrastuksella taikka myöhemmin tehtävällä uudella sopimuksella tai päätöksellä.

Lapsen edun mukaista on, että hän mahdollisuuksien mukaan tietää ennalta, toteutuuko tapaaminen. Sen vanhemman, jonka luona lapsi asuu, täytyy käytännössä huolehtia siitä, että lapsi on läsnä tuetussa tai valvotussa tapaamisessa. Tuen tai valvonnan järjestäminen tapaamiseen vaatii myös kunnan sosiaalitoimelta erityistoimenpiteitä. Näistä syistä sosiaalilautakunnan vahvistamassa sopimuksessa tai tuomioistuimen päätöksessä voitaisiin tarvittaessa edellyttää vanhemmalta etukäteisvahvistusta siitä, että hän tulee tapaamaan lasta tietynä tapausmiskertana.

Kun tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tulee esille kysymys 2 momentissa tarkoitetun määrärahan antamisesta, tuomioistuimen olisi pääsääntöisesti hankittava sosiaalilautakunnalta 16 §:n nojalla selvitys. Selvityspyynnössä olisi tällöin yksilöitävä se, että selvitystä tarvitaan erityisesti siitä, onko tapaamiset tarpeen määrätä tuetuiksi tai valvotuiksi. Lisäksi selvityspyynnössä olisi asianmukaista pyytää sosiaalilautakuntaa esittämään näkemyksensä siitä, millä tavoin mahdollisten tuettujen tai valvottujen tapaamisten yksityiskohdista olisi tarkoituksenmukaisinta määrätä ottaen huomioon lapsen etu ja kunnan järjestämät tuki- ja valvontapalvelut.

Pykälän 3 momentissa säädetään tuomioistuimen mahdollisuudesta määrätä valvotun tapaamisen edellytykseksi, että vanhemman, jota lapsella on oikeus tavata, on luovutettava oma ja hänen hallussaan oleva lapsen voimassa oleva passi sekä muut matkustusasiakirjat valvojalle tapaamisen ajaksi, jos on perusteltua aihetta epäillä, että lapsi voidaan viedä luvottomasti pois maasta. Perusteltua aihetta epäillä lapsen luvaton maastavientiä voidaan katsoa olevan esimerkiksi silloin, kun sillä vanhemmalla, jota lapsella on oikeus tavata, on kiinteät suhteet vie-

raaseen valtioon ja hän on aikaisemmin yrittänyt tai uhannut viedä lapsen sinne ilman toisen vanhemman suostumusta.

Pykälän 4 momentti sisältää informatiivisen viittauksen sosiaalihuoltolakiin, jonka 27 §:ssä säädetään tuettujen ja valvottujen tapaamisten sekä valvottujen vaihtojen järjestämisestä sosiaalipalveluna.

9 c §. *Lapsen oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa.* Pykälä on uusi. Siinä ehdotetaan säädettäväksi lapsen oikeudesta tavata ja pitää yhteyttä muuhun henkilöön kuin vanhempansa.

Pykälässä tarkoitetun tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus säilyttää myönteinen ja läheinen suhde sellaiseen lapselle erityisen läheiseen henkilöön, jonka luona lapsi ei asu. Tarvetta tapaamisoikeuden vahvistamiseen tulisi aina arvioida ennen kaikkea lapsen näkökulmasta.

Pykälässä tarkoitettuun tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla hänelle erityisen läheisen henkilön luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin. Tapaamisten tai muun yhteydenpidon tarkemmista yksityiskohdista määrättäisiin kussakin tapauksessa erikseen.

Pykälän 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan lapselle voidaan vahvistaa oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä. Edellytyksenä on, että lapsella on tämän henkilön kanssa lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde. Momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan tällainen tapaamisoikeus vahvistetaan tuomioistuimen päätöksellä.

Tapaamisoikeuden vahvistaminen edellyttää siis sitä, että lapsen ja asianomaisen henkilön välillä on erityisen läheinen, lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde. Erityisen läheisen henkilön määritelmä on suppea: se kattaa ainoastaan tilanteet, joissa on kyse tosiasiallisesti vanhemmuussuhteeseen verrattavasta suhteesta. Säännöksessä tarkoitettua suhteen syntyminen edellyttää pitkäaikaista ja läheistä kanssakäymistä, tyypillisesti asuamista samassa taloudessa lapsen kanssa ja päivittäistä osallistumista lapsen hoitoon ja kasvatukseen tuona aikana. Tällainen suhde voi tietyissä tapauksissa muodostua esimerkiksi samassa taloudessa asuneeseen isovanhempaan tai sijaisvanhempaan taikka vanhemman avio- tai avopuolisoon, joka sittemmin on eronnut lapsen vanhemmasta. Esimerkiksi pelkkä sukulaissuhde taikka lapsen hakeminen päivittäin päiväkodista tai koulusta ei ole riittävä peruste tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen vahvistamiselle.

Säännöstä sovellettaessa on perusteltua ottaa huomioon myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen perhe-elämän suojaa koskeva 8 artikla ja sen tulkintakäytäntö (esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio asiassa *Kopf ja Liberda v. Itävalta*, 17.1.2012).

Harkitessaan tässä pykälässä tarkoitetun tapaamisoikeuden vahvistamista tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen etu sekä lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Varsinkin varttuneemman lapsen osalta on syytä antaa huomattava merkitys sille, pitääkö lapsi itse kyseistä henkilöä itselleen erityisen läheisenä ja haluaako hän tavata tätä säännöllisesti. Tuomioistuin voi tarvittaessa hankkia selvityksen sosiaalilautakunnalta 16 §:n nojalla.

Hakemuksen tuomioistuimelle tässä pykälässä tarkoitetun tapaamisoikeuden vahvistamiseksi voivat tehdä 14 §:n mukaisesti vanhemmat yhdessä, toinen vanhemmista, lapsen huoltaja ja sosiaalilautakunta sekä henkilö, joka haluaa tällaisen tapaamisoikeuden vahvistettavan itsensä

ja lapsen välille. Lapsen vanhemmille ja huoltajille sekä sille, jolle mahdollisesti on jo aikaisemmin vahvistettu 9 c §:n mukainen tapaamisoikeus, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hakemuksen johdosta 15 §:n mukaisesti. Jos hakemus koskee tässä pykälässä tarkoitettua tapaamisoikeuden vahvistamista, myös henkilölle, jota lapsella hakemuksen mukaan tulisi olla oikeus tavata, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jos hän ei ole itse hakijana.

Pykälän 2 momentissa todetaan, että pykälässä tarkoitettua tapaamisoikeutta vahvistettaessa ja toteutettaessa sovelletaan muuten, mitä lapsen ja vanhemman välisestä tapaamisoikeudesta säädetään. Tapaamisoikeuden sisältö ja täytäntöönpano vastaavat lähtökohtaisesti sellaista tapaamisoikeutta, joka vahvistetaan suhteessa lapsen vanhempaan. Näin ollen esimerkiksi lain 2 §:n 2 momentissa vanhemmalle säädetty velvollisuus myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen ja välttää aiheuttamasta haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle ulottuu myös vanhemman ja henkilön, jota lapsella on 9 c §:n nojalla vahvistettu olevan oikeus tavata, väliseen suhteeseen. Lisäksi, kuten edellä 5 a §:ää koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa on todettu, 9 c §:ssä tarkoitettu henkilö on velvollinen ilmoittamaan muuttoaikastaan, jos ne vaikuttavat lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen.

Tässä pykälässä tarkoitettua tapaamisoikeutta tuomioistuimessa vahvistettaessa sovelletaan 9 a §:n 1 momentin säännöstä tuomioistuimen velvollisuudesta antaa tapaamisoikeudesta päättäessään tarkemmat määräykset tapaamisen ja luonapidon ehdoista. Tapaamiset voidaan lisäksi vahvistaa toteutettaviksi 9 b §:n mukaisesti tuettuina tai valvottuina.

Tässä pykälässä tarkoitettuun henkilöön sovelletaan myös 9 a §:n 3 momentin säännöksiä, jotka koskevat vastuuta tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista lapsen kuljetuksista tai matkakuluista. Hänet voidaan siis osana tapaamisoikeusjärjestelyä velvoittaa osaltaan vastaamaan lapsen kuljetuksista tai matkakuluista, vaikka hänellä ei olekaan elatusvelvollisuutta lasta kohtaan.

Tapaamisoikeuden täytäntöönpanoon sovelletaan täytäntöönpanolakia.

9 d §. Tapaamisoikeuden turvaaminen. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi tapaamisoikeuden turvaamisesta sakon uhalla. Pykälässä tarkoitetuissa tilanteissa uhkasakko voitaisiin asettaa samassa päätöksessä, jossa tapaamisoikeus vahvistetaan.

Uhkasakko voitaisiin asettaa tapaamisoikeuden toteutumisen tehosteeksi vain, jos sen vanhemman tai huoltajan, jonka luona lapsi asuu, aikaisemman toiminnan perusteella on aihetta epäillä, että hän ei tulisi vapaaehtoisesti noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa tämä vanhempi tai huoltaja ilman hyväksyttävää syytä on jättänyt noudattamatta tapaamisoikeudesta annettua väliaikaismääräystä tai ei ole muutoin sallinut tapaamisia ennen päätöksen antamista. Mahdollisuus uhkasakon asettamiseen koskisi sekä lapsen ja vanhemman että lapsen ja 9 c §:ssä tarkoitettun läheisen välille vahvistettavaa tapaamisoikeutta.

Uhkasakon voisi asettaa vain tuomioistuin. Uhkasakon asettaminen edellyttäisi, että sitä on vaadittu ja että lapsen kanssa asuvalle vanhemmalle tai huoltajalle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi vaatimuksen johdosta. Jos asiassa esille tulleet seikat huomioon ottaen uhkasakon asettaminen näyttäisi lapsen edun mukaiselta, tuomioistuin voi prosessin johdon keinoin kiinnittää asiaan osallisten huomiota tässä pykälässä säädettyyn mahdollisuuteen ja tiedustella, vaaditaanko uhkasakon asettamista.

Uhkasakon asettamisen mahdollisuus koskisi vain tuomioistuimen lopullista päätöstä; tapaamisoikeutta koskevaan väliaikaiseen määräykseen tällaista uhkaa ei voisi liittää. Tapaamisoikeutta koskevaan väliaikaiseen määräykseen tällaista uhkaa ei voisi liittää.

keutta koskevaan sosiaalilautakunnan vahvistamaan sopimukseen ei voitaisi sisällyttää sakon uhkaa. Uhkasakon asettaminen ei olisi mahdollista myöskään 3 a luvussa tarkoitettussa huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelussa vahvistettavassa sovinnossa. Yleisperusteluissa mainitusta syystä uhkasakkoa ei voitaisi liittää vuoroasumista koskevaan päätökseen.

Uhkasakon asettamiseen sovellettaisiin muutoin täytäntöönpanolain 18, 20 ja 28 §:ää. Siten uhkasakko asetettaisiin pääsääntöisesti kiinteänä ja vain erityisistä syistä juoksevana. Uhkasakon asettamista koskeva päätös olisi täytäntöönpanolain 28 §:n mukaisesti lähtökohtaisesti välittömästi täytäntöönpanokelpoinen.

Perustepäätöksen mukaisen tapaamisoikeuden toteutumatta jäämisestä ei seuraisi välittömästi uhkasakon lankeaminen maksettavaksi, vaan sakkoa olisi erikseen vaadittava maksettavaksi täytäntöönpanolain nojalla. Tästä säädetään pykälän 2 momentissa. Maksettavaksi määrätyn sakon perintään sovellettaisiin täytäntöönpanolain 26 §:ssä säädetyn viittauksen mukaisesti sakon täytäntöönpanosta annettua lakia (672/2002).

10 §. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaiseminen. Pykälässä säädetään huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemisen perusteista. Lain nykyisiä perusteita ehdotetaan täydennettäväksi. Pykälän säännökset koskevat sekä sosiaalilautakuntaa sen harkitessa sopimuksen vahvistamista että tuomioistuinta sen harkitessa ratkaisua.

Pykälän 1 momentin mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeutta ja on johtava periaate lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistaessa. Laki perustuu ehdotuksen mukaan edelleenkin sille periaatteelle, että ratkaisut tehdään yksilöllisesti tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Lapsen oikeuksien komitean antamassa yleiskommentissa nro 14 todetun mukaisesti lapsen etu saattaa olla ristiriidassa muiden henkilöiden etujen tai oikeuksien kanssa, esimerkiksi vanhempien etujen ja oikeuksien kanssa. Ristiriidat on ratkaistava tapauskohtaisesti, jolloin kaikkien osapuolten edut on tasapainotettava huolellisesti ja pyrittävä löytämään sopiva sovitteluratkaisu. Jos yhteensovittaminen ei ole mahdollista, viranomaisen on punnittava kaikkien asiaan osallisten oikeuksia. Lasta parhaiten palvelevalle näkökulmalle on tässä harkinnassa annettava enemmän painoarvoa.

Pykälän 1 momentin loppuosaa ehdotetaan tarkennettavaksi niin, että ratkaisua tehtäessä on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten 1 ja 2 §:ssä säädetty huollon ja tapaamisoikeuden tavoitteet parhaiten toteutuvat vastaisuudessa. Tällä on tarkoitus korostaa sitä, että ratkaisua tehtäessä on kiinnitettävä huomiota kaikkiin niihin huollon ja tapaamisoikeuden tavoitteisiin, joista säädetään 1 ja 2 §:ssä, ja arvioitava, millainen ratkaisu kokonaisuutena arvioiden turvaa parhaiten niiden toteutumisen vastaisuudessa. Ratkaisua tehtäessä on siten edellä 1 §:n perusteluissa selostetun mukaisesti otettava muun ohella huomioon 1 §:n 2 momentissa säädetty velvoite suojella lasta väkivallalta. Väkivallan sisältöä on käsitelty 1 §:n 2 momentin perusteluissa.

Pykälän 2 momentti koskee harkintaa huoltomuodon valintaa koskevassa asiassa. Säännöksen mukaan tehtäessä valintaa vanhempien yhteishuollon ja toisen vanhemman yksinhuollon välillä on 1 momentissa säädetyn lisäksi kiinnitettävä huomiota erityisesti vanhempien kykyyn asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle. Säännöksen tarkoituksena on korostaa sitä, että huoltajan tärkeänä ominaisuutena on kyky suuntautua ensisijaisesti lapsen etuun ja tarpeisiin, vaikka vanhempien keskinäisissä väleissä olisikin ristiriitoja. Osoitus tästä kyvystä on keskeinen tekijä harkittaessa sitä, onko lapsen edun mukaista uskoa hänen huoltonsa molemmille vanhemmille yhteisesti vai toiselle heistä.

Kykyä asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle voi käytännössä osoittaa esimerkiksi se, että vanhemmat pystyvät keskinäisistä riitaisuuksistaan huolimatta kommunikoimaan keskenään lapsen huoltoon liittyvistä kysymyksistä.

Ehdotettu 3 *momentti* koskee harkintaa tehtäessä ratkaisua lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Säännöksen mukaan tässä harkinnassa on otettava 1 momentissa säädetyn lisäksi huomioon erityisesti lapsen ikä ja kehitystaso, lapsen luonne ja taipumukset, lapsen mahdolliset erityistarpeet, vanhempien asuinpaikkojen välinen etäisyys sekä vanhempien kyky ottaa yhdessä vastuu lasta koskevista asioista. Nämä seikat on otettava huomioon harkittaessa sitä, määrätäänkö lapsi asumaan jommankumman vanhemman luona vai vuorotellen kummankin luona. Samat seikat on otettava huomioon myös harkittaessa, miten lapsen tapaamisoikeudesta on lapsen edun mukaista päättää.

Tutkijoiden mukaan lapsi tarvitsee pysyvää hoivaa erityisesti kahden ensimmäisen elinvuoden aikana. Ihmissuhteiden ja elinympäristön pysyvyys on pienen lapsen kehityksen kannalta tärkeää. Lapsen herkän kehitysvaiheen vuoksi ainakaan pitkäaikaista, esimerkiksi viikoittain vaihtuvaa vuoroasumista ei suositella aivan pienille lapsille, ei ainakaan alle kolmevuotiaille. On myös otettava huomioon, että kaikki lapset eivät kehity ikätasonsa mukaisesti.

Asumis- ja tapaamisjärjestelyjä harkittaessa myös lapsen yksilölliset tarpeet ja taipumukset on otettava huomioon. Jollekin lapselle asumisen muuttaminen esimerkiksi vuoroviikoin sopii hyvin, jokin toinen lapsi puolestaan voi olla herkempi, vierastaa muutoksia ja kokea tällaisen järjestelyn hyvin stressaavana.

Tapaamista ja vuoroasumista harkittaessa vanhempien asuinpaikkojen välinen etäisyys on myös merkityksellinen. Lyhyt etäisyys edesauttaa vuoroasumisen toteutumista lapsen kannalta paremmin kuin pitkä välimatka. Vuoroasumisessa lapsen elinpiirin tulisi lähtökohtaisesti pysyä muuttumattomana niin, että hän voi käydä asuinpaikastaan riippumatta samassa päiväkodissa tai koulussa.

Erityisesti vuoroasuminen edellyttää vanhemmilta hyvää kykyä kantaa yhdessä vastuuta lasta koskevista asioista. Jos vanhempien välinen yhteistyö ei toimi, on vaarana, että vanhemmille kuuluvaa vastuuta siirretään perusteettomasti lapselle.

Pykälän 4 *momentti* vastaa asiasisällöltään nykyistä 10 §:n 2 momenttia. Jos ilmenee, että lapsi on vanhempien sopimasta ratkaisusta eri mieltä, voi olla aihetta olettaa, että ratkaisu ei ole lapsen edun mukainen.

11 §. Lapsen mielipiteen selvittäminen. Pykälässä säädetään lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämisestä ja ottamisesta huomioon. Pykälä vastaa voimassa olevan lain 11 §:ää sillä erotuksella, että 1 momentista on poistettu lapsen mielipiteen selvittämisvelvollisuutta rajaavat edellytykset. Näin ollen lapsen omat toivomukset ja mielipide on aina selvitettävä sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Säännös edellyttää vähintään sitä, että vanhemmat keskustelevat lapsen huoltoja ja tapaamisoikeutta koskevasta asiasta lapsen kanssa ja välittävät tiedon lapsen mielipiteestä sopimuksen vahvistavalle sosiaalilautakunnalle tai tuomioistuimelle.

Pykälän 2 momentin ensimmäinen virke vastaa voimassa olevaa lakia. Se velvoittaa toimimaan lapsen mielipidettä selvitettäessä hienovaraisesti ja ottamaan huomioon lapsen kehitystason. Säännös edellyttää muun muassa, että lapsen kuulemispaikka on järjestettävä mahdollisimman lapsiystävälliseksi. Kuulemisessa olisi myös käytettävä lapsen iän ja kehitystason

mukaista kieltä. Vammaisten lasten kuulemisessa olisi tarvittaessa huolehdittava tulkkauksesta tai apuvälineistä.

Momenttia ehdotetaan täydennettäväksi säännöksellä, joka velvoittaa lapsen mielipidettä selvittävän henkilön kertomaan lapselle keskustelun tarkoituksesta ja käynnissä olevasta menettelystä. Lapselle tulisi keskustelua aloitettaessa selostaa se, miten lapsen mielipide vaikuttaa asiaan, samoin kuin se, että päätöksenteko asiassa ei ole lapsen vastuulla.

Lapsen mielipiteen selvittämisestä säädetään tämän lisäksi myös 8 §:n 3 momentissa, kun kyse on sopimuksen vahvistamisesta sosiaalilautakunnassa, 15 a §:ssä, kun kysymys on lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa sekä 16 §:ssä, kun kysymys on selvityksen tekemisestä sosiaalilautakunnassa.

11 a §. *Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättäminen huostassapidon aikana.* Pykälä on uusi. Sen tarkoituksena on yhdessä lastensuojelulain (417/2007) 46 §:ään ehdotettavien muutosten kanssa selventää tämän lain mukaisten ratkaisujen suhdetta lapsen huostassapitoa koskevaan päätökseen.

Lähtökohtana on, että vanhemmat voivat huostassapidon aikanakin sopia lapsen huollon lisäksi lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Samoin yleisellä tuomioistuimella on toimivalta huostassapidon aikana päättää lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja edunvalvonnasta. Pykälän ensimmäisessä virkkeessä on tätä koskeva informaatioluontoinen viittaus lastensuojelulain 46 §:ään. Toisaalta on tilanteita, joissa lapsen huostassapidon takia ei ole lapsen edun kannalta tarpeellista saada uutta ratkaisua lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Momentin toisen virkkeen nojalla sosiaalilautakunta voi tällöin jättää sopimuksen vahvistamatta ja tuomioistuin hylätä hakemuksen.

Lastensuojelulain 45 §:n mukaan huostaan otetun lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta päättää sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Sosiaaliviranomaisella on oikeus päättää myös huostaanotetun lapsen ja tämän vanhempien sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden välisestä yhteydenpidon rajoittamisesta. Sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus tai yleisen tuomioistuimen näissä asioissa antama ratkaisu ei siten vaikuta välittömästi huostaanottoon tai sen sisältöön, mikä vahvistetaan pykälän 2 momentissa.

Ratkaisussa KKO 2011:59 todetun mukaisesti lapsen etu saattaa kuitenkin vaatia, että nämä asiat ratkaistaan jo huostaanoton aikana. Jos huostaanottoa suunnitellaan pian lopetettavaksi, valmistautuminen sen jälkeiseen aikaan edellyttää tietoa tulevista oikeudellisista järjestelyistä. Viranomaisen joutuu siten kussakin yksittäistapauksessa arvioimaan, onko lapsen edun mukaista antaa lapsen huoltoa koskeva ratkaisu vai onko esitettyjen vaatimusten tutkiminen ennen aikaista tai lapsen kannalta jopa haitallista. Lapsen huoltoa koskevalla ratkaisulla on merkitystä niiden kysymysten osalta, joissa huoltajalla on huostaanotosta riippumatta päätösvalta. Huoltajalla on huostaanoton aikanakin oikeus päättää muun muassa lapsen kansalaisuudesta, uskonnosta ja nimestä.

Jos tuomioistuimelle on tehty lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva hakemus lapsen huostassapidon aikana, lapsen tilanteen selvittäminen edellyttää tiedonvaihtoa yleisen tuomioistuimen ja lastensuojeluviranomaisen välillä. Tuomioistuin voi pyytää 16 §:ssä tarkoitettua sosiaalilautakunnan selvityksen siitä, onko asiassa edellytyksiä antaa päätöstä esimerkiksi lapsen asumisesta. Jos lapsen huostaanottoa koskeva asia on vireillä hallintotuomioistuimessa samaan aikaan kun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa käsitellään yleisessä

tuomioistuimessa, näiden tuomioistuinten on tarkoituksenmukaista vaihtaa keskenään tietoja asian käsittelyn vaiheesta.

Yleisellä tuomioistuimella on oikeus saada tietoja lapsen tilanteesta myös suoraan sosiaaliviranomaiselta. Tuomioistuimen oikeudesta saada sosiaaliviranomaiselta lasta koskevia tietoja säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:ssä, johon 3 momentissa on informaatioluonteinen viittaus.

14 §. *Vireillepano ja puhevalta.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi lain 7, 9 ja 9 c §:ään ehdotettujen uusien säännösten seurauksena.

Pykälän 1 ja 2 momentti vastaavat voimassa olevaa lakia. Lapsella itsellään ei ehdotettujen säännösten mukaan olisi oikeutta panna vireille huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa. Tämä vastaa nykyistä lakia ja oikeuskäytäntöä (KKO 2012:95). Lapselle ei siten myöskään voida määrätä edunvalvojaa, joka panisi lapsen puolesta asian vireille.

Pykälän 3 momentti sisältää uusia säännöksiä. Momenttiin ehdotetaan otettavaksi ensinnäkin säännös, jonka mukaan oikeus asian vireillepanoon on 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen tahojen ohella myös sellaisella muulla henkilöllä kuin vanhemmalla, jolle on 7 §:n 2 momentin 2 kohdassa tai 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettulla tavalla vahvistettu oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja. Hän voisi tehdä hakemuksen, joka koskee vahvistetun tietojensaantioikeuden muuttamista. Tietojensaantioikeuden muuttamisella tarkoitetaan säännöksessä sekä sisällöllisten muutosten tekemistä aikaisemmin vahvistettuun tietojensaantioikeuteen että tietojensaantioikeuden poistamista kokonaan.

Lapsen vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, olisi jatkossakin 1 momentin nojalla oikeus panna vireille hakemus, jossa hän vaatii itselleen oikeutta saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja. Muu henkilö kuin lapsen vanhempi ei sen sijaan olisi oikeutettu itse panemaan vireille hakemusta tietojensaantioikeuden vahvistamisesta. Sen jälkeen, kun tällainen tietojensaantioikeus on joko hänen ja vanhempien tekemän sopimuksen perusteella taikka jonkun 1 tai 2 momentissa mainitun henkilön vireille paneman hakemuksen johdosta vahvistettu, kyseisellä henkilöllä olisi siis ehdotetun säännöksen nojalla oikeus vaatia, että tiedonsaantioikeutta muutetaan tai että se poistetaan.

Momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan oikeus panna hakemus vireille olisi myös lain 9 c §:ssä tarkoitettulla lapselle erityisen läheisellä henkilöllä. Hakijan oma ilmoitus läheisestään olisi riittävä peruste vireillepano-oikeuteen, mutta hakemuksessa on esitettävä perusteet läheisasemalle. Tällainen henkilö voisi tehdä hakemuksen, jossa vaaditaan sen vahvistamista, että lapsella on oikeus tavata häntä. Jos lapsella on tuomioistuimen päätöksen nojalla oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa, tämä henkilö on luonnollisesti oikeutettu panemaan vireille myös hakemuksen tapaamisoikeuden muuttamiseksi 12 §:n nojalla.

Pykälän 4 momentti vastaa voimassa olevan pykälän 3 momenttia. Siinä säädetään mahdollisuudesta esittää elatusapua koskeva vaatimus lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä. Näissä tilanteissa myös elatusapuvaatimus käsitellään hakemusasioiden käsittelystä säädettyssä järjestyksessä ja asia voidaan ratkaista elatusapuakin koskevalta osalta päätöksellä, jos vastapuoli ei vastaa. Elatusvastuu ja elatusavun määräytymisperusteet määräytyvät lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) mukaan.

14 a §. *Hakemuksen hylkääminen kirjallisessa menettelyssä.* Pykälä on uusi. Se liittyy lain 12 §:ään, jossa säädetään sosiaalilautakunnan vahvistaman sopimuksen ja tuomioistuimen päätöksen muuttamisen edellytyksistä. Edellytyksenä ratkaisun muuttamiselle on se, että olo-

suhteet ovat sopimuksen vahvistamisen tai päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet taikka tähän muutoin on aihetta. Ehdotetun pykälän mukaan hakemus on hylättävä kirjallisessa menettelyssä, jos on ilmeistä, että edellytyksiä sopimuksen tai päätöksen muuttamiseen ei ole.

Päätös hakemuksen hylkäämisestä voidaan tehdä varaamatta toiselle vanhemmalle tai muulle asiaan osalliselle tilaisuutta antaa kirjallinen lausuma hakemuksen johdosta, jos hylkäämisen edellytykset voidaan todeta suoraan hakemuksen perusteella. Estettä ei kuitenkaan ole sille, että käräjäoikeus pyytää lausumaa ja hylkää hakemuksen kirjallisessa menettelyssä vasta sen jälkeen, kun asiaan osallinen on antanut kirjallisen lausuman. Jos hakemuksen johdosta annettussa kirjallisessa lausumassa on esitetty asian ratkaisuun vaikuttavia seikkoja, käräjäoikeuden on kuulemisperiaatteen noudattamiseksi vielä pyydettävä hakijalta kirjallinen lausuma vastaapuolen lausuman johdosta ennen kuin hakemus voidaan hylätä kirjallisessa menettelyssä.

Säännöksen mukaan tuomioistuimen on arvioidessaan, onko ilmeistä, että sopimuksen tai päätöksen muuttamiseen ei ole edellytyksiä, otettava hakemuksen ja sen johdosta mahdollisesti annetun lausuman lisäksi viran puolesta huomioon lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvät aikaisemmat ratkaisut. Näistä olennaisin merkitys on sillä sopimuksella tai päätöksellä, jonka muuttamista hakemuksessa vaaditaan. Sen lisäksi tuomioistuimen tulee ottaa huomioon sopimuksen tai päätöksen täytäntöönpanoa koskevat päätökset, jos sellaisia on tehty. Jos sopimuksen tai päätöksen muuttamista on tuloksetta haettu aikaisemminkin, tuomioistuimen tulee uutta hakemusta arvioidessaan kiinnittää huomiota myös aikaisemman hakemuksen johdosta tehtyyn päätökseen. Tuomioistuin voi viran puolesta hankkia käyttöönsä aikaisemmat ratkaisut, jos niitä ei ole liitetty hakemukseen tai sen johdosta annettuun lausumaan.

Säännös on tarkoitettu sovellettavaksi tilanteessa, jossa asia on jo vähintään kerran ratkaistu riittävästi asiana oikeudenkäyntimenettelyssä ja tuomioistuin on ottanut kantaa väitteisiin. Lisäksi edellytetään, että olosuhteet eivät ole ratkaisun antamisen jälkeen muuttuneet eikä ratkaisun muuttamiseen ole muutoinkaan aihetta. Säännös ei sen sijaan yleensä sovellu tilanteeseen, jossa muutettavaksi vaadittu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva järjestely perustuu sosiaalilautakunnassa tai asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa vahvistettuun sopimukseen taikka on ratkaistu oikeudenkäynnissä asiaan osallisten sopimalla tavalla. Tämä johtuu siitä, että näiden ratkaisujen perusteluissa ei ole sellaista tietoa, jonka perusteella voitaisiin arvioida ratkaisun muuttamisen aiheellisuutta.

Ehdotettu säännös, jonka mukaan lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen tai päätöksen muuttamista koskeva hakemus on selvissä tapauksissa hylättävä kirjallisessa menettelyssä, oikeuttaa tuomioistuimen poikkeamaan oikeudenkäymiskaaren yleisistä menettelysäännöksistä, jotka koskevat asian käsittelemistä istunnossa. Säännös muistuttaa rakenteeltaan oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:n 2 momenttia, joka oikeuttaa tuomioistuimen hylkäämään selvästi perusteettoman kanteen. Nyt ehdotetussa säännöksessä hakemuksen hylkäämisen edellytyksiä ei ole kuitenkaan tarkoitettu sovellettavaksi yhtä tiukasti. Tarkoituksena on ehkäistä samojen asianosaisten väliset toistuvat riitaiset oikeudenkäynnit, joissa kirjallisen aineiston perusteella on selvää, että ratkaisun muuttamiselle ei ole edellytyksiä ja että hakemus ei siten tule menestymään.

14 b §. Käsitteilyn joutuisuus. Pykälä on uusi. Pykälässä säädetään yleisestä velvollisuudesta käsitellä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia joutuisasti. Etenkin lapsen edun kannalta on tärkeää, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat saadaan ratkaistua ilman aiheettomia viivytyksiä. Ilmaisulla ”joutuisuus” pyritään kuitenkin turvaamaan tietty joustavuus lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian käsittelyssä. Asian ratkaiseminen mahdollisimman nopeasti ei ole kaikissa tilanteissa tavoiteltavaa. Joissakin tapauksissa saattaa olla lapsen edun mukaista, että väliaikais määräyksen antamisen jälkeen voidaan jonkin

aikaa seurata esimerkiksi sitä, sopeutuuko lapsi vuoroasumisjärjestelyyn, ja lopullinen päätös asiassa annetaan vasta muutaman kuukauden seuranta-ajan jälkeen. Asian käsittelyn lykkääminen tällaisesta syystä edellyttää kuitenkin asiaan osallisten suostumusta.

Pykälän toinen virke velvoittaa käräjäoikeutta järjestämään istunnon ilman aiheetonta viivytystä silloin, kun suullinen käsittely on tarpeen. Asiassa tulisi siis järjestää suullinen käsittely mahdollisimman pian hakemuksen ja siihen annetun vastauksen jälkeen ja välttää aikaa vievää kirjelmienvaihtoa. Tarvittavat täydennykset ja esimerkiksi kannanotot vastauksessa esitettuihin uusiin vaatimuksiin voidaan esittää myös istunnossa.

15 §. *Asiaan osallisten kuuleminen.* Pykälä vastaa osittain nykyistä 15 §:ää, mutta lapsen kuulemisesta hänen mielipiteensä selvittämiseksi ehdotetaan säädettäväksi erikseen 15 a §:ssä. Pykälän otsikkoa on muutettu vastaamaan pykälän ehdotettua sisältöä.

Lapsi ei ole asiaan osallinen, jota olisi kuultava hakemuksen johdosta tämän pykälän nojalla. Lapselle ei siis myöskään voida määrätä edunvalvojaa, joka edustaisi häntä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa.

Pykälän *1 momentissa* säädetään nykyiseen tapaan velvollisuudesta varata lapsen vanhemmille ja huoltajalle tilaisuus tulla kuulluksi.

Ehdotettu *2 momentti* sisältää uusia säännöksiä, jotka ovat tarpeen 7, 9 ja 9 c §:ään ehdotettujen säännösten johdosta.

Momentin 1 kohdassa säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta varata tilaisuus tulla kuulluksi sellaiselle henkilölle, jolle on 7 §:n 2 momentin 2 kohdassa ja 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettulla tavalla vahvistettu oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja. Kuulemistilaisuuden varaaminen olisi kuitenkin tarpeen vain silloin, kun hakemus koskee tämän oikeuden muuttamista. Tietojensaantioikeuden muuttamisella tarkoitetaan säännöksessä sekä sisällöllisten muutosten tekemistä aikaisemmin vahvistettuun tietojensaantioikeuteen että tietojensaantioikeuden poistamista kokonaan.

Momentin 2 kohdassa säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta varata tilaisuus tulla kuulluksi 9 c §:ssä tarkoitettulle lapselle erityisen läheiselle henkilölle, jos hakemus koskee tällaisen tapaamisoikeuden vahvistamista. Kuuleminen on tarpeen, jos kyseinen henkilö ei ole itse hakijana asiassa. Lisäksi 2 kohdassa säädetään velvollisuudesta varata tilaisuus tulla kuulluksi sellaiselle 9 c §:ssä tarkoitettulle henkilölle, jota lapsella on vahvistettu olevan oikeus tavata. Kuulemistilaisuuden varaaminen olisi kuitenkin tarpeen vain silloin, kun asiassa annettava ratkaisu voi vaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Tällaisesta tilanteesta voi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun hakemuksessa vaaditaan muutosta jo vahvistettuun tapaamisoikeuteen, muun tapaamisoikeuden vahvistamista taikka muutosta siihen, kenen luona lapsen tulee asua. Jos hakemus koskee pelkästään muutosta huoltajien keskinäiseen tehtävienjakoon, ratkaisulla ei yleensä ole vaikutusta 9 c §:ssä tarkoitettun henkilön tapaamisoikeuteen eikä asia näin ollen edellytä tämän henkilön kuulemistä. Vastaavan kriteerin soveltamista on käsitelty myös 8 §:n 4 momentin 3 kohdan perusteluissa.

Pykälän *3 momentti* vastaa tarkoitukseltaan voimassa olevaa lakia, mutta säännöksen sanamuotoa on tarkistettu. Säännöksen mukaisesti kuuleminen ei ole tarpeen, jos se edellyttäisi tiedoksiannon toimittamista julkaisemalla kuulutus virallisessa lehdessä.

15 a §. *Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa.* Pykälä on uusi. Se sisältää säännökset lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa. Ehdot-

tetun pykälän säännökset lapsen kuulemisesta ovat erityissääntelyä suhteessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun todistelua koskeviin säännöksiin.

Lapsen henkilökohtainen kuuleminen voi tapahtua joko 16 §:ssä tarkoitetun sosiaalilautakunnan selvityksen yhteydessä tai tuomioistuimessa. Estettä ei ole sille, että lasta kuullaan tarvittaessa henkilökohtaisesti näissä molemmissa yhteyksissä. Lapsen kuuleminen sosiaalilautakunnan selvityksen yhteydessä säilyisi edelleen pääsääntönä. Kynnystä siihen, että lasta kuullaan henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, on kuitenkin alennettu nykyisestä. Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa voi olla tarkoituksenmukaista esimerkiksi silloin, kun lapsen kuulemisesta sosiaalitoimissa on kulunut aikaa tai kun olosuhteet ovat sen jälkeen muuttuneet. Joskus selvitys olisi tarpeen vain lapsen kuulemista varten. Tällöin lapsen kuuleminen tuomioistuimessa voi olla selvityksen pyytämistä sopivampi järjestely lapsen mielipiteen selvittämiseksi.

Pykälän 1 momentissa säädetään edellytyksistä, joiden täytyessä lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Säännös vastaa sanamuodoltaan soveltuvin osin lastensuojelulain 86 §:n 1 momenttia, joka koskee lapsen kuulemistä hallintotuomioistuimessa. Edellytyksenä on, että kuuleminen on asian ratkaisemisen kannalta tarpeen ja että lapsi pyytää kuulemistä tai suostuu siihen. Lapsi voi esittää pyynnön tulla henkilökohtaisesti kuultavaksi tuomioistuimessa esimerkiksi 16 §:ssä tarkoitetun sosiaalilautakunnan selvityksen yhteydessä. Hän voi esittää pyynnön myös tuomioistuimelle suoraan tai vanhempiansa välityksellä. Jos lasta on tarkoitus kuulla vanhemman pyynnöstä tai tuomioistuimen omasta aloitteesta, edellytyksenä on, että lapsi suostuu kuulemiseen.

Alle 12-vuotiaan lapsen henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuimessa edellyttää kuitenkin aina sitä, että kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa. Alle 12-vuotiaan lapsen henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuimessa voi olla perusteltua esimerkiksi silloin, kun asia koskee sisaruksia, joista osa on yli ja osa alle 12-vuotiaita. Yli 12-vuotiaalle henkilökohtaisesta kuulemisesta ei voida lähtökohtaisesti katsoa aiheutuvan merkittävää haittaa. Jos kuitenkin yksittäisessä tapauksessa tällaista haittaa voidaan arvioida aiheutuvan, lasta ei tule kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, vaikka hän olisi täyttänyt 12 vuotta.

Pykälän 2 momentissa säädetään siitä, missä ja miten lapsen kuuleminen voi tapahtua. Säännös antaa tuomioistuimelle harkintavaltaa kuulemisen yksityiskohtien järjestämiseen tilanteen edellyttämällä tavalla. Kuuleminen voi tapahtua pääkäsitelyssä tai muulla tuomioistuimen sopivaksi harkitsemalla tavalla. Lapsen kuuleminen voidaan järjestää esimerkiksi tuomioistuimen ulkopuolella epämuodollisissa puitteissa, jotta lapsen kokema jännitys vähenisi. Lapsen suojaamiseksi tai hänen itsenäisen mielipiteen selvittämiseksi lasta voidaan kuulla myös siten, että hänen lisäksi läsnä on vain yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen eli ilman asiaan osallisten tai heidän avustajiensa läsnäoloa. Kuulemisessa on lisäksi otettava huomioon lapsen mielipiteen selvittämistä koskeva 11 §, jonka soveltamista on selostettu edellä kyseisen pykälän perusteluissa.

Momentissa säädetään myös tuomioistuimen mahdollisuudesta käyttää lapsen kuulemisessa apuna lain 17 b §:ssä tarkoitettua asiantuntija-avustajaa. Tuomioistuin voisi harkintansa mukaan kuulla lasta tuomioistuimessa itse tai pyytää kuulemiseen avuksi asiantuntijan. Asiantuntija-avun tarpeellisuutta arvioidessaan tuomioistuimen on asianmukaista tiedustella asiaan osallisten mahdollisia näkemyksiä, koska heillä on kokemusta siitä, miten lapsi sopeutuu eri tilanteisiin. Kuulemistä silmällä pitäen asiantuntija-avustaja voisi tarvittaessa olla oikeudenkäynnissä läsnä jo käsittelyn varhaisemmasta vaiheesta alkaen, jotta hänellä olisi mahdollisuus perehtyä tilanteeseen, tavata lapsen vanhemmat ja muutenkin valmistautua kuulemiseen. Asi-

antuntija-avustajan tehtävänä olisi näissä tilanteissa vain tuomarin avustaminen lapsen kohtaamisessa eikä hän osallistuisi ratkaisun tekemiseen.

Lapsen kuuleminen voitaisiin tallentaa äänitallenteeseen. Tallentaminen on tuomioistuimen harkinnassa. Lapselle tulisi kertoa, että keskustelu tallennetaan ja että vanhemmat voivat kuunnella tallenteen. Jos lapsen kuulemista ei tallenneta, lapselle tulisi kertoa, että hänen tuomioistuimelle kertomansa asiat voidaan kertoa vanhemmille.

Pykälän 3 momentissa säädetään kuulemisperiaatteen toteuttamisesta tilanteissa, joissa lasta on kuultu tuomioistuimessa. Jos lapsen kuuleminen on tallennettu äänitallenteeseen, asiaan osallisilla olisi oikeus kuunnella tallenne. Jos kuulemista ei ole tallennettu tai jos asiaan osalliset eivät halua kuunnella sitä, tuomioistuimen tulisi selostaa suullisesti ne kuulemisessa esiin tulleet seikat, joilla voi olla vaikutusta asian ratkaisuun. Asiaan osallisille olisi myös varattava tilaisuus lausua käsityksensä lapsen kuulemisessa esiin tulleista seikoista.

16 §. *Selvityksen hankkiminen sosiaalilautakunnalta.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että tuomioistuimen on hankittava selvitys sosiaalilautakunnalta tarvittaessa. Kyse on nykyisen käytännön kirjaamisesta lakiin. Selvitystä ei ole yleensä tarpeen hankkia esimerkiksi silloin, kun kyse on tapaamisoikeuden yksityiskohtien muuttamisesta. Samalla ehdotetaan poistettavaksi tarpeettomana voimassa olevan momentin viimeinen virke, jonka mukaan selvitystä ei kuitenkaan ole hankittava, jos on ilmeistä, että se ei ole tarpeen asian ratkaisemisen kannalta.

Selvitys olisi hankittava sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa lapsella taikka lapsen vanhemmilla tai muulla asiaan osallisella on asuinpaikka. Muulla asiaan osallisella tarkoitetaan esimerkiksi muuta huoltajaa tai huoltajaksi esitettyä sekä 9 c §:ssä tarkoitettua henkilöä. Viimesijainen taho on voimassa olevan lain mukaisesti sen kunnan sosiaalilautakunta, jossa henkilö oleskelee. Jos lapsella tai vanhemmalla on liittymiä ulkomaille, tietoja lapsen olosuhteista voi olla saatavilla myös ulkomaan viranomaiselta. Näissä tilanteissa tuomioistuin voi pyytää lasta koskevia tietoja ulkomailta esimerkiksi Haagin lastensuojelusopimuksen tai Bryssel IIa –asetuksen mukaisen keskusviranomaisen välityksellä.

Momentin viimeiseksi virkkeeksi ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan tuomioistuimen on selvitystä pyytäessään yksilöitävä, mistä kysymyksistä selvitystä erityisesti tarvitaan. Asiallisesti vastaava säännös on voimassa olevan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun asetuksen 1 §:ssä. Yksilöinnillä nopeutetaan asiaan perehtymistä sosiaaliviranomaisessa ja ehkäistään sitä, että selvityksen tekeminen viivästyy sen vuoksi, että asiaa selvitetään yli tai ohi tarpeen. Niin kuin lakivaliokunta on lausunnossaan LaVL 15/2005 vp todennut, yksilöity pyyntö olisi myös omiaan jätnevöittämään koko selvitysprosessia, koska se auttaa myös lapsen vanhempia hahmottamaan, mitkä seikat riidan kohteena olevassa asiassa ovat tuomioistuimen mielestä merkityksellisiä. Tuomioistuimen ohjeen mukaan räätälöity selvitys voi olla hyvinkin suppea. Esimerkiksi haettaessa oheishuoltoa tuomioistuin saattaa tarvita tietoja vain oheishuoltajaksi ehdotetusta henkilöstä. Tuomioistuin voi myös pyytää vain tietynlaisia asiaan osallisen terveydentilaan liittyviä tietoja. Säännös ei estä sitä, että selvityksessä tuodaan esiin muitakin seikkoja kuin tuomioistuimen nimenomaisesti pyytämiä, mikäli sosiaalilautakunta katsoo näillä seikoilla olevan merkitystä asian ratkaisun kannalta.

Pykälän 2 momentissa säädetään selvityksen tarkoituksesta. Ehdotetun säännöksen mukaan selvityksen tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle tietoja perheen tilanteesta, lapsen elinolosuhteista ja muista asian ratkaisemiseen vaikuttavista seikoista. Tällä tarkoitetaan seikkoja, joilla selvityksen tekijä katsoo olevan merkitystä tuomioistuimen harkitessa lapsen edun mu-

kaisen päätöstä. Momentin toinen virke sopimuksenteossa avustamisesta vastaa voimassa olevaa lakia.

Pykälän *3 momentti* on uusi. Siinä säädetään lapsen kuulemisesta selvitystä tehtäessä. Lapsen kanssa käytävä keskustelu on keskeinen osa selvitystä. Lasta on pääsääntöisesti kuultava henkilökohtaisesti, jos se on hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen mahdollista ja hän siihen suostuu. Lapsen kuuleminen voidaan jättää toteuttamatta, jos kuuleminen on selvästi tarpeetonta. Tällainen tilanne saattaa olla käsillä esimerkiksi silloin, kun asiassa on kyse vain huoltomuodon muutoksesta tai kun tuomioistuin on pyytänyt selvitystä vain suppeasti rajatuista kysymyksistä.

Lapsen näkemykset on selvitettävä 11 §:ssä säädetyn mukaisesti hienovaraisesti ja lapsen kehitystason huomioon ottavalla tavalla. Selvitystä tehtäessä varsinkin varttuneemmalle lapselle tulisi kertoa, että hänellä on mahdollisuus tulla kuulluksi myös suoraan tuomioistuimessa. Jos lapsi haluaa tulla kuulluksi tuomioistuimessa, tämä on kirjattava selvitykseen.

Pykälän *4 momentti* on uusi. Momentissa ehdotetaan säädettäväksi selvitystyön määräajoista. Momentin ensimmäisen virkkeen mukaan tuomioistuimen on asetettava määräaika selvityksen laatimiselle. Määräajan pituus on harkittava tapauskohtaisesti. Määräaikaan asettaessaan tuomioistuimen on tärkeä olla yhteydessä sosiaalitoimeen ja ottaa huomioon sosiaalitoimen käytävissä olevat resurssit. Jos alun perin asetettu määräaika osoittautuu riittämättömäksi, tuomioistuin voi sosiaalilautakunnan pyynnöstä pidentää määräaika. Yksittäisen selvitystyön kaikki vaiheet on suoritettava joutuisasti. Erityisen tärkeää on, että selvityksen tekeminen aloitetaan viivytyksettä. Sosiaalilautakunnan olisi otettava yhteyttä vanhempiin, huoltajaan tai huoltajaksi esitettyyn taikka muuhun asiaan osalliseen mahdollisimman pian sen jälkeen, kun tuomioistuimen selvityspyyntö on saapunut sosiaalilautakunnalle.

Momentin toinen virke koskee tilanteita, joissa tuomioistuin katsoo vastaanottamansa selvityksen olevan puutteellinen tai lisäselvityksen olevan tarpeen. Tällöin tuomioistuin voi pyytää aikaisemman selvityksen täydentämistä taikka muuta selvitystä. Säännös vastaa voimassa olevan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun asetuksen 1 §:n 3 momenttia.

Pykälän *5 momentti* vastaa voimassa olevaa lakia. Säännöksen sanamuotoa on tarkistettu.

16 a §. Selvityksen tekijän kuuleminen. Pykälä on uusi. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi sosiaalilautakunnan selvityksen tekijän kuulemisesta suullisesti tuomioistuimessa. Jos selvityksen tekemiseen on osallistunut useita henkilöitä, jää tapauskohtaisesti päätettäväksi, ketä tai keitä heistä kuullaan.

Pykälän *1 momentin 1 kohdan* mukaan tuomioistuimen olisi kutsuttava selvityksen tekijä kuultavaksi, jos tuomioistuin katsoo sen lapsen edun tai mielipiteen selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi. Selvityksen tekijän suullinen kuuleminen voi olla tarpeen esimerkiksi silloin, kun tuomioistuimen selvityspyynnössä esitettyihin kysymyksiin on annettu epäselviä tai ristiriitaisia vastauksia. Kuuleminen voi olla tarpeen myös, jos selvityksessä esitettyjä tietoja on tarpeen selostaa tarkemmin tai tilanteeseen muuten kaivataan lisätietoja.

Asiaan osallinen ei voisi suoraan kutsua selvityksen tekijää tuomioistuimeen kuultavaksi, mutta hän voisi esittää tuomioistuimelle pyynnön selvityksen tekijän kutsumisesta kuultavaksi. Momentin *2 kohdan* mukaan tuomioistuimen olisi pyynnön johdosta kutsuttava selvityksen tekijä kuultavaksi, jollei hänen kuulemisensa ole selvästi tarpeetonta.

Ehdotettu pykälä merkitsee muutosta selvityksen tekijän asemaan oikeudenkäynnissä. Selvityksen tekijää ei vastaisuudessa voitaisi kuulla tuomioistuimessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa tarkoitettuna todistajana tai asiantuntijana, vaan tässä laissa erityisesti säänneltyinä kuultavana. Lainsäädännössä on muitakin erityissäännöksiä oikeudenkäyntiin osallisten oikeudenkäymiskaaren 17 luvusta poikkeavasta prosessuaalisesta asemasta. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä uudistettaessa aiemmin 17 luvun 18 §:ssä tarkoitettua kuultavien ryhmästä luovuttiin, mutta sillä ei ollut vaikutusta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ulkopuolisiin erityissäännöksiin (HE 46/2014 vp, LaVM 19/2014 vp s. 22).

Pykälän 2 momentin mukaan selvityksen tekijän kutsumiseen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 41 ja 42 §:n mukaisia asiantuntijan kutsumisessa sovellettavia säännöksiä. Säännös tarkoittaa muun muassa sitä, että selvityksen tekijä voidaan kutsua sakon uhalla.

Kuultavalla ei olisi oikeutta saada valtion varoista tai asiaan osallisilta palkkiota tai kulukorvausta kuultavaksi saapumisen johdosta. Kuultavaksi saapuminen kuuluu selvityksen tekijän virkatoimintaan, jonka kustannuksista vastaa asianomainen kunta. Kunta on vastuussa kuultavalle mahdollisesti aiheutuvista matkakuluista tai muista kustannuksista siinäkin tapauksessa, että kuultava ei enää asiaa tuomioistuimessa käsiteltävässä ole kunnan palveluksessa.

17 §. Väliaikaiset määräykset. Pykälä vastaa pääosin voimassa olevaa lakia. Pykälän 1 momentin sanamuotoa ehdotetaan täsmennettäväksi. Säännöksen mukaan tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta, kun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa. Väliaikainen määräys voidaan antaa muun ohella lapsen asumisesta vuorotellen kummankin vanhempansa luona sekä vuoroasumiseen tai tapaamisoikeuteen liittyvästä kuljetus- ja kuluvaluusta. Väliaikainen määräys voidaan antaa myös tapaamisten toteuttamisesta tuettuina tai valvottuina sekä vaihtojen toteuttamisesta valvottuina. Väliaikaisena ei kuitenkaan voida antaa 9 d §:n mukaista uhkasakkomääräystä, joka kyseisen pykälän nojalla voidaan liittää vain lopulliseen päätökseen. Selvyden vuoksi tämä todetaan 1 momentin toisessa virkkeessä.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi mahdollisuus antaa väliaikainen määräys myös 9 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettua tietojensaantioikeudesta. Tätä koskeva määräys, samoin kuin väliaikainen määräys lapsen huollosta, edellyttää kuitenkin erityisiä syitä. Erityisenä syynä tietojensaantioikeutta koskevan väliaikaisen määräyksen antamiselle voidaan pitää esimerkiksi sitä, että vanhempi on huolissaan lapsen terveydentilasta eikä hän ole saanut tämän terveydentilaa koskevia tietoja.

Momentin viimeisessä virkkeessä todetaan, että väliaikainen määräys voidaan antaa kuulematta 15 §:ssä mainittuja henkilöitä, jos asiaa ei voida viivyttää. Esimerkkinä tällaisesta voi olla kiireellinen tilanne, jossa lasta ollaan viemässä luvatta pois maasta tai jossa lapsi on jo viety luvattomasti pois maasta ja vastapuolen tavoittaminen kuulemista varten veisi runsaasti aikaa.

Pykälän 2 momentti on uusi. Siinä ehdotetaan säädettäväksi mahdollisuudesta antaa väliaikainen määräys lapselle maksettavasta elatusavusta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä. Vastaava säännös elatusapua koskevan väliaikaisen määräyksen antamisesta avioeroa tai yhteiselämän lopettamista koskevassa asiassa on avioliittolain (234/1929) 31 §:n 2 momentissa. Säännös elatusapuasiassa annettavasta väliaikaisesta määräyksestä ehdotetaan otettavaksi myös lapsen elatuksesta annettuun lakiin.

Väliaikainen määräys elatusavusta voidaan antaa, jos se on tarpeen lapsen elatuksen turvaamiseksi. Tällainen tarve voi olla olemassa esimerkiksi silloin, kun vanhemman elatuskykyyn vaikuttavien seikkojen selvittämiseen kuluu niin pitkä aika, että lapselle on turvattava täksi

ajaksi elatus. Väliaikainen määräys voi olla tarpeen myös sen vuoksi, että lapsen oikeus elatustukeen edellyttää tuomioistuimen päätöstä tai sosiaaliviranomaisen vahvistamaa sopimusta elatusavusta.

Pykälän 3 ja 4 momentti vastaavat voimassa olevan pykälän 2 ja 3 momenttia.

17 b §. *Asiantuntijapalveluiden järjestäminen.* Pykälään on tehty seurannaismuutokset, jotka johtuvat siitä, että tuomioistuin voisi ehdotetun 15 a §:n mukaan käyttää lapsen kuulemisessa apuna tässä pykälässä tarkoitettua asiantuntija-avustajaa.

Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että kunnan velvollisuus huolehtia riittävästä määrästä käräjäoikeuden käytettävissä olevia asiantuntija-avustajia kattaisi myös lapsen kuulemisessa avustamisen. Tarkoitus on, että samoja asiantuntija-avustajia voidaan käyttää sekä sovittelussa että lapsen kuulemisessa avustamisessa.

Pykälän 2 momentti on uusi. Siinä ehdotetaan säädettäväksi hovioikeuden ja korkeimman oikeuden mahdollisuudesta käyttää lapsen kuulemisessa apuna 1 momentissa tarkoitettuja asiantuntija-avustajia.

17 d §. *Asiantuntijapalveluiden korvaaminen.* Pykälään on tehty seurannaismuutokset, jotka johtuvat siitä, että asiantuntija-avustajia voitaisiin ehdotetun 15 a §:n mukaan käyttää apuna lapsen kuulemisessa.

39 §. *Lapsen kuuleminen.* Pykälän 1 momentti vastaa voimassa olevaa lakia.

Pykälän 2 momentissa olevat viittaukset lapsen kuulemista koskeviin säännöksiin on ajantasaistettu. Momentin toinen virke vastaa nykyisin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun asetuksen 6 §:ssä olevaa säännöstä.

Pykälästä ehdotetaan jätettäväksi pois nykyisen pykälän 3 momentissa oleva säännös, jonka mukaan tuomioistuimen on kehotettava sosiaalilautakuntaa toimittamaan selvitys kiireellisesti. Säännös käy tarpeettomaksi lain 16 §:ään ehdotettujen muutosten seurauksena.

41 §. *Oikeusapu ja lapsen palauttamisesta aiheutuvat kustannukset.* Pykälän otsikko ja 1 momentin sanamuoto on muutettu yhdenmukaisiksi oikeusapulaissa (257/2002) käytetyn termistön kanssa. Pykälän 2 ja 3 momentti vastaavat voimassa olevaa lakia.

49 §. *Asetuksenantovaltuus.* Pykälän nykyinen sisältö ehdotetaan korvattavaksi uudella asetuksenantovaltuudella.

Ehdotetussa pykälässä lueteltaisiin nykyistä yksityiskohtaisemmin ne asiat, joista valtioneuvoston asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä. Asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin ensinnäkin tässä laissa sosiaalilautakunnalle säädetyistä tehtävistä. Tällä tarkoitetaan muun muassa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen vahvistamista sekä selvityksen tekemistä oikeudenkäyntiä varten. Lisäksi valtioneuvoston asetuksella voitaisiin nykyiseen tapaan antaa tarkempia säännöksiä keskusviranomaisen tehtävistä sekä lapsen palauttamista ja ulkomaisen päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa koskevaan hakemukseen liitettävistä asiakirjoista.

Nykyisessä 2 momentissa säädettyä mahdollisuutta säätää asetuksella siitä, että lapsen palauttamista koskevat säännökset voitaisiin laajentaa koskemaan myös muualla kuin Haagin sopi-

mukseen kuuluvassa valtiossa asuvaa lasta, ei ole käytetty. Sellaiseen ei myöskään katsota olevan syytä vastaisuudessa, minkä vuoksi vastaavaa säännöstä ei sisälly ehdotukseen.

Nykyisessä 3 momentissa olevaa valtuutta on käytetty säätämällä asetuksen 4 §:ssä hakijalle oikeus saada tuloista riippumatta ja korvauksetta oikeusapu tapaamisoikeutta koskevaan asiaan silloin, kun lapsen palauttamista koskeva hakemus on hylätty. Säännöksen soveltaminen on kuitenkin jäänyt vähäiseksi ja menettänyt myös merkitystään sittemmin voimaan tulleen Euroopan unionin sääntelyn vuoksi. Esityksessä ei ehdoteta asetuksen 4 §:ssä olevan säännöksen säilyttämistä.

1.2 Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta

1 §. *Soveltamisala.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi lapsenhuoltolakiin ehdotettujen vuoroasumista koskevien säännösten johdosta.

Momentin alussa olevan määritelmän mukaan päätöksellä tarkoitetaan tässä laissa tuomioistuimen päätöstä ja väliaikaista määräystä. Tämän johdosta toisen virkkeen sanamuotoa on yksinkertaistettu.

Momenttiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan täytäntöönpanolaissa olevia lapsen tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä noudatetaan myös pantaessa täytäntöön vuoroasumisesta annettua tuomioistuimen päätöstä. Pykälän 2 momentista seuraa, että sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus vuoroasumisesta rinnastetaan tuomioistuimen päätökseen.

Jos lapsi on määrätty asumaan vuorotellen vanhempiensa luona taikka toisen vanhemman ja muun huoltajan luona, kumpi tahansa taho on oikeutettu hakemaan sopimuksen tai päätöksen täytäntöönpanoa. Täytäntöönpanoa voidaan hakea tilanteessa, jossa vanhempi tai muu huoltaja ei ole palauttanut lasta hakijana olevan vanhemman tai muun huoltajan luokse sopimuksen tai päätöksen mukaisesti.

Osana vuoroasumisen ehtoja on mahdollista sopia tai määrätä, että lapsella on asuessaan yhden vanhemmansa luona oikeus tavata toista vanhempaansa. Sopimus tai päätös on täytäntöönpanokelpoinen myös siltä osin kuin se sisältää ehtoja tällaisista vuoroasumisjaksojen sisään sijoittuvista tapaamisista. Täytäntöönpano tapahtuu myös tältä osin noudattaen tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä. Tällaisessa tilanteessa täytäntöönpanon hakijana on se vanhempi, jota lapsi ei ole saanut tavata sopimuksen tai päätöksen mukaisesti.

Vuoroasumisen rinnastaminen tapaamisoikeuteen täytäntöönpanolain säännöksiä sovellettaessa tarkoittaa myös sitä, että tuomioistuin voi täytäntöönpanolain 13 §:n mukaisesti täsmentää tai muuttaa vuoroasumisen ehtoja. Vuoroasumiseen sovelletaan myös lain 16 §:n säännöstä siitä, että päätös voidaan panna täytäntöön tarvittaessa sakon uhalla ja vain erittäin painavista syistä määräämällä lapsi noudettavaksi.

2 §. *Lapsen tahdon huomioon ottaminen.* Pykälässä säädetään täytäntöönpanoa vastustavan lapsen tahdon huomioon ottamisesta. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti.

Ehdotettu säännös täydentää lapselle kuuluvaan itsemääräämisoikeuteen perustuvaa 1 momenttia. Tarkoituksena on selkeyttää vastustuksen arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja. Jos lapsen katsotaan olevan niin kehittynyt, että hänen mielipiteeseensä voidaan kiinnittää huomiota, ja lapsi vastustaa täytäntöönpanoa, viranomaisen on arvioitava, estääkö lapsen vas-

tustus täytäntöönpanon. Tässä arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota ensinnäkin niihin syihin, joita lapsi esittää vastustukselleen. Lapsen vastustuksen on oltava perusteltu ja osoittaa, että lapsi on kyennyt harkitsemaan asiaa huolellisesti. Tämän lisäksi viranomaisen on varmistuttava siitä, että lapsen mielipide on itsenäinen eli että siihen ei ole vaikutettu taivuttelulla, manipuloinnilla tai muulla epäasiallisella tavalla.

Lapsen itsemääräämisoikeus tulee ottaa huomioon täytäntöönpanomenettelyn kaikissa vaiheissa, myös noutotilanteessa. Arvioidessaan, onko lapsi niin kehittynyt, että hänen mielipiteeseensä voidaan kiinnittää huomiota ja estääkö lapsen vastustus täytäntöönpanon, ulosottomiehen on otettava huomioon sovittelukertomuksesta ilmenevä sovittelijan arvio asiasta samoin kuin täytäntöönpanavana olevan tuomioistuimen ratkaisun perustelut.

Jos sovittelijan riittävän kehittyneenä pitämä lapsi ei ole vastustanut täytäntöönpanoa sovittelukertomuksen mukaan, mutta noutovaiheessa käy ilmi lapsen vastustus, on lapsen itsemääräämisoikeutta kunnioitettava. Itsemääräämisoikeuteen kuuluu, että lapsella on oikeus muuttaa mielipidettään ja se on mahdollista vielä noutovaiheessa. Jos lapsi on sovittelijalle käräjäoikeusvaiheessa ilmaissut halunsa tavata toista vanhempansa taikka mennä hänen luokseen asumaan, on koetettava huolellisesti selvittää, vastustaako lapsi itse noutotilannetta vai toisen vanhemman luokse menemistä. Lapsen mielipide on varmistettava rauhallisissa oloissa mieluiten asiantuntijan avulla, jotta lapsen mielipiteen vaihtumisesta voidaan olla varmoja.

11 §. *Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa.* Pykälää ehdotetaan tarkistettavaksi siinä olevan viittauksen osalta.

18 §. *Uhkasakon asettaminen.* Pykälän 1 momentin suomenkielisessä sanamuodossa käytetty rahayksikkö ajantasaistetaan euroksi.

1.3 Laki lapsen elatuksesta

4 §. Pykälän *1 momenttia* ehdotetaan muutettavaksi lapsenhuoltolakiin ehdotettujen vuoroasumista koskevien säännösten johdosta.

Momentin *1 kohta* sisältää nykyisinkin 1 momenttiin sisältyvän säännöksen siitä, että elatusapua voidaan vahvistaa suoritettavaksi, jos vanhempi ei muulla tavoin huolehdi lapsen elatuksesta. Tällä tarkoitetaan useimmiten tilanteita, joissa lapsi asuu muualla kuin vanhempansa tai vanhempiensa luona. Velvollisuus voi syntyä myös silloin, kun lapsen vanhemmat asuvat samassa taloudessa, mutta toinen vanhempi ei osallistu millään tavoin lapsen elatukseen.

Momentin *2 kohta* sisältää nykyisinkin 1 momenttiin sisältyvän säännöksen siitä, että elatusapua voidaan vahvistaa suoritettavaksi silloin, jos lapsi ei pysyvästi asu vanhempansa luona. Asumisella tarkoitetaan lapsenhuoltolaissa tarkoitettua asumisratkaisua eli vanhemman pääasiallista vastuuta lapsen tosiasiallisesta hoidosta. Jos lapsen tulee sopimuksen tai päätöksen mukaan asua vanhempansa luona ja toisella vanhemmalla on tapaamisoikeus, viimeksi mainittu vanhempi voidaan määrätä suorittamaan lapselle elatusapua.

Momentin *3 kohta* on uusi ja selventää sitä, että lapselle voidaan vahvistaa suoritettavaksi elatusapua myös silloin, kun lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhemman luona.

Vuoroasumistilanteissa lapselle voidaan vahvistaa suoritettavaksi elatusapua esimerkiksi silloin, kun toisella vanhemmalla on parempi elatuskyky kuin toisella. Lain 2 §:n mukaan vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Se vanhempi, jolla on suurempi elatuskyky, voidaan siten velvoittaa suorittamaan lapselle elatusapua, vaikka kumpikin vanhempi

vuorollaan huolehtisi lapsen jokapäiväisestä elatuksesta yhtä laajasti ja he muutenkin suorittaisivat yhtä suuren osuuden lapsen elatuksesta aiheutuvista kustannuksista.

Vuoroasumistilanteissa voi kuitenkin olla tarpeen vahvistaa lapselle suoritettavaksi elatusapua, vaikka vanhempien elatuskyky olisikin yhtä suuri. Tällainen tilanne voi syntyä muun ohella silloin, kun toinen vanhemmista suorittaa suuremman osuuden lapsen elatuksesta aiheutuvista kustannuksista esimerkiksi maksamalla yksin lapsen päivähoitomaksut. Tällöin voidaan lapsen elatuksesta aiheutuvien kustannusten tasaamiseksi toinen vanhemmista velvoittaa suorittamaan elatusapua.

Oikeusministeriö julkaisi vuonna 2007 ohjeen lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi (Oikeusministeriön julkaisu 2007:2). Ohjeen tarkoituksena on ennen kaikkea selvittää se, mitä eri tekijöitä elatusavun suuruutta laskettaessa on perusteltua ottaa huomioon ja millä painoarvolla kukin tekijä voidaan ottaa huomioon. Ohjeessa esitetyt laskukaavat ja esimerkit on laadittu sen laatimisen aikaan tyypillisiä elatusilanteita ajatellen. Ohjeessa ei ole otettu huomioon nyt ehdotettuja vuoroasumista koskevia säännöksiä, joiden mukaan tulee mahdolliseksi sopia tai määrätä, että lapsen tulee asua vuorotellen yhtä paljon tai lähes yhtä paljon kummankin vanhempansa luona. Esimerkiksi ohjeen mukaiset luonapitovähennykset eivät sellaisenaan sovellu vuoroasumiseen. Tämän vuoksi ohjetta voidaan näissä tilanteissa noudattaa vain soveltuvien osin.

Pykälän 2 momentti vastaa voimassa olevaa lakia.

5 §. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi lapsenhuoltolakiin ehdotetun huoltajan esteellisyyttä koskevan säännöksen johdosta. Huoltajan esteellisyyttä koskevan säännöksen mukaan huoltaja ei saa edustaa lasta, jossa vastapuolena on lapsen toinen huoltaja. Lapsen elatuksesta annetun lain 5 §:n mukaan elatusapua koskevissa asioissa alaikäistä lasta edustaa hänen huoltajansa. Vastapuolena on lapsen vanhempi, joka voi olla myös huoltaja. Momenttiin lisättäväksi ehdotetun kolmannen virkkeen mukaan huoltaja voi elatusapua koskevassa asiassa edustaa lasta, vaikka vastapuolena on lapsen toinen huoltaja, jos lapsi asuu jommankumman vanhempansa luona. Säännös on poikkeus huoltajien yhteistoiminnan periaatteesta. Oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa esteellisyyttä ei näissä tilanteissa ole katsottu syntyvän. Esteellisyyttä ei ole katsottu syntyvän myöskään silloin, kun vain toinen vanhemmista on lapsen huoltaja, jos elatusapu tulee lasta edustavan huoltajan kotitalouteen. Jos sen sijaan lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle, voi olla vaarana, että vanhempien keskinäinen solidaarisuus syrjäyttää lapsen edun. Tällöin lasta edustamaan voidaan tarvita edunvalvojan sijainen.

14 §. Pykälän 1 momentti vastaa voimassa olevaa lakia.

Pykälän 2 momentin sanamuotoa ehdotetaan ajantasaistettavaksi ottaen huomioon, että elatusapua koskeva vaatimus voidaan lapsenhuoltolain 14 §:n mukaan esittää myös tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä ja että lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia pannaan nykyisin vireille hakemuksella eikä kanteella.

14 a §. Pykälä on uusi. Mahdollisuus elatusapua koskevan väliaikaisen määräyksen antamiseen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä ehdotetaan lisättäväksi edellä selostetuin tavoin lapsenhuoltolain 17 §:ään. Johdonmukaisuussyistä asiaa koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi myös lapsen elatuksesta annettuun lakiin.

Pykälän 1 momentissa säädetään väliaikaisen määräyksen edellytykseksi se, että määräys on tarpeen lapsen elatuksen turvaamiseksi. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin,

kun vanhemman elatuskykyyn vaikuttavien seikkojen selvittämiseen kuluu niin pitkä aika, että lapselle on turvattava täksi ajaksi elatus.

Elatusavusta ei olisi mahdollista antaa väliaikaista määräystä vastapuolta kuulematta.

Pykälän 2 momentissa vahvistetaan yleinen periaate, jonka mukaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta. Muutoksenhakukiello koskee myös ratkaisua, jolla pyyntö väliaikaisen määräyksen antamisesta on hylätty.

Pykälän 3 momentissa säädetään väliaikaisen määräyksen voimassaolosta. Väliaikainen määräys raukeaa automaattisesti, kun tuomioistuin antaa elatusavusta lopullisen päätöksen.

1.4 Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa

10 §. *Lapsen asemaa ja oikeutta koskevat asiat.* Pykään 1 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi. Momentin viimeinen virke velvoittaa tuomioistuinta ottamaan huomioon lapsenhuoltolain säännökset sovinnon vahvistamista harkitessaan. Selkeyden ja asian tärkeyden vuoksi pykälään ehdotetaan kuitenkin lisättäväksi nimenomainen viittaus lapsen mielipiteen huomioon ottamiseen.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa tuomioistuinsovittelussa lapsen kuulemiseen ja lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseen sovelletaan lapsenhuoltolain säännöksiä. Tuomioistuinsovittelussa merkityksellinen on lapsenhuoltolain 10 §, jonka mukaan asia on ratkaistava vanhempien sopimalla tavalla, ellei ole aihetta olettaa, että ratkaisu olisi vastoin lapsen etua. Ehdotetun lapsenhuoltolain 11 §:n muutoksen mukaan kaikissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa ja siis myös sovintoon päättyvissä asioissa on selvitettävä lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Vanhempien ollessa yhtä mieltä lapsensa asioiden järjestämisestä lapsen ääni välittyy ensisijaisesti vanhempien välityksellä. Vanhempien tulee keskustella asiasta lapsen kanssa ja ottaa sovinnosta neuvotellessaan huomioon lapsen mielipide ja toivomukset. Tuomioistuimen on puolestaan varmistuttava siitä, että vanhemmat ovat selvittäneet lapsen mielipiteen.

Lapsenhuoltolakiin ehdotetun 15 a §:n mukaisesti lasta voidaan kuulla tuomioistuimessa henkilökohtaisesti. Pykälää sovelletaan myös lapsen kuulemiseen tuomioistuinsovittelussa. Lapsenhuoltolain 16 §:ssä tarkoitetun sosiaalilautakunnan selvityksen pyytäminen ja lapsen kuuleminen sen yhteydessä on periaatteessa mahdollista myös tuomioistuinsovittelussa, mutta käytännössä näissä tilanteissa harvinaista siihen kuluvan ajan vuoksi.

1.5 Oikeudenkäymiskaari

10 luku Oikeuspaikasta riita-asioissa

13 §. Pykälää ehdotetaan täsmennettäväksi. Oikeuspaikkaa koskevaan säännökseen ehdotetaan lisättäväksi uusi virke, joka mahdollistaa sen, että sisarusten huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia voidaan kaikkien sisarusten osalta tutkia siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomioistuimessa jollakin heistä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. Säännöstä voidaan soveltaa myös puolisisaruksiin.

Jos lapsi asuu vuoroasumista koskevan sopimuksen tai päätöksen perusteella yhtä paljon tai lähes yhtä paljon kahdessa paikassa, hänellä voi olla kaksi tässä pykälässä tarkoitettua asuinpaikkaa. Jos nämä asuinpaikat sijaitsevat eri käräjäoikeuksien tuomiopiireissä, kumpi tahansa käräjäoikeus on toimivaltainen tutkimaan asian.

12 luku **Asianosaisista**

4 a §. Pykälän *1 momenttia* ehdotetaan täsmennettäväksi. Lapsenhuoltolain 5 b §:ään ehdotetun huoltajan esteellisyyttä koskevan säännöksen seurannaisvaikutuksena pykälään ehdotetaan lisättäväksi viittaus huoltajaan tai muuhun lailliseen edustajaan.

Pykälässä tarkoitettu asianosaisen muu laillinen edustaja on esimerkiksi ilman huoltajaa olevalle lapselle kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 39 §:n nojalla määrättävä edustaja. Pykälä ei koske yhtiöiden tai muiden oikeushenkilöiden laillisia edustajia.

Pykälän *2 momentti* vastaa voimassa olevaa lakia.

17 luku **Todistelusta**

12 §. Pykälän *1 momentissa* oleva viittaus lapsenhuoltolakiin ehdotetaan tarkistettavaksi lapsenhuoltolain 16 §:ään ehdotettujen muutosten johdosta niin, että viittaus kohdistuu oikeaan momenttiin.

1.6 Hallintolainkäyttölaki

19 a §. *Edunvalvojan määrääminen oikeudenkäyntiä varten.* Pykälän *1 momenttia* ehdotetaan muutettavaksi samalla tavoin kuin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ää.

Pykälän *2 momentti* vastaa voimassa olevaa lakia.

1.7 Avioliittolaki

23 a §. Pykälässä olevat viittaukset ehdotetaan ajantasaistettaviksi. Sosiaalihuoltolaissa (710/1982) olleet säännökset perheasioiden sovittelijan salassapitovelvollisuudesta kumottiin lailla 813/2000. Samassa yhteydessä säädettiin laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), jonka 15, 20 ja 29 §:iin sisällytettiin sosiaalihuoltolain 56—58 §:n asiallinen sisältö. Viittaukset sosiaalihuoltolakiin ehdotetaan muutettaviksi tämän mukaisesti viittauksiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa oleviin vastaaviin pykäliin. Selvyyden vuoksi pykälän viimeiseksi virkkeeksi ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan sovittelijalla ei ole oikeutta saada perheestä tietoja muilta viranomaisilta ilman asianosaisten suostumusta. Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeutta.

1.8 Adoptiolaki

63 §. *Selvityksen hankkiminen, lapsen kuuleminen ja väliaikainen määräys.* Pykälän *1 momentti* vastaa voimassa olevaa lakia.

Pykälän *2 momentissa* olevia säännösviittauksia on tarkistettu lapsenhuoltolakiin ehdotettujen lapsen kuulemista, selvityksen määräaika ja täydentämistä sekä selvityksen tekijän kuulemistä koskevien uusien säännösten johdosta. Näitä säännöksiä sovellettaisiin myös adoptioon liittyvissä asioissa.

95 §. *Adoptoitavan lapsen edustaminen.* Pykälän 1 momentti vastaa voimassa olevaa lakia.

Pykälän 2 momentissa olevia säännösviittauksia on täydennetty lapsenhuoltolakiin ehdotettujen muutosten johdosta.

1.9 Laki holhoustoimesta

11 §. Pykälän 1 momentissa oleva viittaus ehdotetaan täsmennettäväksi niin, että siinä viitataan myös 32 §:n 4 ja 5 momenttiin, jotka ovat aiemman lainsäädäntömuutoksen yhteydessä jääneet epähuomiossa viittauksen ulkopuolelle.

Pykälän 2 momentti vastaa voimassa olevaa lakia.

1.10 Uskonnonvapauslaki

3 §. *Jäsenyys uskonnollisessa yhdyskunnassa.* Pykälän 2 momentti ehdotetaan ajantasaistettavaksi lapsenhuoltolakiin ehdotettujen muutosten johdosta.

1.11 Lastensuojelulaki

46 §. *Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättäminen huostassapidon aikana.* Pykälän otsikkoa ja 1 momentin sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi sen selventämiseksi, että kaikki lapsenhuoltolaissa säädetyt mahdollisuudet lapsen huollon, asumisen ja tapaamisoikeuden järjestämiseen ovat mahdollisia myös huostassapidon aikana. Säännöksen soveltamista yleisessä tuomioistuimessa on selostettu edellä lapsenhuoltolain 11 a §:n perusteluissa.

1.12 Laki toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta

10 §. *Lausunto tapaamisoikeutta koskevassa asiassa.* Pykälän 1 ja 3 momentti vastaavat voimassa olevaa lakia.

Pykälän 2 momentissa olevaa viittausta sosiaalihuoltolain kumottuun säännökseen ehdotetaan muutettavaksi niin, että pykälässä tarkoitettun lausunnon antamiseen toimivaltainen sosiaalilautakunta määräytyy henkilön kotikunnan perusteella.

2 Voimaantulo

Tähän esitykseen liittyvät lait ehdotetaan tulemaan voimaan aikaisintaan samaan aikaan kuin äitiyslaki, joka tulee voimaan 1.4.2019.

Lapsenhuoltolain muuttamista koskevan lakiehdotuksen voimaantulo- ja siirtymäsäännösten 1 momentti sisältää tavanomaisen voimaantulosäännöksen.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännöksen 2 momentti koskee tilannetta, jossa mies on ennen tämän lain voimaantuloa tunnustanut isyytensä ennen lapsen syntymää. Ehdotettua 6 a §:n 1 momenttia ei sovellettaisi tällaiseen tilanteeseen. Isyyden etukäteinen tunnustaminen ja siihen perustuva isyyden vahvistaminen ei siten toisi suoraan lain nojalla huoltajuutta lapsen isälle. Lain voimaantulon jälkeenkin huoltajuus määräytyisi näissä tilanteissa nykyisin voimassa olevien säännösten nojalla. Siirtymäsäännös on kirjoitettu olettaen, että ehdotetut lait tulevat

voimaan samaan aikaan kuin äitiyslaki. Jos ehdotettu lapsenhuoltolain muutos tulee voimaan vasta äitiyslain voimaantulon jälkeen, siirtymäsäännöstä on muutettava niin, että siinä otetaan huomioon ennakkollisen isyyden tunnustamisen lisäksi ennakkollinen äitiyden tunnustaminen.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännöksen 3 momentissa säädetään tilanteesta, jossa sopimuksen tai päätöksen muuttamista koskeva asia on tullut vireille tuomioistuimessa ennen tämän lain voimaantuloa. Uutta 14 a §:ää hakemuksen hylkäämisestä kirjallisessa menettelyssä ei sovelletaisi näihin tilanteisiin.

Muilta osin ehdotettuja säännöksiä voitaisiin soveltaa heti lain voimaantulon jälkeen myös asioihin, jotka ovat tuomioistuimessa vireillä lain tullessa voimaan. Näin ollen esimerkiksi vuoroasumista koskevia uusia säännöksiä voitaisiin soveltaa myös asioissa, jotka ovat tulleet vireille ennen lain voimaantuloa. Jos ennen lain voimaantuloa vireille tullessa asiassa on vaadittu esimerkiksi tapaamisoikeuden vahvistamista hyvin laajana, tuomioistuimen on käytävä asiaan osallisten kanssa keskustelu siitä, halutaanko vaatimusta uusien säännösten johdosta tarkistaa siten, että vaaditaan vuoroasumista koskevan määräyksen antamista.

Voimaantulo edellyttää riittävän ajan varaamista lainsäädännön täytäntöönpanotoimiin. Näitä ovat väestötietojärjestelmään ja muihin tietojärjestelmiin tarvittavien teknisten muutosten toteuttaminen, sopimuksissa käytettävien lomakkeiden uudistaminen samoin kuin lainsäädäntömuutoksista tiedottaminen ja kouluttaminen.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Esityksessä ehdotettu sääntely parantaa perustuslaissa säädettyjä lasten perusoikeuksia. Esitys on merkityksellinen myös erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen kannalta.

Esityksessä toteutetaan lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaista velvoitetta siitä, että kaikissa sosiaalihuollon ja tuomioistuinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etu on myös lapsenhuoltolain peruseriaate. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemista koskevaa lapsenhuoltolain 10 §:ää ehdotetaan täydennettäväksi niin, että lapsen etu tulee otetuksi nykyistä paremmin huomioon.

Lapsenhuoltolakiin ehdotetaan nimenomaisia säännöksiä siitä, että lasta on suojeltava väkivalta ja siitä, että tämä on otettava huomioon lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta ratkaistaessa. Lisäksi lakiin ehdotetaan säännöksiä tapaamisten toteuttamisesta tuettuina tai valvottuina. Säännöksillä suojataan lasta lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan ja Istanbulin sopimuksen 31 artiklan edellyttämällä tavalla.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Myös lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa on määräys lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Näitä lapsen oikeuksia vahvistetaan esityksessä monin tavoin, muun muassa täsmentämällä vanhempien velvollisuuksia ottaa lapsen mielipide päätöksenteossaan huomioon. Lakiehdotuksessa esitetään myös lapsen mielipiteen selvittämistä koskevan säännöksen tiukentamista niin, että lapsen mielipide on selvitettävä myös silloin, kun asia on riidaton.

Esityksessä täsmennetään säännöksiä lapsen kuulemisesta lastenvalvojan luona, sosiaalilautakunnan selvitystä tehtäessä ja tuomioistuimessa. Ehdotettujen säännösten mukaan lasta on kuultava aina kun se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista. Lapsen henki-

lökohtaiseen kuulemiseen tuomioistuimessa ehdotetaan kuitenkin 15 a §:ssä 12 vuoden ikärajaa. Tätä nuorempaa voidaan kuulla tuomioistuimessa vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa. Ehdotetulla ikärajalla on pyritty turvaamaan lapsen etu. Säännös ei rajoita lapsen oikeutta tulla kuulluksi, sillä alle 12-vuotiasta lasta kuultaisiin ensisijaisesti sosiaalilautakunnan selvityksen tekemisen yhteydessä.

Tapaamisoikeuden toteutumista edistävillä ja turvaavilla ehdotuksilla toteutetaan lapsen oikeuksien yleissopimuksen 9 artiklan mukaisesti vanhemmasta erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti.

Säätämällä mahdollisuus vahvistaa tapaamisoikeus myös lapsen ja hänelle erityisen läheisen henkilön välille toteutetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen perhe-elämän suojaa koskevan 8 artiklan velvoitetta ja saatetaan lainsäädäntö sopusointuun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön kanssa. Oikeuskäytäntöä on selostettu edellä jaksossa 1.3.2.

Esitys vahvistaa perustuslain 6 §:n 2 momentissa säädettyä tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen kohtelun tavoitetta. Ehdotetuilla muutoksilla tuetaan sekä naisten että miesten mahdollisuuksia toimia vanhempana. Säännöksillä luodaan edellytyksiä ja muokataan asenteita tasa-arvoisempaan suuntaan korostamalla yhteistoiminnan periaatetta ja molempien vanhempien velvollisuuksia sekä tasa-arvoista vanhemmuutta. Mahdollisuus määrätä tai sopia lapsen asumisesta vuorotellen kummankin vanhemman luona lisää vanhempien välistä yhdenvertaisuutta.

Perustuslain kannalta huomionarvoinen on myös ehdotettu 9 b §, jonka mukaan tuomioistuin voi määrätä valvotun tapaamisen edellytykseksi, että vanhemman, jota lapsella on oikeus tavata, on luovutettava oma ja hänen hallussaan oleva lapsen voimassa oleva passi sekä muut matkustusasiakirjat valvojalle tapaamisen ajaksi. Tämä edellyttää säännöksen mukaan perusteltua aihetta epäillä, että lapsi aiotaan viedä luvottomasti pois maasta.

Säännöstä voidaan arvioida erityisesti perustuslain liikkumisvapautta koskevan 9 §:n valossa. Perustuslain 9 §:n 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus lähteä maasta. Tähän oikeuteen voidaan lailla säätää välttämättömiä rajoituksia oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi taikka maanpuolustusvelvollisuuden täyttämisen turvaamiseksi. Nämä rajoitusperusteet ovat sillä tavoin tyhjentyviä, ettei maasta poistumisen estämisestä muulla perusteella voida säätää tavallisella lailla (HE 309/1993 vp, s. 51; PeVL 27/2005 vp, s. 2). On selvää, ettei edellä mainituista kolmesta perusteesta yksikään täyty silloin, kun on kyse lakiehdotuksen 9 b §:ssä tarkoitetusta tuomioistuimen määräyksestä.

Ehdotuksessa on kuitenkin lähdetty siitä, ettei matkustusasiakirjojen luovuttamista ole pidettävä perustuslain 9 §:ssä tarkoitettuna liikkumisvapauden rajoituksena, koska matkustusasiakirjat luovutetaan ainoastaan tilapäisesti eli valvotun tapaamisen ajaksi. Valvotun tapaamisen aikana lasta tapaavan vanhemman ei voida olettaa olevan käyttämässä oikeuttaan lähteä maasta. Kysymys olisi hyvin lyhytaikaisesta tilanteesta, koska valvottu tapaaminen kestää yleensä vain muutaman tunnin. Kyse ei ole maastapoistumisoikeuden tosiasiallisesta rajoituksesta senkään vuoksi, että henkilö voi niin halutessaan tapaamisen sijasta päättää käyttää matkustus-oikeuttaan.

On myös muistettava, että kyse on käytännössä poikkeuksellisista tilanteista, sillä jo tapaamisten määrääminen valvotuiksi edellyttää lapsen kannalta perusteltua syytä. Määräys matkustusasiakirjojen luovuttamisesta edellyttää tämän lisäksi perusteltua aihetta epäillä, että lapsi aiotaan viedä luvottomasti pois maasta. Kyseessä on siis poikkeuksellinen toimi, jolla pyritään

HE 88/2018 vp

turvaamaan lapsen etu ja turvallisuus niissä suhteellisen harvinaisissa tilanteissa, joissa lapsen maastaviennin riski on käsillä. Sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella matkustusasiakirjoja ei voitaisi määrätä luovutettavaksi, vaan määräyksen antaisi aina tuomioistuin.

Esitetyillä perusteilla esityksen on katsottava olevan sopusoinnussa perustuslain kanssa.

Mainituilla perusteilla katsotaan, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisenjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 8 a §, sellaisena kuin se on laissa 257/2018,
muutetaan 1, 2, 4, 6—11, 14—17, 17 b, 17 d, 39, 41 ja 49 §, sellaisina kuin niistä ovat 6 § osaksi laissa 257/2018, 8 § laissa 1155/2004, 16 § osaksi laeissa 186/1994 ja 818/2000, 17 b ja 17 d § laissa 315/2014, 39 § laissa 662/2015 sekä 41 ja 49 § laissa 186/1994, sekä
lisätään lakiin uusi 5 a—5 c, 6 a, 7 a, 7 b, 9 a—9 d, 11 a, 14 a, 14 b, 15 a ja 16 a § seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Lapsen huolto

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

2 §

Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi

HE 88/2018 vp

saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin.

Lapsen kummankin vanhemman on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

Lapsen oikeudesta tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa säädetään 9 c §:ssä.

4 §

Huoltajan tehtävät

Lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa, hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on otettava huomioon lapsen mielipide ja toivomukset.

Huoltajan on kerrottava lapselle lasta koskevista päätöksistä ja muista lapsen elämään vaikuttavista asioista lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla.

Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty.

5 a §

Velvollisuus ilmoittaa aiotusta muutosta

Lapsen vanhemman on ilmoitettava toiselle vanhemmalle aikomuksestaan muuttaa asuinpaikkaansa, jos muutolla olisi vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Jos lapsen huolto on uskottu muulle henkilölle kuin vanhemmalle, hänen on samoin edellytyksin tehtävä ilmoitus vanhemmille ja vanhempien on tehtävä ilmoitus hänelle.

Ilmoitus on tehtävä hyvissä ajoin ja, jos mahdollista, vähintään kolme kuukautta ennen aiotua muuttoa.

Ilmoituksen saa jättää tekemättä, jos se on välttämätöntä lapsen tai asuinpaikkaansa muuttavan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan välittömän ja vakavan uhan torjumiseksi.

Menettelystä muutettaessa lapsen, jolla on kaksi tai useampia huoltajia, asuinpaikka säädetään 5 §:ssä.

5 b §

Huoltajan esteellisyys

Huoltaja ei saa edustaa lasta asiassa, jossa vastapuolena on hän itse, joku jota hän edustaa tai lapsen toinen huoltaja. Huoltaja ei saa edustaa lasta myöskään, jos huoltajan ja lapsen edut saattavat muusta syystä joutua ristiriitaan keskenään.

5 c §

Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi

Lapselle voidaan määrätä edunvalvoja edustamaan huoltajan sijasta lasta tämän henkilöä koskevassa asiassa, jos:

1) huoltaja on esteellisyyden, sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt edustamasta lasta; ja

2) edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muuten lapsen edun turvaamiseksi.

Huoltajan sijaiseksi määrättävään edunvalvojaan sovelletaan muuten, mitä holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) säädetään edunvalvojan sijaisesta.

6 §

Huoltajat lapsen syntymän perusteella

Lapsen vanhemmat, jotka lapsen syntyessä ovat avioliitossa keskenään, ovat kumpikin lapsensa huoltajia. Jos vanhemmat eivät lapsen syntyessä ole avioliitossa keskenään, on huoltaja tällöin äiti, joka on synnyttänyt lapsen.

Jos toinen vanhemmista on yksin lapsensa huoltaja ja vanhemmat menevät keskenään avioliittoon, tulee toisestakin vanhemmasta lapsensa huoltaja.

6 a §

Eräiden vanhemmuutta koskevien ratkaisujen vaikutus lapsen huoltoon

Jos vanhemmuus on tunnustettu ennen lapsen syntymää isyyslain (11/2015) 16 §:ssä tai äitiyslain (253/2018) 14 §:ssä tarkoitetulla tavalla, myös tunnustajasta tulee lapsen huoltaja, kun vanhemmuus on vahvistettu.

Jos lapsen synnyttänyt äiti on yksin lapsensa huoltaja ja hän menee avioliittoon henkilön kanssa, jonka tämän jälkeen vahvistetaan olevan lapsen vanhempi, myös tästä vanhemmasta tulee lapsen huoltaja, kun vanhemmuus on vahvistettu.

Jos vanhemman huoltajuus perustuu 1 tai 2 momenttiin taikka 6 §:ään, hänen huoltajuutensa päättyy, jos vanhemmuus kumotaan.

7 §

Sopimus lapsen huollosta

Vanhemmat voivat sopia, että:

1) lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle;

2) vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai sopimuksessa määrätyissä asioissa;

3) lapsi asuu toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;

4) lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona (*vuoroasuminen*).

Vanhemmat voivat sopia muun henkilön kanssa:

1) että lapsen huolto uskotaan vanhempien tai toisen vanhemman ohella kyseiselle henkilölle; tai

2) että kyseisellä henkilöllä on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai sopimuksessa määrätyissä asioissa.

Vanhemmat voivat sopia 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetun huoltajan kanssa, että:

1) lapsi asuu kyseisen huoltajan luona; tai

2) lapsi asuu vuorotellen vanhempiensa tai toisen vanhempansa ja kyseisen huoltajan luona.

Jos lapsella on vain yksi vanhempi, myös tämä voi tehdä 2 momentissa tarkoitetun sopimuksen muun henkilön kanssa ja 3 momentissa tarkoitetun sopimuksen muun huoltajan kanssa.

Jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, he voivat sopia keskinäisestä tehtäviensä jaosta.

7 a §

Sopimus lapsen tapaamisoikeudesta

Vanhemmat voivat sopia, että lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu.

Jos lapsella on vain yksi vanhempi, tämä voi tehdä 1 momentissa tarkoitetun sopimuksen sen henkilön kanssa, joka on vanhemman ohella lapsen huoltaja.

Sopimuksista, jotka koskevat tapaamisten toteuttamista tuettuina tai valvottuina taikka valvotuin vaihdoin, säädetään 9 b §:ssä.

7 b §

Vuoroasumisen ja tapaamisoikeuden ehdoista sopiminen

Kun sovitaan vuoroasumisesta tai tapaamisoikeudesta, sopimuksesta tulee ilmetä vuoroasumisen taikka tapaamisen ja luonapidon tarkemmat ehdot.

Vuoroasumista koskevaan sopimukseen on kirjattava, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi.

Tarvittaessa voidaan sopia, miten vastuu vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista kuljetuksista tai matkakuluista jakautuu osapuolten kesken.

8 §

Sopimuksen vahvistaminen

Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti ja se on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle tai muulle sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jäljempänä *sosiaalilautakunta*, jossa lapsella on asuinpaikka. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos vahvistaa sopimuksessa käytettävien lomakkeiden kaavan.

Jos lapsella ei ole asuinpaikkaa Suomessa, sopimus on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, jossa lapsella on viimeksi ollut Suomessa asuinpaikka tai, jos lapsella ei ole ollut Suomessa asuinpaikkaa, sen kunnan sosiaalilautakunnalle, jossa lapsen vanhemmilla tai jommallakummalla vanhemmista on asuinpaikka. Jos minkään kunnan sosiaalilautakunta ei edellä säädetyn nojalla ole toimivaltainen, sopimus on esitettävä vahvistettavaksi Helsingin kaupungin sosiaalilautakunnalle.

Sosiaalilautakunnan on harkitessaan, voidaanko sopimus vahvistaa, otettava huomioon lapsen etu sekä lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Lastenvalvojan tai sen, joka on määrätty valmistelevaan sopimusten vahvistamista, tulee keskustella lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos lapsi tähän suostuu ja tämä on tarpeen lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi. Sopimus on jätettävä vahvistamatta, jos kumpikaan lapsen vanhemmista ei ole lapsen huoltaja.

Sopimuksen vahvistamisen edellytyksenä on suostumus:

- 1) siltä, joka on vanhemman tai vanhempien ohella lapsen huoltaja;
- 2) siltä, jolle on vahvistettu oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja, jos sopimuksella puututaan tähän oikeuteen;
- 3) 9 c §:ssä tarkoitetulta lapselle erityisen läheiseltä henkilöltä, jos sopimus voi vaikuttaa vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen.

Sopimus, jonka sosiaalilautakunta on vahvistanut, on voimassa ja voidaan panna täytäntöön niin kuin tuomioistuimen lainvoimainen päätös.

9 §

Tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Tuomioistuin voi päättää, että:

- 1) lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle;
- 2) lapsen huolto uskotaan vanhemman tai vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa;
- 3) vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, tai muulla henkilöllä, joka on antanut tähän suostumuksensa, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai päätöksessä määrätyissä asioissa.

Lisäksi tuomioistuin voi päättää, että:

- 1) lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;
- 2) lapsen tulee asua 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun huoltajan luona;
- 3) lapsen tulee asua vuorotellen kummankin vanhempansa luona;
- 4) lapsen tulee asua vuorotellen vanhempiensa tai toisen vanhempansa ja 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun huoltajan luona;
- 5) lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu.

Jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia, tuomioistuin voi uskoa lapsen huollon 1 momentin 2 kohdan mukaisesti vanhemman tai vanhempien sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle vain, jos tähän on lapsen kannalta erittäin painavia syitä.

Jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, tuomioistuin voi tarvittaessa päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken.

9 a §

Tarkemmat määräykset vuoroasumisesta ja tapaamisoikeudesta

Vuoroasumisesta tai tapaamisoikeudesta päättäessään tuomioistuimen tulee antaa tarkemmat määräykset vuoroasumisen taikka tapaamisen ja luonapidon ehdoista.

Ennen vuoroasumista koskevan päätöksen tekemistä tuomioistuimen on otettava omasta aloitteestaan käsiteltäväksi päätöksen vaikutus lapsen kotikuntalain (201/1994) mukaiseen asuinpaikkaan. Tarvittaessa tuomioistuimen tulee määrätä, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi.

Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä, miten vastuu vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista kuljetuksista tai matkakuluista jakautuu asiaan osallisten kesken. Vastuun jakamista harkittaessa on otettava huomioon heidän kykynsä vastata kuljettamisesta tai kustannuksista sekä muut olosuhteet.

9 b §

Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot

Vanhemmat voivat sopia, että lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset toteutetaan tuettuina tai valvottuina taikka että tapaamiset aloitetaan ja lopetetaan valvotusti (*valvotut vaihdot*). Sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen siten kuin 8 §:ssä säädetään, jos tuki tai valvonta on tarpeen lapsen edun kannalta perustellusta syystä. Tapaamiset voidaan vahvistaa valvotuiksi vain, jos tapaamisten tukeminen tai valvotut vaihdot eivät riitä turvaamaan lapsen etua.

Samoin edellytyksin kuin sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen tuomioistuin voi päättää, että tapaamiset toteutetaan tuettuina tai valvottuina taikka valvottuina vaihdoin.

Jos on perusteltua aihetta epäillä, että lapsi aiotaan viedä luvattomasti pois maasta, tuomioistuimien voi määrätä valvotun tapaamisen edellytykseksi, että vanhemman, jota lapsella on oikeus tavata, on luovutettava oma ja hänen hallussaan oleva lapsen voimassa oleva passi sekä muut matkustusasiakirjat valvojalle tapaamisen ajaksi.

Tuettujen ja valvottujen tapaamisten sekä valvottujen vaihtojen järjestämisestä säädetään sosiaalihuoltolaissa (1301/2014).

9 c §

Lapsen oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa

Lapselle voidaan vahvistaa oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä, jonka kanssa hänellä on lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde. Tapaamisoikeus vahvistetaan tuomioistuimen päätöksellä.

Tässä pykälässä tarkoitettua tapaamisoikeutta vahvistettaessa ja toteutettaessa sovelletaan muuten, mitä lapsen ja vanhemman välisestä tapaamisoikeudesta säädetään.

9 d §

Tapaamisoikeuden turvaaminen

Tuomioistuin voi tapaamisoikeudesta päättäessään velvoittaa vanhemman tai huoltajan, jonka luona lapsi asuu, sakon uhalla sallimaan tapaamiset sekä ryhtymään muihin tapaamisten toteuttamiseksi tarvittaviin toimiin siten kuin päätöksessä määrätään, jos tämän vanhemman tai huoltajan aikaisemman toiminnan perusteella on aihetta epäillä, että hän ei tulisi vapaaehtoisesti noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä. Uhkasakon asettamiseen sovelletaan muuten, mitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 18, 20 ja 28 §:ssä säädetään.

Tämän pykälän mukaisesti asetettu uhkasakko voidaan tuomita maksettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain säännöksiä noudattaen.

10 §

Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaiseminen

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Tässä tarkoituksessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten 1 ja 2 §:ssä säädetty huollon ja tapaamisoikeuden tavoitteet parhaiten toteutuvat vastaisuudessa.

Tehtäessä ratkaisua siitä, onko lapsen huolto uskottava molemmille vanhemmille yhteisesti vai toiselle heistä, on 1 momentissa säädetyn lisäksi kiinnitettävä huomiota erityisesti vanhempien kykyyn asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle.

Tehtäessä ratkaisua lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta on otettava 1 momentissa säädetyn lisäksi huomioon erityisesti lapsen ikä ja kehitystaso, lapsen luonne ja taipumukset, lapsen mahdolliset erityistarpeet, vanhempien asuinpaikkojen välinen etäisyys sekä vanhempien kyky ottaa yhdessä vastuu lasta koskevista asioista.

Asia, joka koskee lapsen huollon uskomista molemmille vanhemmille yhteisesti tai toiselle heistä taikka lapsen asumista tai tapaamisoikeutta, on ratkaistava vanhempien sopimalla tavalla, jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia eikä ole aihetta olettaa, että tämä ratkaisu olisi vastoin lapsen etua.

11 §

Lapsen mielipiteen selvittäminen

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista.

Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitystaso sekä siten, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille. Lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely.

11 a §

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättäminen huostassapidon aikana

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemisesta huostassapidon aikana säädetään lastensuojelulain (417/2007) 46 §:ssä. Jos asian ratkaiseminen on huostassapidon takia lapsen edun kannalta tarpeetonta, sosiaalilautakunta voi jättää sopimuksen vahvistamatta tai tuomioistuimien hylätä hakemuksen.

Sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus tai tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ei vaikuta huostaanottoon eikä sen sisältöön.

Tuomioistuimen oikeudesta saada sosiaaliviranomaiselta lasta koskevia tietoja säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:ssä.

14 §

Vireillepano ja puhevalta

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia pannaan vireille hakemuksella, jonka voivat tehdä lapsen vanhemmat yhdessä, toinen vanhemmista, lapsen huoltaja tai sosiaalilautakunta.

Jos lapsi on huoltajan kuoleman johdosta jäänyt vaille huoltajaa, voi hakemuksen tehdä myös lapsen sukulainen tai muu lapselle läheinen henkilö.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen tahojen lisäksi henkilö, jolle on vahvistettu oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja, voi tehdä hakemuksen, joka koskee tämän oikeuden muuttamista. Myös 9 c §:ssä tarkoitettu lapselle erityisen läheinen henkilö voi 1 ja 2 momentissa mainittujen tahojen lisäksi tehdä hakemuksen, joka koskee lapsen oikeutta tавata häntä.

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä voidaan esittää myös vaatimus lapselle maksettavan elatusavun vahvistamisesta tai vahvistetun elatusavun muuttamisesta.

14 a §

Hakemuksen hylkääminen kirjallisessa menettelyssä

Jos hakemuksen, sen johdosta mahdollisesti annetun kirjallisen lausuman ja aikaisempien ratkaisujen perusteella on ilmeistä, että edellytyksiä sopimuksen tai päätöksen muuttamiseen ei ole, hakemus on hylättävä kirjallisessa menettelyssä.

14 b §

Käsittelyn joutuisuus

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on käsiteltävä joutuisasti. Jos asiaa on käsiteltävä käräjäoikeuden istunnossa, ensimmäinen istunto on järjestettävä ilman aiheetonta viivytystä.

15 §

Asiaan osallisten kuuleminen

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa käsiteltäessä tuomioistuimen on varattava lapsen vanhemmille ja huoltajalle tilaisuus tulla kuulluiksi.

Tilaisuus tulla kuulluksi on varattava myös:

1) henkilölle, jolle on vahvistettu oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja, jos hakemus koskee tämän oikeuden muuttamista;

2) 9 c §:ssä tarkoitetulle lapselle erityisen läheiselle henkilölle, jos hakemus koskee mainitussa pykälässä tarkoitetun tapaamisoikeuden vahvistamista tai jos asiassa annettava ratkaisu voi vaikuttaa vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen.

Tilaisuutta tulla kuulluksi ei kuitenkaan tarvitse varata, jos kuulemistilaisuuden varaamista koskeva tiedoksianto olisi toimitettava oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 9 §:ssä tarkoitetulla tuomioistuimen kuulutuksella.

15 a §

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi häntä voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos se on asian ratkaisemisen kannalta tarpeen ja lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Alle 12-vuotiasta lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa.

Lapsen henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuimessa voi tapahtua pääkäsittelyssä tai muulla tuomioistuimen sopivaksi harkitsemalla tavalla. Tuomioistuin voi käyttää lapsen kuulemisessa apuna 17 b §:ssä tarkoitettua asiantuntija-avustajaa. Jos lapsen suojaamiseksi tai hänen itsenäisen mielipiteensä selvittämiseksi on tarpeen, lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti siten, että hänen lisäksi läsnä on vain yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen. Lapsen kuuleminen voidaan tallentaa äänitallenteeseen.

Jos lasta kuullaan ilman, että asiaan osalliset ovat läsnä, asiaan osallisille on varattava tilaisuus kuunnella lapsen kuulemisesta tehty äänitallenne tai heille on selostettava lapsen kuulemisessa esiin tulleet seikat niiltä osin kuin niillä voi olla vaikutusta asian ratkaisemiseen. Heille on myös varattava tilaisuus lausua käsityksensä lapsen kuulemisessa esiin tulleista seikoista.

16 §

Selvityksen hankkiminen sosiaalilautakunnalta

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tuomioistuimen on tarvittaessa hankittava selvitys sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa lapsella taikka lapsen vanhemmilla tai muulla asiaan osallisella on asuinpaikka. Jos tällaisella henkilöllä ei ole asuinpaikkaa Suomes-

sa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa henkilö oleskelee. Selvitystä pyytäessään tuomioistuimen on yksilöitävä, mistä kysymyksistä selvitystä erityisesti tarvitaan.

Selvityksen tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle tietoja perheen tilanteesta, lapsen elinolosuhteista ja muista asian ratkaisemiseen vaikuttavista seikoista. Jos selvitystä tehtäessä käy ilmi, että asia on ratkaistavissa sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella, sosiaalilautakunnan on annettava tarvittavaa apua sopimuksen tekemisessä.

Selvitystä tehtäessä on keskusteltava lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista ja lapsi siihen suostuu, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Keskustelussa on pyrittävä selvittämään lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin 11 §:ssä säädetään.

Tuomioistuimen on asetettava määräaika selvityksen toimittamiselle. Jos tuomioistuin katsoo, että sosiaalilautakunnan antama selvitys on puutteellinen, tai jos asiaa käsiteltäessä on tullut esiin uusia seikkoja, joiden johdosta lisäselvitys on tarpeen, tuomioistuin voi pyytää aikaisemman selvityksen täydentämistä tai muuta selvitystä.

Selvityksessä ja asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä saa ilmaista myös salassa pidettäviä tietoja soveltaen, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 18 §:n 1 momentissa, 19 §:ssä sekä 27 §:n 2—4 momentissa säädetään.

16 a §

Selvityksen tekijän kuuleminen

Tuomioistuimen on kutsuttava 16 §:ssä tarkoitetun selvityksen tekijä kuultavaksi tuomioistuimessa suullisesti, jos:

1) tuomioistuin katsoo sen lapsen edun tai mielipiteen selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi; tai

2) asiaan osallinen sitä pyytää eikä kuuleminen ole selvästi tarpeetonta.

Selvityksen tekijän kutsumiseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 41 ja 42 §:ssä säädetään asiantuntijan kutumisesta.

17 §

Väliaikaiset määräykset

Kun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa, tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Tapaamisoikeutta koskevaan väliaikaiseen määräykseen ei voi asettaa sakon uhkaa. Tuomioistuin voi erityisestä syystä antaa väliaikaisen määräyksen siitä, kenelle lapsen huolto uskotaan, ja oikeudesta saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja. Jos asiaa ei voida viivyttää, väliaikainen määräys voidaan antaa kuulematta 15 §:ssä tarkoitettuja henkilöitä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian käsittelyn yhteydessä tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen myös lapselle maksettavasta elatusavusta, jos se on tarpeen lapsen elatuksen turvaamiseksi.

Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta.

Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin lopullisesti päättää asiasta, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta.

17 b §

Asiantuntijapalveluiden järjestäminen

Kunnan, jonka alueella käräjäoikeuden hallinnollinen kanslia sijaitsee, tulee huolehtia siitä, että käräjäoikeuden käytettävissä on riittävä määrä riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 §:ssä tarkoitettuja asiantuntija-avustajia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen sovittelua ja tämän lain 15 a §:ssä tarkoitettua lapsen kuulemisessa avustamista varten. Kaksikielisessä tuomiopiirissä kunnan on huolehdittava siitä, että käräjäoikeuden käytettävissä on asiantuntijapalveluita sekä suomen että ruotsin kielellä. Kunnassa asiantuntijapalveluiden järjestämisestä vastaa sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu sosiaalihuollosta vastaava toimielin.

Hovioikeus voi käyttää lapsen kuulemisessa apuna minkä tahansa tuomiopiiriinsä kuuluvan käräjäoikeuden käytettäväksi osoitettua asiantuntija-avustajaa. Korkein oikeus voi käyttää lapsen kuulemisessa apuna minkä tahansa käräjäoikeuden käytettäväksi osoitettua asiantuntija-avustajaa.

17 d §

Asiantuntijapalveluiden korvaaminen

Valtio maksaa asiantuntijapalveluiden järjestämisestä vastuussa olevalle kunnalle korvauksen asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa ja lapsen kuulemisessa. Korvaus maksetaan laskennallisena päiväkohtaisena korvauksena istunnossa avustamisesta ja tuntiperusteisena korvauksena istunnon ulkopuolella suoritetuista toimenpiteistä. Jos sovittelu toimitetaan tai lasta kuullaan käräjäoikeuden hallinnollisen kanslian sijaintikunnan tai erikseen sovittuun asiantuntija-avustajan pääasiallisen työskentelypaikan ulkopuolella, kunnalle korvataan sovittelusta tai lapsen kuulemisesta aiheutuneet matka- ja majoituskustannukset ja asiantuntijalle maksettava päiväraha. Valtioneuvoston asetuksella annetaan tarkempia säännöksiä päivä- ja tuntiperusteisen korvauksen määrästä, toimenpiteistä, joista tuntiperusteinen korvaus maksetaan sekä korvattavista kuluista.

39 §

Lapsen kuuleminen

Ennen kuin tuomioistuin ratkaisee hakemuksen vieraassa valtiossa annetun, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta tai lapsen palauttamisesta, sen on selvitettävä lapsen mielipide, jos lapsen voidaan ikänsä tai muiden tuomioistuimen tietoon tulleiden seikkojen vuoksi olettaa saavuttaneen sellaisen kypsyyden, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota.

Lapsen mielipiteen selvittämiseen sovelletaan, mitä 15 a, 16 ja 16 a §:ssä säädetään. Lapsen mielipiteen selvittämistä koskeva pyyntö on osoitettava sen kunnan sosiaalilautakunnalle, jossa lapsi oleskelee.

41 §

Oikeusapu ja lapsen palauttamisesta aiheutuvat kustannukset

Lapsen palauttamista koskevassa asiassa ja Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa annetun, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnusta-

mista ja täytäntöönpanoa koskevassa asiassa hakijalle on pyynnöstä myönnettävä oikeusapu korvauksetta, vaikka oikeusapua ei muutoin voitaisi myöntää.

Kun tuomioistuin määrää lapsen palautettavaksi tai vahvistaa, että lapsen huoltoa koskeva päätös voidaan panna täytäntöön, se voi samalla hakijan vaatimuksesta velvoittaa hakijan vastapuolen suorittamaan hakijalle korvausta niistä kuluista, jotka aiheutuvat lapsen palauttamisesta.

Jos hakijan vastapuoli häviää 1 momentissa tarkoitetun asian, hänet on velvoitettava korvaamaan oikeusministeriölle asiassa aiheutuneet kustannukset samojen perusteiden mukaan kuin asiaan osallisten oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta säädetään. Korvaus voidaan jättää tuomitsematta tai sen määrää alentaa, jos korvausvelvollisuus muodostuisi asianomaisen taloudellisiin oloihin nähden kohtuuttomaksi.

49 §

Asetuksenantovaltuus

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarvittaessa tarkemmin:

- 1) tässä laissa sosiaalilautakunnalle säädetyistä tehtävistä;
- 2) oikeusministeriön tehtävistä Haagin sopimuksessa ja Euroopan neuvoston sopimuksessa tarkoitettuna keskusviranomaisena; ja
- 3) lapsen palauttamista sekä vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa koskevaan hakemukseen liitettävistä asiakirjoista.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____.

Jos mies on ennen tämän lain voimaantuloa tunnustanut isyytensä isyyslain 16 §:ssä tarkoitettulla tavalla, hänen huoltajuuteensa sovelletaan 6 a §:n 1 momentin sijasta tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Sopimuksen tai päätöksen muuttamista koskevassa asiassa, joka on tullut vireille käräjäoikeudessa ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan 14 a §:n sijasta tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

2.

Laki

lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 1 §:n 1 momentti, 11 § ja 18 §:n 1 momentin suomenkielinen sanamuoto sekä

lisätään 2 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

1 §

Soveltamisala

Tuomioistuimen päätös ja väliaikainen määräys (*päätös*) lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta pannaan täytäntöön siten kuin tässä laissa säädetään. Tämän lain säännöksiä, jotka koskevat lapsen huollosta annetun päätöksen täytäntöönpanoa, noudatetaan myös pantaessa täytäntöön tuomioistuimen päätöstä siitä, kenen luona lapsen tulee asua, sekä päätöstä lapsen luovuttamisesta huoltajalleen. Lapsen tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä noudatetaan myös pantaessa täytäntöön tuomioistuimen päätöstä vuoroasumisesta.

2 §

Lapsen tahdon huomioon ottaminen

Lapsen vastustuksen merkitystä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota erityisesti lapsen esittämiin perusteisiin vastustukselleen sekä siihen, voidaanko lapsen vastustuksen asiassa esille tulleet seikat huomioon ottaen katsoa perustuvan hänen itsenäiseen tahtoonsa.

11 §

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Tuomioistuin voi kuulla lasta noudattaen, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 ja 15 a §:ssä säädetään.

18 §

Uhkasakon asettaminen

Uhkasakko asetetaan euromäärältään kiinteänä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

3.

Laki

lapsen elatuksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) 4, 5 ja 14 §, sellaisina kuin ne ovat, 4 § osaksi laissa 364/1983, 5 § osaksi laissa 1307/2014 ja 14 § osaksi laeissa 159/2009 ja 256/2018, sekä
lisätään lakiin uusi 14 a § seuraavasti:

4 §

Vanhempi voidaan velvoittaa suorittamaan lapselle elatusapua, jos:

- 1) hän ei muulla tavoin huolehdi lapsen elatuksesta;
 - 2) lapsi ei asu pysyvästi hänen luonaan; tai
 - 3) lapsi asuu vuorotellen hänen ja toisen vanhempansa tai muun huoltajansa luona.
- Elatusavun määrä ja sen suorittamistapa vahvistetaan sopimuksella tai tuomiolla.

5 §

Elatusapua koskeissa asioissa alaikäistä lasta edustaa hänen huoltajansa tai muu laillinen edustajansa. Alaikäisen lapsen edustajalla on oikeus edustaa lasta myös asiassa, joka koskee lapsen oikeutta saada elatusta lapsen täytettyä kahdeksantoista vuotta. Lapsen huoltaja voi edustaa lasta myös silloin, kun vastapuolena on lapsen toinen huoltaja, jos lapsi asuu jommankumman vanhempansa luona.

Lastenvalvojan velvollisuudesta avustaa lasta elatusapua koskeissa asioissa säädetään erikseen.

14 §

Toimivaltaisesta tuomioistuimesta elatusapuasiassa säädetään oikeudenkäymiskaaren 10 luvussa.

Jos elatusapua koskeva vaatimus esitetään lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta taikka vanhemmuuden vahvistamista koskevan asian yhteydessä, voidaan elatusapua koskeva vaatimus käsitellä myös siinä tuomioistuimessa, jossa ensiksi mainittu asia on pantava vireille.

14 a §

Kun lapsen elatusta koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa, tuomioistuin voi antaa elatusavusta väliaikaisen määräyksen, jos se on tarpeen lapsen elatuksen turvaamiseksi.

Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta.

Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin lopullisesti päättää asiasta, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

4.

Laki

riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (394/2011) 10 §:n 1 momentti seuraavasti:

10 §

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevat asiat

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevista asioista voidaan tuomioistuimessa sovitella niitä, jotka koskevat lapsen elatusta tai lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta. Tuomioistuinsovittelu on toteutettava siten, että siinä otetaan huomioon lapsen etu sekä lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Harkitessaan, voidaan sovinto vahvistaa, tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) sekä lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) säännökset.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

5.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 13 §, 12 luvun 4 a § ja 17 luvun 12 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 10 luvun 13 § laissa 135/2009, 12 luvun 4 a § laissa 650/2007 ja 17 luvun 12 §:n 1 momentti laissa 732/2015, seuraavasti:

10 luku

Oikeuspaikasta riita-asioissa

13 §

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia tutkitaan kärjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. Sisaruksia koskeva asia voidaan tutkia myös kärjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jollakin heistä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

12 luku

Asianosaisista

4 a §

Jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä taikka jos asianosaisen edunvalvoja, huoltaja tai muu laillinen edustaja on esteellisyyden vuoksi tai muusta syystä estynyt käyttämästä siinä puhevaltaa, tuomioistuimissa, jossa oikeudenkäynti on vireillä, voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten. Edunvalvojan sovelletaan holhoustoimesta annetun lain (442/1999) säännöksiä.

Jollei tuomioistuin toisin päättä, edunvalvojan määräys on voimassa myös ylemmässä oikeusasteessa, jossa asia tulee vireille muutoksenhaun johdosta.

17 luku

Todistelusta

12 §

Virkamies tai julkisyhteisön työntekijä taikka julkista valtaa käyttävä tai julkista luottamustehtävää hoitava taikka muu, joka on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 23 §:n nojalla vaitiolovelvollinen, ei saa todistaa siitä, mitä sisältyy mainitun lain 11 §:n 2 momentin tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 12 §:n 2 momentin nojalla asianosaiselta salassa pidettävään asiakirjaan tai oikeudenkäyntiasiakirjaan, eivätkä myöskään siitä, mikä olisi asiakirjaan merkittynä pidettävä jommankumman mainitun lainkohdan nojalla asianosaiselta salassa, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen tai lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n 5 momentista, sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oi-

keuksista annetun lain (812/2000) 18 §:n 1 momentista tai muusta vastaavasta lainkohdasta muuta johdu.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 ____ .

6.

Laki

hallintolainkäyttölain 19 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hallintolainkäyttölain (586/1996) 19 a §, sellaisena kuin se on laissa 651/2007, seuraavasti:

19 a §

Edunvalvojan määrääminen oikeudenkäyntiä varten

Jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä taikka jos asianosaisen edunvalvoja, huoltaja tai muu laillinen edustaja on esteellisyiden vuoksi tai muusta syystä estynyt käyttämästä siinä puhevaltaa, tuomioistuim, jossa oikeudenkäynti on vireillä, voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten. Edunvalvojaan sovelletaan holhustoimesta annetun lain (442/1999) säännöksiä.

Jollei tuomioistuim toisin päättä, edunvalvojan määräys on voimassa myös ylemmässä oikeusasteessa, jossa asia tulee vireille muutoksenhaun johdosta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 ____ .

7.

Laki

avioliittolain 23 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan avioliittolain (234/1929) 23 a §, sellaisena kuin se on laissa 411/1987, seuraavasti:

23 a §

Sovittelijan salassapitovelvollisuuteen sovelletaan, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 15 §:ssä ja 29 §:n 1 momentissa säädetään. Sovittelijaan ei sovelleta, mitä mainitun lain 20 §:ssä säädetään tietojenantovelvollisuudesta. Sovittelijalla ei ole oikeutta oma-aloitteisesti hankkia perheestä tietoja muilta viranomaisilta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 .

8.

Laki

adoptiolain 63 ja 95 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan adoptiolain (22/2012) 63 ja 95 § seuraavasti:

63 §

Selvityksen hankkiminen, lapsen kuuleminen ja väliaikainen määräys

Lapsen toivomusten ja mielipiteen sekä muiden yhteydenpitoa koskevan asian ratkaisemiseen vaikuttavien olosuhteiden selvittämiseksi tuomioistuimen on tarvittaessa hankittava selvitys lapsen, hänen aikaisemman vanhempansa ja adoptiovanhemman kotikunnan sosiaalihuollon toimielimeltä. Jos tällaisella henkilöllä ei ole kotikuntaa Suomessa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalihuollon toimielimeltä, jossa henkilö oleskelee.

Lapsen henkilökohtaiseen kuulemiseen tuomioistuimessa tai 1 momentissa tarkoitettua selvitystä tehtäessä, selvityksen määräaikaan ja täydentämiseen, salassa pidettävien tietojen ilmaisemiseen, selvityksen tekijän kuulemiseen ja väliaikaisen määräyksen antamiseen sovelletaan, mitä niistä tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinkäsittelyn osalta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 15 a §:ssä, 16 §:n 3—5 momentissa, 16 a ja 17 §:ssä säädetään.

95 §

Adoptoitavan lapsen edustaminen

Kun adoptioneuvonnan antaja tai ulkomainen palvelunantaja on sijoittanut lapsen adoptionhakijan luokse adoptiotarkoituksessa, adoptionhakijalla on sijoituksen aikana oikeus huoltajan sijasta päättää lapsen olinpaikasta, hänen hoidostaan, kasvatuksestaan, valvonnastaan ja muusta huolenpidostaan sekä hänelle tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Adoptionhakijalla on lisäksi oikeus edustaa lasta muissakin tämän henkilöä koskevissa kiireellisissä asioissa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta käyttävään adoptionhakijaan sovelletaan, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 §:n 2 ja 3 momentissa sekä 5, 5 b ja 5 c §:ssä säädetään huoltajasta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

9.

Laki

holhoustoimesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 11 § seuraavasti:

11 §

Jos edunvalvoja on sairauden vuoksi tai 32 §:n 2—5 momentissa tarkoitettua taikka muusta syystä tilapäisesti estynyt hoitamasta tehtävänsä, tuomioistuin voi määrätä hänelle sijaisen.

Sijaiseen sovelletaan, mitä edunvalvojasta tässä laissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

10.

Laki

uskonnonvapauslain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 253/2016, seuraavasti:

3 §

Jäsenyys uskonnollisessa yhdyskunnassa

Lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä. Jos tehtävien jaosta lapsen huoltajien kesken on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) nojalla sovittu sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella tai päätetty tuomioistuimen päätöksellä toisin, noudatetaan kuitenkin sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta tai tuomioistuimen päätöstä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

11.

Laki

lastensuojelulain 46 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lastensuojelulain (417/2007) 46 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 88/2010, seuraavasti:

46 §

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättäminen huostassapidon aikana

Huostassapidon aikana vanhemmat voivat sopia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Sopimuksen vahvistamisesta säädetään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa. Yleinen tuomioistuin voi huostassapidon aikana päättää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudes-

ta tai edunvalvonnasta noudattaen, mitä mainitussa laissa tai holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

12.

Laki

toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta annetun lain (435/2009) 10 § seuraavasti:

10 §

Lausunto tapaamisoikeutta koskevassa asiassa

Jos lapsen tapaamisoikeutta koskeva asia tulee ratkaistavaksi sopimuksen osapuolena olevassa vieraassa valtiossa ja asia koskee lapsen ja tämän Suomessa asuvan vanhemman välistä yhteydenpitoa, viimeksi mainittu voi pyytää sosiaalilautakunnan lausuntoa niistä olosuhteista, jotka ovat merkittäviä tapaamisoikeuden myöntämisen tai käyttämisen kannalta. Lausunnossa saa ilmaista myös salassa pidettäviä tietoja soveltaen, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 16 §:n 5 momentissa säädetään.

Lausunnon antaa sen kunnan sosiaalilautakunta, jossa lausuntoa pyytävällä henkilöllä on kotikuntalaisissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta. Lausunto toimitetaan Suomen keskusviranomaiselle tai suoraan sen valtion toimivaltaiselle viranomaiselle, jossa asia tulee ratkaistavaksi.

Tämän pykälän nojalla kunnan järjestämään toimintaan sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta annettua lakia (733/1992), jollei lailla toisin säädetä.

HE 88/2018 vp

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

Helsingissä 20 päivänä kesäkuuta 2018

Pääministeri

Juha Sipilä

Oikeusministeri Antti Häkkänen

1.

Laki

lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 8 a §, sellaisena kuin se on laissa 257/2018,
muutetaan 1, 2, 4, 6—11, 14—17, 17 b, 17 d, 39, 41 ja 49 §, sellaisina kuin niistä ovat 6 § osaksi laissa 257/2018, 8 § laissa 1155/2004, 16 § osaksi laeissa 186/1994 ja 818/2000, 17 b ja 17 d § laissa 315/2014, 39 § laissa 662/2015 sekä 41 ja 49 § laissa 186/1994, sekä
lisätään lakiin uusi 5 a—5 c, 6 a, 7 a, 7 b, 9 a—9 d, 11 a, 14 a, 14 b, 15 a ja 16 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 luku

1 luku

Yleiset säännökset

Yleiset säännökset

1 §

1 §

Lapsen huolto

Lapsen huolto

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvat-
tus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden
tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle
on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkei-
tä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipu-
muksia ja toivomuksia vastaava koulutus.

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata
lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi
lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten
mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset
ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja
hänen vanhempiansa välillä. *Myös muita lap-
selle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava.*

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasva-
tus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden
tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle
on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkei-
tä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipu-
muksia ja toivomuksia vastaava koulutus.
*Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilli-
selta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta koh-
telulta ja hyväksikäytöltä.*

Voimassa oleva laki

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

2 §

Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu.

Lapsen vanhempien tulee keskinäisessä yhteisymmärryksessä ja pitäen silmällä ennen kaikkea lapsen etua pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu 1 §:ssä säädettyjen periaatteiden mukaisesti.

4 §

Huoltajan tehtävät

Lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin.

Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä kos-

Ehdotus

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

2 §

Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. *Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin.*

Lapsen kummankin vanhemman on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhemman on kasvatus-tehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

Lapsen oikeudesta tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa säädetään 9 c §:ssä.

4 §

Huoltajan tehtävät

Lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa, hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on otettava huomioon lapsen mielipide ja toivomukset.

Huoltajan on kerrottava lapselle lasta koskevista päätöksistä ja muista lapsen elämään vaikuttavista asioista lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla.

Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä kos-

HE 88/2018 vp

Voimassa oleva laki

Ehdotus

kevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty.

kevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty.

5 a §

Velvollisuus ilmoittaa aiotusta muutosta

Lapsen vanhemman on ilmoitettava toiselle vanhemmalle aikomuksestaan muuttaa asuinpaikkaansa, jos muutolla olisi vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Jos lapsen huolto on uskottu muulle henkilölle kuin vanhemmalle, hänen on samoin edellytyksin tehtävä ilmoitus vanhemmille ja vanhempien on tehtävä ilmoitus hänelle.

Ilmoitus on tehtävä hyvissä ajoin ja, jos mahdollista, vähintään kolme kuukautta ennen aiottua muuttoa.

Ilmoituksen saa jättää tekemättä, jos se on välttämätöntä lapsen tai asuinpaikkaansa muuttavan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan välittömän ja vakavan uhan torjumiseksi.

Menettelystä muutettaessa lapsen, jolla on kaksi tai useampia huoltajia, asuinpaikka säädetään 5 §:ssä.

5 b §

Huoltajan esteellisyys

Huoltaja ei saa edustaa lasta asiassa, jossa vastapuolena on hän itse, joku jota hän edustaa tai lapsen toinen huoltaja. Huoltaja ei saa edustaa lasta myöskään, jos huoltajan ja lapsen edut saattavat muusta syystä joutua ristiriitaan keskenään.

5 c §

Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi

Lapselle voidaan määrätä edunvalvoja edustamaan huoltajan sijasta lasta tämän henkilöä koskevassa asiassa, jos:

1) huoltaja on esteellisyyden, sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt edustamasta lasta;

Voimassa oleva laki

Ehdotus

ja

2) edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muuten lapsen edun turvaamiseksi.

Huoltajan sijaiseksi määrättävään edunvalvojaan sovelletaan muuten, mitä holhous-toimesta annetussa laissa (442/1999) säädetään edunvalvojan sijaisesta.

6 §

Huoltajat lapsen syntymän perusteella

Lapsen vanhemmat, jotka lapsen syntyessä ovat avioliitossa keskenään, ovat kumpikin lapsensa huoltajia. Jos vanhemmat eivät lapsen syntyessä ole avioliitossa keskenään, on huoltaja tällöin äiti, joka on synnyttänyt lapsen.

Jos toinen vanhemmista on yksin lapsensa huoltaja ja vanhemmat menevät keskenään avioliittoon, tulevat he molemmat lapsensa huoltajiksi.

6 §

Huoltajat lapsen syntymän perusteella

Lapsen vanhemmat, jotka lapsen syntyessä ovat avioliitossa keskenään, ovat kumpikin lapsensa huoltajia. Jos vanhemmat eivät lapsen syntyessä ole avioliitossa keskenään, on huoltaja tällöin äiti, joka on synnyttänyt lapsen.

Jos toinen vanhemmista on yksin lapsensa huoltaja ja vanhemmat menevät keskenään avioliittoon, tulee toisestakin vanhemmasta lapsensa huoltaja.

6 a §

Eräiden vanhemmuutta koskevien ratkaisujen vaikutus lapsen huoltoon

Jos vanhemmuus on tunnustettu ennen lapsen syntymää isyyslain (11/2015) 16 §:ssä tai äitiyslain (253/2018) 14 §:ssä tarkoitetulla tavalla, myös tunnustajasta tulee lapsen huoltaja, kun vanhemmuus on vahvistettu.

Jos lapsen synnyttänyt äiti on yksin lapsensa huoltaja ja hän menee avioliittoon henkilön kanssa, jonka tämän jälkeen vahvistetaan olevan lapsen vanhempi, myös tästä vanhemmasta tulee lapsen huoltaja, kun vanhemmuus on vahvistettu.

Jos vanhemman huoltajuus perustuu 1 tai 2 momenttiin taikka 6 §:ään, hänen huoltajuutensa päättyy, jos vanhemmuus kumotaan.

Voimassa oleva laki

7 §

Vanhempien sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Vanhemmat voivat sopia siitä,

1) että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti;

2) että lapsen tulee asua toisen vanhempiensa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;

3) että lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle;

4) että lapsella on oikeus vanhempien sopimalla tavalla pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu.

Ehdotus

7 §

Sopimus lapsen huollosta

Vanhemmat voivat sopia, että:

1) lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle;

2) vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai sopimuksessa määrätyissä asioissa;

3) lapsi asuu toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;

4) lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona (vuoroasuminen).

Vanhemmat voivat sopia muun henkilön kanssa:

1) että lapsen huolto uskotaan vanhempien tai toisen vanhemman ohella kyseiselle henkilölle; tai

2) että kyseisellä henkilöllä on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai sopimuksessa määrätyissä asioissa.

Vanhemmat voivat sopia 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetun huoltajan kanssa, että:

1) lapsi asuu kyseisen huoltajan luona; tai

2) lapsi asuu vuorotellen vanhempiensa tai toisen vanhempansa ja kyseisen huoltajan luona.

Jos lapsella on vain yksi vanhempi, myös tämä voi tehdä 2 momentissa tarkoitetun sopimuksen muun henkilön kanssa ja 3 momentissa tarkoitetun sopimuksen muun huoltajan kanssa.

Jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, he voivat sopia keskinäisestä tehtäviensä jaosta.

7 a §

Sopimus lapsen tapaamisoikeudesta

Vanhemmat voivat sopia, että lapsella on

Voimassa oleva laki

Ehdotus

*oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempaan-
sa, jonka luona hän ei asu.*

*Jos lapsella on vain yksi vanhempi, tämä
voi tehdä 1 momentissa tarkoitetun sopimuk-
sen sen henkilön kanssa, joka on vanhemman
ohella lapsen huoltaja.*

*Sopimuksista, jotka koskevat tapaamisten
toteuttamista tuettuina tai valvottuina taikka
valvotuin vaihdoin, säädetään 9 b §:ssä.*

7 b §

*Vuoroasumisen ja tapaamisoikeuden ehdois-
ta sopiminen*

*Kun sovitaan vuoroasumisesta tai tapaa-
misoikeudesta, sopimuksesta tulee ilmetä
vuoroasumisen taikka tapaamisen ja luona-
pidon tarkemmat ehdot.*

*Vuoroasumista koskevaan sopimukseen on
kirjattava, kumpi koti ilmoitetaan lapsen vi-
ralliseksi asuinpaikaksi.*

*Tarvittaessa voidaan sopia, miten vastuu
vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden toteut-
tamisesta aiheutuvista kuljetuksista tai mat-
kakuluista jakautuu osapuolten kesken.*

8 §

Sopimuksen vahvistaminen

Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti ja se on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsella on asuinpaikka.

Jos lapsella ei ole asuinpaikkaa Suomessa, sopimus on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsella on viimeksi ollut Suomessa asuinpaikka tai, jos lapsella ei ole ollut Suomessa asuinpaikkaa, sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsen vanhemmilla tai jommallakummalla vanhemmista on asuinpaikka. Jos minkään kunnan sosiaalilautakunta ei edellä mainitun mukaan ole toimivaltainen, sopimus on esi-

8 §

Sopimuksen vahvistaminen

Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti ja se on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle tai muulle sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jäljempänä sosiaalilautakunta, jossa lapsella on asuinpaikka. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos vahvistaa sopimuksessa käytettävien lomakkeiden kaavan.

Jos lapsella ei ole asuinpaikkaa Suomessa, sopimus on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, jossa lapsella on viimeksi ollut Suomessa asuinpaikka tai, jos lapsella ei ole ollut Suomessa asuinpaikkaa, sen kunnan sosiaalilautakunnalle, jossa lapsen vanhemmilla tai jommallakummalla vanhemmista on asuinpaikka. Jos minkään kunnan sosiaalilautakunta ei edellä säädetyn nojalla ole toimivaltainen, sopimus on esitet-

Voimassa oleva laki

tettävä vahvistettavaksi Helsingin kaupungin sosiaalilautakunnalle.

Sosiaalilautakunnan on harkitessaan, voidaan sopimus vahvistaa, otettava huomioon lapsen etu ja lapsen omat toivomukset siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Sopimus on jätettävä vahvistamatta, jos kumpikaan lapsen vanhemmista ei ole lapsen huoltaja.

Sopimus, jonka sosiaalilautakunta on vahvistanut, on voimassa ja voidaan panna täytäntöön niin kuin tuomioistuimen antama lainvoimainen päätös.

8 a §

Sopimus lapsen huollosta ennen lapsen syntymää

Jos vanhemmuus tunnustetaan ennen lapsen syntymää isyyslain (11/2015) 16 §:ssä tai äitiyslain (/) 14 §:ssä säädetyllä tavalla, tunnustaja ja lapsen synnyttävä äiti voivat samassa yhteydessä tehdä sopimuksen siitä, että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti.

Tunnustamisen vastaanottaneen terveydenhoitajan tai kättilön on todistettava omalla allekirjoituksellaan vanhempien allekirjoitukset ja sen jälkeen toimitettava asiakirja isyyslain 16 §:n 5 momentissa tai äitiyslain 14 §:n 5 momentissa tarkoitetulle lastenvalvojalle sopimuksen vahvistamista varten. Sosiaalilautakunta ei voi vahvistaa sopimusta ennen

Ehdotus

tävä vahvistettavaksi Helsingin kaupungin sosiaalilautakunnalle.

Sosiaalilautakunnan on harkitessaan, voidaan sopimus vahvistaa, otettava huomioon lapsen etu sekä lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Lastenvalvojan tai sen, joka on määrätty valmistelemaan sopimusten vahvistamista, tulee keskustella lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos lapsi tähän suostuu ja tämä on tarpeen lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi. Sopimus on jätettävä vahvistamatta, jos kumpikaan lapsen vanhemmista ei ole lapsen huoltaja.

Sopimuksen vahvistamisen edellytyksenä on suostumus:

- 1) siltä, joka on vanhemman tai vanhempien ohella lapsen huoltaja;*
- 2) siltä, jolle on vahvistettu oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja, jos sopimuksella puututaan tähän oikeuteen;*
- 3) 9 c §:ssä tarkoitetulta lapselle erityisen läheiseltä henkilöltä, jos sopimus voi vaikuttaa vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen.*

Sopimus, jonka sosiaalilautakunta on vahvistanut, on voimassa ja voidaan panna täytäntöön niin kuin tuomioistuimen lainvoimainen päätös.

(kumotaan)

Voimassa oleva laki

Ehdotus

kuin vanhemmuus on vahvistettu.

9 §

Tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Tuomioistuin voi päättää,

1) että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti;

2) että lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;

3) että lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle;

4) että lapsen huolto uskotaan vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa;

5) että lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu.

Jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia, voi tuomioistuin uskoa lapsen huollon 1 momentin 4 kohdan mukaisesti vanhempien sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle vain, jos tähän on lapsen kannalta erittäin painavia syitä.

Tuomioistuin voi tarvittaessa antaa määräyksiä huoltajan tehtävistä, oikeuksista ja velvollisuuksista sekä, jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken. *Tapaamisoikeudesta päättäessään tuomioistuimen tulee antaa tarkemmat määräykset tapaamisen ja luonapidon ehdoista.*

Tuomioistuimen on ratkaistessaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia

9 §

Tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Tuomioistuin voi päättää, että:

1) lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle;

2) lapsen huolto uskotaan vanhemman tai vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa;

3) vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, tai muulla henkilöllä, joka on antanut tähän suostumuksensa, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai päätöksessä määrätyissä asioissa.

Lisäksi tuomioistuin voi päättää, että:

1) lapsen tulee asua toisen vanhemmansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;

2) lapsen tulee asua 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun huoltajan luona;

3) lapsen tulee asua vuorotellen kummankin vanhemmansa luona;

4) lapsen tulee asua vuorotellen vanhempiensa tai toisen vanhemmansa ja 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun huoltajan luona;

5) lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu.

Jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia, tuomioistuin voi uskoa lapsen huollon 1 momentin 2 kohdan mukaisesti vanhemman tai vanhempien sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle vain, jos tähän on lapsen kannalta erittäin painavia syitä.

Jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, tuomioistuin voi tarvittaessa päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

otettava huomioon lapsen etu ja lapsen omat toivomukset siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään.

9 a §

Tarkemmat määräykset vuoroasumisesta ja tapaamisoikeudesta

Vuoroasumisesta tai tapaamisoikeudesta päättäessään tuomioistuimen tulee antaa tarkemmat määräykset vuoroasumisen taikka tapaamisen ja luonapidon ehdoista.

Ennen vuoroasumista koskevan päätöksen tekemistä tuomioistuimen on otettava omasta aloitteestaan käsiteltäväksi päätöksen vaikutus lapsen kotikuntalain (201/1994) mukaiseen asuinpaikkaan. Tarvittaessa tuomioistuimen tulee määrätä, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi.

Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä, miten vastuu vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista kuljetuksista tai matkakuluista jakautuu asiaan osallisten kesken. Vastuun jakamista harkittaessa on otettava huomioon heidän kykynsä vastata kuljettamisesta tai kustannuksista sekä muut olosuhteet.

9 b §

Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot

Vanhemmat voivat sopia, että lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset toteutetaan tuettuina tai valvottuina taikka että tapaamiset aloitetaan ja lopetetaan valvotusti (valvotut vaihdot). Sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen siten kuin 8 §:ssä säädetään, jos tuki tai valvonta on tarpeen lapsen edun kannalta perustellusta syystä. Tapaamiset voidaan vahvistaa valvotuiksi vain, jos tapaamisten tukeminen tai valvotut vaihdot eivät riitä turvaamaan lapsen etua.

Samoin edellytyksin kuin sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen tuomioistuin voi päättää, että tapaamiset toteutetaan tuettuina tai valvottuina taikka valvotuina vaihdoin.

Jos on perusteltua aihetta epäillä, että lapsi aiotaan viedä luvottomasti pois maasta,

Voimassa oleva laki

Ehdotus

tuomioistuिन voi määrätä valvotun tapaamisen edellytykseksi, että vanhemman, jota lapsella on oikeus tavata, on luovutettava oma ja hänen hallussaan oleva lapsen voimassa oleva passi sekä muut matkustusasiakirjat valvojalle tapaamisen ajaksi.

Tuettujen ja valvottujen tapaamisten sekä valvottujen vaihtojen järjestämisestä säädetään sosiaalihuoltolaissa (1301/2014).

9 c §

Lapsen oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa

Lapselle voidaan vahvistaa oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä, jonka kanssa hänellä on lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde. Tapaamisoikeus vahvistetaan tuomioistuimen päätöksellä.

Tässä pykälässä tarkoitettua tapaamisoikeutta vahvistettaessa ja toteutettaessa sovelletaan muuten, mitä lapsen ja vanhemman välisestä tapaamisoikeudesta säädetään.

9 d §

Tapaamisoikeuden turvaaminen

Tuomioistuिन voi tapaamisoikeudesta päättäessään velvoittaa vanhemman tai huoltajan, jonka luona lapsi asuu, sakon uhalla sallimaan tapaamiset sekä ryhtymään muihin tapaamisten toteuttamiseksi tarvittaviin toimiin siten kuin päätöksessä määrätään, jos tämän vanhemman tai huoltajan aikaisemman toiminnan perusteella on aihetta epäillä, että hän ei tulisi vapaaehtoisesti noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä. Uhkasakon asettamiseen sovelletaan muuten, mitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 18, 20 ja 28 §:ssä säädetään.

Tämän pykälän mukaisesti asetettu uhkasakko voidaan tuomita maksettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain säännöksiä noudattaen.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

10 §

10 §

*Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaiseminen**Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaiseminen*

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Tässä tarkoituksessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten huolto ja tapaamisoikeus parhaiten toteutuvat vastaisuudessa.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Tässä tarkoituksessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, *miten 1 ja 2 §:ssä säädetyt huollon ja tapaamisoikeuden tavoitteet parhaiten toteutuvat vastaisuudessa.*

Asia, joka koskee lapsen huollon uskomista molemmille vanhemmille tai toiselle vanhemmalle taikka tapaamisoikeutta, on ratkaistava vanhempien sopimalla tavalla, jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia eikä ole aihetta olettaa, että tämä ratkaisu olisi vastoin lapsen etua.

Tehtäessä ratkaisua siitä, onko lapsen huolto uskottava molemmille vanhemmille yhteisesti vai toiselle heistä, on 1 momentissa säädetyn lisäksi kiinnitettävä huomiota erityisesti vanhempien kykyyn asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle.

Tehtäessä ratkaisua lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta on otettava 1 momentissa säädetyn lisäksi huomioon erityisesti lapsen ikä ja kehitystaso, lapsen luonne ja taipumukset, lapsen mahdolliset erityistarpeet, vanhempien asuinpaikkojen välinen etäisyys sekä vanhempien kyky ottaa yhdessä vastuu lasta koskevista asioista.

Asia, joka koskee lapsen huollon uskomista molemmille vanhemmille *yhteisesti* tai toiselle *heistä taikka lapsen asumista* tai tapaamisoikeutta, on ratkaistava vanhempien sopimalla tavalla, jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia eikä ole aihetta olettaa, että tämä ratkaisu olisi vastoin lapsen etua.

11 §

11 §

*Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittäminen**Lapsen mielipiteen selvittäminen*

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista, *jos vanhemmat eivät ole asiasta yksimieliset, jos lapsi on muun henkilön kuin huoltajansa hoidettavana taikka jos tätä muutoin on pidettävä lapsen edun kannalta aiheellisena.*

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista.

Voimassa oleva laki

Lapsen mielipide on selvitettävä hienovärisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitysaste sekä siten, että tästä ei aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille.

Ehdotus

Lapsen mielipide on selvitettävä hienovärisesti ja ottaen huomioon lapsen *kehitystaso* sekä siten, *ettei siitä* aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille. *Lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely.*

11 a §

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättäminen huostassapidon aikana

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisemisesta huostassapidon aikana säädetään lastensuojelulain (417/2007) 46 §:ssä. Jos asian ratkaiseminen on huostassapidon takia lapsen edun kannalta tarpeetonta, sosiaalilautakunta voi jättää sopimuksen vahvistamatta tai tuomioistuimien hylätä hakemuksen.

Sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus tai tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ei vaikuta huostaanottoon eikä sen sisältöön.

Tuomioistuimen oikeudesta saada sosiaaliviranomaiselta lasta koskevia tietoja säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:ssä.

14 §

Vireillepano ja puhevalta

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia pannaan vireille hakemuksella, jonka voivat tehdä lapsen vanhemmat yhdessä, toinen vanhemmista, lapsen huoltaja tai sosiaalilautakunta.

Jos lapsi on huoltajan kuoleman johdosta jäänyt vaille huoltajaa, voi hakemuksen tehdä myös lapsen sukulainen tai muu lapselle läheinen henkilö.

14 §

Vireillepano ja puhevalta

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia pannaan vireille hakemuksella, jonka voivat tehdä lapsen vanhemmat yhdessä, toinen vanhemmista, lapsen huoltaja tai sosiaalilautakunta.

Jos lapsi on huoltajan kuoleman johdosta jäänyt vaille huoltajaa, voi hakemuksen tehdä myös lapsen sukulainen tai muu lapselle läheinen henkilö.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen tahojen lisäksi henkilö, jolle on vahvistettu oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja, voi tehdä hakemuksen, joka koskee tämän oikeuden muuttamista. Myös 9 c §:ssä tarkoitettu lapselle erityisen läheinen henkilö voi 1 ja 2 momentissa mainittujen tahojen lisäksi tehdä hakemuksen, joka koskee lapsen

Voimassa oleva laki

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä voidaan esittää myös vaatimus lapselle maksettavan elatusavun vahvistamisesta tai vahvistetun elatusavun muuttamisesta.

Ehdotus

oikeutta tavata häntä.

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian yhteydessä voidaan esittää myös vaatimus lapselle maksettavan elatusavun vahvistamisesta tai vahvistetun elatusavun muuttamisesta.

14 a §

Hakemuksen hylkääminen kirjallisessa menettelyssä

Jos hakemuksen, sen johdosta mahdollisesti annetun kirjallisen lausuman ja aikaisempien ratkaisujen perusteella on ilmeistä, että edellytyksiä sopimuksen tai päätöksen muuttamiseen ei ole, hakemus on hylättävä kirjallisessa menettelyssä.

14 b §

Käsittelyn joutuisuus

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on käsiteltävä joutuisasti. Jos asiaa on käsiteltävä käräjäoikeuden istunnossa, ensimmäinen istunto on järjestettävä ilman aiheetonta viivytystä.

15 §

Vanhemman ja huoltajan sekä lapsen kuuleminen

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa käsiteltäessä on tuomioistuimen varattava lapsen vanhemmille ja huoltajalle tilaisuus tulla kuulluiksi, *jos kutsu voidaan antaa heille tiedoksi.*

Lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos tämä on painavista syistä välttämätöntä asian ratkaisemisen kannalta. Kuuleminen voi tapahtua vain, jos lapsi tähän suostuu ja on ilmeistä, että kuulemisesta ei saata aiheutua lapselle haittaa.

15 §

Asiaan osallisten kuuleminen

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa käsiteltäessä tuomioistuimen on varattava lapsen vanhemmille ja huoltajalle tilaisuus tulla kuulluiksi.

Tilaisuus tulla kuulluksi on varattava myös:

1) henkilölle, jolle on vahvistettu oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja, jos hakemus koskee tämän oikeuden muuttamista;

2) 9 c §:ssä tarkoitettulle lapselle erityisen läheiselle henkilölle, jos hakemus koskee mainitussa pykälässä tarkoitettun tapaamisoikeuden vahvistamista tai jos asiassa annet-

Voimassa oleva laki

Ehdotus

tava ratkaisu voi vaikuttaa vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen.

Tilaisuutta tulla kuulluksi ei kuitenkaan tarvitse varata, jos kuulemistilaisuuden varaamista koskeva tiedoksianto olisi toimitettava oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 9 §:ssä tarkoitettulla tuomioistuimen kuulutuksella.

15 a §

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi häntä voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos se on asian ratkaisemisen kannalta tarpeen ja lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Alle 12-vuotiaasta lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa.

Lapsen henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuimessa voi tapahtua pääkäsitelyssä tai muulla tuomioistuimen sopivaksi harkitsemalla tavalla. Tuomioistuin voi käyttää lapsen kuulemisessa apuna 17 b §:ssä tarkoitettua asiantuntija-avustajaa. Jos lapsen suojaamiseksi tai hänen itsenäisen mielipiteensä selvittämiseksi on tarpeen, lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti siten, että hänen lisäksi läsnä on vain yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen. Lapsen kuuleminen voidaan tallentaa äänitallenteeseen.

Jos lasta kuullaan ilman, että asiaan osalliset ovat läsnä, asiaan osallisille on varattava tilaisuus kuunnella lapsen kuulemisesta tehty äänitallenne tai heille on selostettava lapsen kuulemisessa esiin tulleet seikat niiltä osin kuin niillä voi olla vaikutusta asian ratkaisemiseen. Heille on myös varattava tilaisuus lausua käsityksensä lapsen kuulemisesta esiin tulleista seikoista.

16 §

Selvityksen hankkiminen sosiaalilautakunnalta

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on tuomioistuimen hankittava

16 §

Selvityksen hankkiminen sosiaalilautakunnalta

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tuomioistuimen on tarvittaessa

Voimassa oleva laki

selvitys sen kunnan sosiaalilautakunnalta, missä lapsella, lapsen vanhemmilla, huoltajalla ja huoltajaksi esitetyllä on asuinpaikka. Jos tällaisella henkilöllä ei ole asuinpaikkaa Suomessa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa henkilö oleskelee. Selvitystä ei kuitenkaan ole hankittava, jos on ilmeistä, että se ei ole tarpeen asian ratkaisemisen kannalta.

Jos selvitystä tehtäessä käy ilmi, että asia on ratkaistavissa *vanhempien tekemällä* sopimuksella *siten kuin 7 §:ssä on säädetty*, sosiaalilautakunnan on annettava vanhemmille tarvittavaa apua sopimuksen tekemisessä.

Selvityksessä ja asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä saa ilmaista myös salassa pidettäviä tietoja siten kuin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:n 1 momentissa, 19 §:ssä sekä 27 §:n 2—4 momentissa säädetään.

Ehdotus

hankittava selvitys sen kunnan sosiaalilautakunnalta, *jossa lapsella taikka lapsen vanhemmilla tai muulla asiaan osallisella* on asuinpaikka. Jos tällaisella henkilöllä ei ole asuinpaikkaa Suomessa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa henkilö oleskelee. *Selvitystä pyytäessään tuomioistuimen on yksilöitävä, mistä kysymyksistä selvitystä erityisesti tarvitaan.*

Selvityksen tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle tietoja perheen tilanteesta, lapsen elinolosuhteista ja muista asian ratkaisemiseen vaikuttavista seikoista. Jos selvitystä tehtäessä käy ilmi, että asia on ratkaistavissa sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella, sosiaalilautakunnan on annettava tarvittavaa apua sopimuksen tekemisessä.

Selvitystä tehtäessä on keskusteltava lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista ja lapsi siihen suostuu, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Keskustelussa on pyrittävä selvittämään lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin 11 §:ssä säädetään.

Tuomioistuimen on asetettava määräaika selvityksen toimittamiselle. Jos tuomioistuin katsoo, että sosiaalilautakunnan antama selvitys on puutteellinen, tai jos asiaa käsiteltäessä on tullut esiin uusia seikkoja, joiden johdosta lisäselvitys on tarpeen, tuomioistuin voi pyytää aikaisemman selvityksen täydentämistä tai muuta selvitystä.

Selvityksessä ja asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä saa ilmaista myös salassa pidettäviä tietoja *soveltaen, mitä* sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 18 §:n 1 momentissa, 19 §:ssä sekä 27 §:n 2—4 momentissa säädetään.

16 a §

Selvityksen tekijän kuuleminen

Tuomioistuimen on kutsuttava 16 §:ssä tarkoitettun selvityksen tekijä kuultavaksi tuomioistuimessa suullisesti, jos:

1) *tuomioistuin katsoo sen lapsen edun tai mielipiteen selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi; tai*

2) *asiaan osallinen sitä pyytää eikä kuuleminen ole selvästi tarpeetonta.*

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Selvityksen tekijän kutsumiseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 41 ja 42 §:ssä säädetään asiantuntijan kutsumisesta.

17 §

17 §

*Väliaikaiset määräykset**Väliaikaiset määräykset*

Kun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa, voi tuomioistuin antaa väliaikaisen määräyksen siitä, kenen luona lapsen tulee asua ja tapaamisoikeudesta sekä tapaamisen tai luonapidon ehdoista. Jos tähän on erityistä syytä, tuomioistuin voi määrätä, kenelle lapsen huolto uskotaan, kunnes asiasta lopullisesti päätetään.

Kun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa, tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Tapaamisoikeutta koskevaan väliaikaiseen määräykseen ei voi asettaa sakon uhkaa. Tuomioistuin voi erityisestä syystä antaa väliaikaisen määräyksen siitä, kenelle lapsen huolto uskotaan, ja oikeudesta saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja. Jos asiaa ei voida viivyttää, väliaikainen määräys voidaan antaa kuulematta 15 §:ssä tarkoitettuja henkilöitä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian käsittelyn yhteydessä tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen myös lapselle maksettavasta elatusavusta, jos se on tarpeen lapsen elatuksen turvaamiseksi.

Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta.

Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta.

Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin lopullisesti päättää asiasta, jollei päätöstä tätä ennen peruuteta tai muuteta.

Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin lopullisesti päättää asiasta, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta.

17 b §

17 b §

*Asiantuntijapalveluiden järjestäminen**Asiantuntijapalveluiden järjestäminen*

Kunnan, jonka alueella käräjäoikeuden hallinnollinen kanslia sijaitsee, tulee huolehtia siitä, että käräjäoikeuden käytettävissä on riittävä määrä riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 §:ssä tarkoitettuja asiantuntija-avustajia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen sovittelua varten. Kaksikielisessä tuomiopiirissä kunnan on huolehdittava siitä, että käräjäoikeuden käytettävissä on asiantuntijapalveluita sekä suomen että ruotsin kielellä. Kunnassa asiantuntijapalveluiden järjestämisestä vastaa

Kunnan, jonka alueella käräjäoikeuden hallinnollinen kanslia sijaitsee, tulee huolehtia siitä, että käräjäoikeuden käytettävissä on riittävä määrä riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 §:ssä tarkoitettuja asiantuntija-avustajia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen sovittelua ja tämän lain 15 a §:ssä tarkoitettua lapsen kuulemisessa avustamista varten. Kaksikielisessä tuomiopiirissä kunnan on huolehdittava siitä, että käräjäoikeuden käytettävissä on asiantuntijapalveluita sekä suomen että ruot-

Voimassa oleva laki

sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu sosiaalihuollosta vastaava toimielin.

17 d §

Asiantuntijapalveluiden korvaaminen

Valtio maksaa asiantuntijapalveluiden järjestämisestä vastuussa olevalle kunnalle korvauksen asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa. Korvaus maksetaan laskennallisena päiväkohtaisena korvauksena *sovitteluistunnossa* avustamisesta ja tuntiperusteisena korvauksena istunnon ulkopuolella suoritetuista toimenpiteistä. Jos sovittelu toimitetaan käräjäoikeuden hallinnollisen kanslian sijaintikunnan tai erikseen sovitun asiantuntija-avustajan pääasiallisen työskentelypaikan ulkopuolella, kunnalle korvataan sovittelun aiheuttamat matka- ja majoituskustannukset sekä asiantuntijalle maksettava päiväraha. Valtioneuvoston asetuksella annetaan tarkempia säännöksiä päivä- ja tuntiperusteisen korvauksen määrästä, toimenpiteistä, joista tuntiperusteinen korvaus maksetaan sekä korvattavista kuluista.

39 §

Lapsen kuuleminen

Ennen kuin tuomioistuin ratkaisee hakemuksen vieraassa valtiossa annetun, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta tai lapsen palauttamisesta, sen on selvitettävä lapsen mielipide, jos lapsen voidaan ikänsä tai muiden tuomioistuimen tietoon tulleiden seikkojen vuoksi olettaa saavuttaneen sellaisen kyp-

Ehdotus

sin kielellä. Kunnassa asiantuntijapalveluiden järjestämisestä vastaa sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu sosiaalihuollosta vastaava toimielin.

Hovioikeus voi käyttää lapsen kuulemisessa apuna minkä tahansa tuomiopiiriinsä kuuluvan käräjäoikeuden käytettäväksi osoitettua asiantuntija-avustajaa. Korkein oikeus voi käyttää lapsen kuulemisessa apuna minkä tahansa käräjäoikeuden käytettäväksi osoitettua asiantuntija-avustajaa.

17 d §

Asiantuntijapalveluiden korvaaminen

Valtio maksaa asiantuntijapalveluiden järjestämisestä vastuussa olevalle kunnalle korvauksen asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa ja lapsen kuulemisessa. Korvaus maksetaan laskennallisena päiväkohtaisena korvauksena istunnossa avustamisesta ja tuntiperusteisena korvauksena istunnon ulkopuolella suoritetuista toimenpiteistä. Jos sovittelu toimitetaan tai lasta kuullaan käräjäoikeuden hallinnollisen kanslian sijaintikunnan tai erikseen sovitun asiantuntija-avustajan pääasiallisen työskentelypaikan ulkopuolella, kunnalle korvataan sovittelusta *tai lapsen kuulemisesta aiheutuneet* matka- ja majoituskustannukset ja asiantuntijalle maksettava päiväraha. Valtioneuvoston asetuksella annetaan tarkempia säännöksiä päivä- ja tuntiperusteisen korvauksen määrästä, toimenpiteistä, joista tuntiperusteinen korvaus maksetaan sekä korvattavista kuluista.

39 §

Lapsen kuuleminen

Ennen kuin tuomioistuin ratkaisee hakemuksen vieraassa valtiossa annetun, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta tai lapsen palauttamisesta, sen on selvitettävä lapsen mielipide, jos lapsen voidaan ikänsä tai muiden tuomioistuimen tietoon tulleiden seikkojen vuoksi olettaa saavuttaneen sellaisen kyp-

Voimassa oleva laki

syyden, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota.

Lapsen mielipiteen selvittämisessä on soveltuvin osin noudatettava, mitä 15 ja 16 §:ssä säädetään.

Tuomioistuimen on pyytäessään selvitystä sosiaalilautakunnalta kehotettava sitä toimittamaan selvitys kiireellisesti.

41 §

Maksuton oikeusapu ja lapsen palauttamisesta aiheutuvat kustannukset

Lapsen palauttamista koskevassa asiassa ja Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa annetun, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevassa asiassa hakijalle on pyynnöstä myönnettävä maksuton oikeudenkäynti korvausvelvollisuudetta valtiolle, vaikka maksutonta oikeudenkäyntiä ei muutoin voitaisi myöntää.

Kun tuomioistuin määrää lapsen palautettavaksi tai vahvistaa, että lapsen huoltoa koskeva päätös voidaan panna täytäntöön, se voi samalla hakijan vaatimuksesta velvoittaa hakijan vastapuolen suorittamaan hakijalle korvausta niistä kuluista, jotka aiheutuvat lapsen palauttamisesta.

Jos hakijan vastapuoli häviää 1 momentissa tarkoitetun asian, hänet on veloitettava korvaamaan oikeusministeriölle asiassa aiheutuneet kustannukset samojen perusteiden mukaan kuin asiaan osallisten oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta on säädetty. Korvaus voidaan jättää tuomitsematta tai sen määrää alentaa, jos korvausvelvollisuus muodostuisi asianomaisen taloudellisiin oloihin nähden kohtuuttomaksi.

49 §

Asetuksenantovaltuus

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.

Asetuksella voidaan säätää, että lapsen palauttamista koskevia säännöksiä on joko ko-

Ehdotus

syyden, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota.

Lapsen mielipiteen selvittämiseen sovelletaan, mitä 15 a, 16 ja 16 a §:ssä säädetään. *Lapsen mielipiteen selvittämistä koskeva pyyntö on osoitettava sen kunnan sosiaalilautakunnalle, jossa lapsi oleskelee.*

41 §

Oikeusapu ja lapsen palauttamisesta aiheutuvat kustannukset

Lapsen palauttamista koskevassa asiassa ja Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa annetun, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevassa asiassa hakijalle on pyynnöstä myönnettävä oikeusapu korvauksetta, vaikka oikeusapua ei muutoin voitaisi myöntää.

Kun tuomioistuin määrää lapsen palautettavaksi tai vahvistaa, että lapsen huoltoa koskeva päätös voidaan panna täytäntöön, se voi samalla hakijan vaatimuksesta velvoittaa hakijan vastapuolen suorittamaan hakijalle korvausta niistä kuluista, jotka aiheutuvat lapsen palauttamisesta.

Jos hakijan vastapuoli häviää 1 momentissa tarkoitetun asian, hänet on veloitettava korvaamaan oikeusministeriölle asiassa aiheutuneet kustannukset samojen perusteiden mukaan kuin asiaan osallisten oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta säädetään. Korvaus voidaan jättää tuomitsematta tai sen määrää alentaa, jos korvausvelvollisuus muodostuisi asianomaisen taloudellisiin oloihin nähden kohtuuttomaksi.

49 §

Asetuksenantovaltuus

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarvittaessa tarkemmin:

1) tässä laissa sosiaalilautakunnalle säädettyistä tehtävistä;

Voimassa oleva laki

konaisuudessaan tai osittain sovellettava myös silloin, kun kysymyksessä on lapsi, jolla ei ole asuinpaikkaa sellaisessa vieraassa valtiossa, joka on Haagin sopimuksen osapuoli.

Asetuksella voidaan lisäksi säätää, että hakijalle on myönnettävä maksuton oikeudenkäynti 41 §:n 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaisesti myös tapaamisoikeutta koskevassa asiassa.

Ehdotus

- 2) oikeusministeriön tehtävistä Haagin sopimuksessa ja Euroopan neuvoston sopimuksessa tarkoitettuna keskusviranomaisena; ja
- 3) lapsen palauttamista sekä vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa koskevaan hakemukseen liitettävistä asiakirjoista.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 20 .*

Jos mies on ennen tämän lain voimaantuloa tunnustanut isyytensä isyyslain 16 §:ssä tarkoitetulla tavalla, hänen huoltajuuteensa sovelletaan 6 a §:n 1 momentin sijasta tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Sopimuksen tai päätöksen muuttamista koskevassa asiassa, joka on tullut vireille käräjäoikeudessa ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan 14 a §:n sijasta tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

2.

Laki

lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 1 §:n 1 momentti, 11 § ja 18 §:n 1 momentin suomenkielinen sanamuoto sekä

lisätään 2 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 §

1 §

Soveltamisala

Soveltamisala

Tuomioistuimen päätös ja väliaikainen määräys (*päätös*) lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta pannaan täytäntöön siten kuin tässä laissa säädetään. Tämän lain säännöksiä, jotka koskevat lapsen huollosta annetun päätöksen täytäntöönpanoa, noudatetaan myös pantaessa täytäntöön tuomioistuimen päätöstä ja väliaikaista määräystä siitä, kenen luona lapsen tulee asua, sekä päätöstä lapsen luovuttamisesta huoltajalleen.

Tuomioistuimen päätös ja väliaikainen määräys (*päätös*) lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta pannaan täytäntöön siten kuin tässä laissa säädetään. Tämän lain säännöksiä, jotka koskevat lapsen huollosta annetun päätöksen täytäntöönpanoa, noudatetaan myös pantaessa täytäntöön tuomioistuimen päätöstä siitä, kenen luona lapsen tulee asua, sekä päätöstä lapsen luovuttamisesta huoltajalleen. *Lapsen tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä noudatetaan myös pantaessa täytäntöön tuomioistuimen päätöstä vuoroasumisesta.*

2 §

2 §

Lapsen tahdon huomioon ottaminen

Lapsen tahdon huomioon ottaminen

Lapsen vastustuksen merkitystä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota erityisesti lapsen esittämiin perusteisiin vastustukselleen sekä siihen, voidaanko lapsen vastustuksen asiassa esille tulleet seikat huomioon ottaen katsoa perustuvan hänen itsenäiseen tahtoonsa.

HE 88/2018 vp

Voimassa oleva laki

Ehdotus

11 §

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Tuomioistuin voi kuulla lasta noudattaen *soveltuvin osin* mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:ssä ja 15 §:n 2 momentissa säädetään.

18 §

Uhkasakon asettaminen

Uhkasakko asetetaan markkamäärältään kiinteänä.

11 §

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Tuomioistuin voi kuulla lasta noudattaen, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 ja 15 a §:ssä säädetään.

18 §

Uhkasakon asettaminen

Uhkasakko asetetaan *euromäärältään* kiinteänä.

Tämä laki tulee voimaan _____
kuuta 20 . _____

3.

Laki

lapsen elatuksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) 4, 5 ja 14 §, sellaisina kuin ne ovat, 4 § osaksi laissa 364/1983, 5 § osaksi laissa 1307/2014 ja 14 § osaksi laeissa 159/2009 ja 256/2018, sekä

lisätään lakiin uusi 14 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4 §

Lapselle voidaan vahvistaa suoritettavaksi elatusapua, jos vanhempi ei muulla tavoin huolehdi lapsen elatuksesta taikka jos lapsi ei pysyvästi asu vanhempansa luona.

Elatusavun määrä ja sen suorittamistapa vahvistetaan sopimuksella tai tuomiolla.

5 §

Elatusapua koskevissa asioissa alaikäistä lasta edustaa hänen huoltajansa tai muu laillinen edustaja. Alaikäisen lapsen edustajalla on oikeus edustaa lasta myös asiassa, joka koskee lapsen oikeutta saada elatusta lapsen täytettyä kahdeksantoista vuotta.

Lastenvalvojan velvollisuudesta avustaa lasta elatusapua koskevissa asioissa on säädetty erikseen.

14 §

Toimivaltaisesta tuomioistuimesta elatusapuasiassa säädetään oikeudenkäymiskäärin 10 luvussa.

Jos elatusapua koskeva vaatimus esitetään lapsen huoltoa tai vanhemmuuden vahvistamista koskevan kanteen yhteydessä, voidaan

4 §

Vanhempi voidaan velvoittaa suorittamaan lapselle elatusapua, jos:

1) hän ei muulla tavoin huolehdi lapsen elatuksesta;

2) lapsi ei asu pysyvästi hänen luonaan; tai

3) lapsi asuu vuorotellen hänen ja toisen vanhempansa tai muun huoltajansa luona.

Elatusavun määrä ja sen suorittamistapa vahvistetaan sopimuksella tai tuomiolla.

5 §

Elatusapua koskevissa asioissa alaikäistä lasta edustaa hänen huoltajansa tai muu laillinen edustajansa. Alaikäisen lapsen edustajalla on oikeus edustaa lasta myös asiassa, joka koskee lapsen oikeutta saada elatusta lapsen täytettyä kahdeksantoista vuotta. *Lapsen huoltaja voi edustaa lasta myös silloin, kun vastapuolena on lapsen toinen huoltaja, jos lapsi asuu jommankumman vanhempansa luona.*

Lastenvalvojan velvollisuudesta avustaa lasta elatusapua koskevissa asioissa säädetään erikseen.

14 §

Toimivaltaisesta tuomioistuimesta elatusapuasiassa säädetään oikeudenkäymiskäärin 10 luvussa.

Jos elatusapua koskeva vaatimus esitetään lapsen huoltoa tai *tapaamisoikeutta* taikka vanhemmuuden vahvistamista koskevan *asi-*

HE 88/2018 vp

Voimassa oleva laki

elatusapua koskeva kanne käsitellä myös siinä tuomioistuimessa, missä ensiksi mainittua asiaa koskeva kanne on pantava vireille.

Ehdotus

an yhteydessä, voidaan elatusapua koskeva vaatimus käsitellä myös siinä tuomioistuimessa, jossa ensiksi mainittu asia on pantava vireille.

14 a §

Kun lapsen elatusta koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa, tuomioistuin voi antaa elatusavusta väliaikaisen määräyksen, jos se on tarpeen lapsen elatuksen turvaamiseksi.

Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta.

Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin lopullisesti päättää asiasta, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta.

_____ päivä
Tämä laki tulee voimaan _____
kuuta 20 . _____

4.

Laki

riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (394/2011) 10 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

10 §

10 §

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevat asiat

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevat asiat

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevista asioista voidaan tuomioistuimessa sovitella niitä, jotka koskevat lapsen elatusta tai lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta. Tuomioistuinsovittelu on toteutettava siten, että lapsen etu turvataan. Harkitessaan, voidaanko sovinto vahvistaa, tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) sekä lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) säännökset.

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevista asioista voidaan tuomioistuimessa sovitella niitä, jotka koskevat lapsen elatusta tai lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta. Tuomioistuinsovittelu on toteutettava siten, että *siinä otetaan huomioon* lapsen etu *sekä lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista*. Harkitessaan, voidaanko sovinto vahvistaa, tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) sekä lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) säännökset.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.

5.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 13 §, 12 luvun 4 a § ja 17 luvun 12 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 10 luvun 13 § laissa 135/2009, 12 luvun 4 a § laissa 650/2007 ja 17 luvun 12 §:n 1 momentti laissa 732/2015, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

10 luku

10 luku

Oikeuspaikasta riita-asioissa

Oikeuspaikasta riita-asioissa

13 §

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

13 §

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. *Sisaruksia koskeva asia voidaan tutkia myös käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jollakin heistä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.*

12 luku

12 luku

Asianosaisista

Asianosaisista

4 a §

Jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä tai jos asianosaisen edunvalvoja on esteellisyyden vuoksi tai muusta syystä estynyt käyttämästä siinä puhevaltaa, tuomioistuimissa, jossa oikeudenkäynti on vireillä, voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten. Edunvalvojan sovelletaan holhoustoimesta annetun lain (442/1999) säännöksiä.

Jollei tuomioistuin toisin päätä, edunvalvojan määräys on voimassa myös yleisessä oikeusasteessa, jossa asia tulee vireille muutoksenhaun johdosta.

4 a §

Jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä taikka jos asianosaisen edunvalvoja, *huoltaja tai muu laillinen edustaja* on esteellisyyden vuoksi tai muusta syystä estynyt käyttämästä siinä puhevaltaa, tuomioistuimissa, jossa oikeudenkäynti on vireillä, voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten. Edunvalvojan sovelletaan holhoustoimesta annetun lain (442/1999) säännöksiä.

Jollei tuomioistuin toisin päätä, edunvalvojan määräys on voimassa myös yleisessä oikeusasteessa, jossa asia tulee vireille muutoksenhaun johdosta.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 luku

17 luku

Todistelusta

Todistelusta

Yleiset säännökset

12 §

Virkamies tai julkisyhteisön työntekijä taikka julkista valtaa käyttävä tai julkista luottamustehtävää hoitava taikka muu, joka on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 23 §:n nojalla vaitiolovelvollinen, ei saa todistaa siitä, mitä sisältyy mainitun lain 11 §:n 2 momentin tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 12 §:n 2 momentin nojalla asianosaiselta salassa pidettävään asiakirjaan tai oikeudenkäyntiasiakirjaan, eikä myöskään siitä, mikä olisi asiakirjaan merkittynä pidettävä jommankumman lainkohdan nojalla asianosaiselta salassa, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen tai ellei lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n 3 momentista tai sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:n 1 momentista taikka muusta vastaavasta lainkohdasta muuta johdu.

12 §

Virkamies tai julkisyhteisön työntekijä taikka julkista valtaa käyttävä tai julkista luottamustehtävää hoitava taikka muu, joka on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 23 §:n nojalla vaitiolovelvollinen, ei saa todistaa siitä, mitä sisältyy mainitun lain 11 §:n 2 momentin tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 12 §:n 2 momentin nojalla asianosaiselta salassa pidettävään asiakirjaan tai oikeudenkäyntiasiakirjaan, eivätkä myöskään siitä, mikä olisi asiakirjaan merkittynä pidettävä jommankumman mainitun lainkohdan nojalla asianosaiselta salassa, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen tai lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n 5 momentista, sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:n 1 momentista tai muusta vastaavasta lainkohdasta muuta johdu.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

6.

Laki

hallintolainkäyttölain 19 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hallintolainkäyttölain (586/1996) 19 a §, sellaisena kuin se on laissa 651/2007,
seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

19 a §

19 a §

Edunvalvojan määrääminen oikeudenkäyntiä varten

Edunvalvojan määrääminen oikeudenkäyntiä varten

Jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä tai jos asianosaisen edunvalvoja on esteellisyyden vuoksi tai muusta syystä estynyt käyttämästä siinä puhevaltaa, tuomioistuimissa, jossa oikeudenkäynti on vireillä, voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten. Edunvalvojan sovelletaan holhoustoimesta annetun lain (442/1999) säännöksiä.

Jollei tuomioistuin toisin päättä, edunvalvojan määräys on voimassa myös ylempässä oikeusasteessa, jossa asia tulee vireille muutoksenhaun johdosta.

Jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä taikka jos asianosaisen edunvalvoja, *huoltaja tai muu laillinen edustaja* on esteellisyyden vuoksi tai muusta syystä estynyt käyttämästä siinä puhevaltaa, tuomioistuimissa, jossa oikeudenkäynti on vireillä, voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten. Edunvalvojan sovelletaan holhoustoimesta annetun lain (442/1999) säännöksiä.

Jollei tuomioistuin toisin päättä, edunvalvojan määräys on voimassa myös ylempässä oikeusasteessa, jossa asia tulee vireille muutoksenhaun johdosta.

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____ .*

7.

Laki

avioliittolain 23 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan avioliittolain (234/1929) 23 a §, sellaisena kuin se on laissa 411/1987, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

23 a §

Sovittelijan salassapitovelvollisuuteen sovelletaan mitä sosiaalihuoltolain (710/82) 57 §:n 1 momentissa ja 58 §:n 1 ja 3 momentissa säädetään. Sovittelijaan ei ole sovellettava mitä sosiaalihuoltolain 56 §:ssä säädetään tietojenantovelvollisuudesta ja oikeudesta saada tietoja.

Ehdotus

23 a §

Sovittelijan salassapitovelvollisuuteen sovelletaan, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 15 §:ssä ja 29 §:n 1 momentissa säädetään. Sovittelijaan ei sovelleta, mitä mainitun lain 20 §:ssä säädetään tietojenantovelvollisuudesta. *Sovittelijalla ei ole oikeutta oma-aloitteisesti hankkia perheestä tietoja muilta viranomaisilta.*

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

8.

Laki**adoptiolain 63 ja 95 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan adoptiolain (22/2012) 63 ja 95 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

63 §

63 §

*Selvityksen hankkiminen, lapsen kuuleminen
ja väliaikainen määräys*

*Selvityksen hankkiminen, lapsen kuuleminen
ja väliaikainen määräys*

Lapsen toivomusten ja mielipiteen sekä muiden yhteydenpitoa koskevan asian ratkaisemiseen vaikuttavien olosuhteiden selvittämiseksi tuomioistuimen on tarvittaessa hankittava selvitys lapsen, hänen aikaisemman vanhempansa ja adoptiovanhemman kotikunnan sosiaalihuollon toimielimeltä. Jos tällaisella henkilöllä ei ole kotikuntaa Suomessa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalihuollon toimielimeltä, jossa henkilö oleskelee.

Lapsen henkilökohtaiseen kuulemiseen tuomioistuimessa, salassa pidettävien tietojen ilmaisemiseen ja väliaikaisen määräyksen antamiseen sovelletaan, mitä niistä tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinkäsittelyn osalta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 15 §:n 2 momentissa, 16 §:n 3 momentissa ja 17 §:ssä säädetään.

Lapsen toivomusten ja mielipiteen sekä muiden yhteydenpitoa koskevan asian ratkaisemiseen vaikuttavien olosuhteiden selvittämiseksi tuomioistuimen on tarvittaessa hankittava selvitys lapsen, hänen aikaisemman vanhempansa ja adoptiovanhemman kotikunnan sosiaalihuollon toimielimeltä. Jos tällaisella henkilöllä ei ole kotikuntaa Suomessa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalihuollon toimielimeltä, jossa henkilö oleskelee.

Lapsen henkilökohtaiseen kuulemiseen tuomioistuimessa *tai 1 momentissa tarkoitettua selvitystä tehtäessä, selvityksen määräaikaan ja täydentämiseen*, salassa pidettävien tietojen ilmaisemiseen, *selvityksen tekijän kuulemiseen* ja väliaikaisen määräyksen antamiseen sovelletaan, mitä niistä tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinkäsittelyn osalta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 15 a §:ssä, 16 §:n 3–5 momentissa, 16 a ja 17 §:ssä säädetään.

95 §

95 §

Adoptoitavan lapsen edustaminen

Adoptoitavan lapsen edustaminen

Kun adoptioeuvonnan antaja tai ulkomainen palvelunantaja on sijoittanut lapsen adoptionhakijan luokse adoptiotarkoituksessa, adoptionhakijalla on sijoituksen aikana oikeus huoltajan sijasta päättää lapsen olin-

Kun adoptioeuvonnan antaja tai ulkomainen palvelunantaja on sijoittanut lapsen adoptionhakijan luokse adoptiotarkoituksessa, adoptionhakijalla on sijoituksen aikana oikeus huoltajan sijasta päättää lapsen olin-

HE 88/2018 vp

Voimassa oleva laki

paikasta, hänen hoidostaan, kasvatuksesta, valvonnastaan ja muusta huolenpidostaan sekä hänelle tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Adoptionhakijalla on lisäksi oikeus edustaa lasta muissakin tämän henkilöä koskevissa kiireellisissä asioissa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta käyttävään adoptionhakijaan sovelletaan, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 §:n 2 momentissa ja 5 §:ssä säädetään huoltajasta.

Ehdotus

paikasta, hänen hoidostaan, kasvatuksesta, valvonnastaan ja muusta huolenpidostaan sekä hänelle tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Adoptionhakijalla on lisäksi oikeus edustaa lasta muissakin tämän henkilöä koskevissa kiireellisissä asioissa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta käyttävään adoptionhakijaan sovelletaan, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 §:n 2 ja 3 momentissa sekä 5, 5 b ja 5 c §:ssä säädetään huoltajasta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.

9.

Laki

holhoustoimesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 11 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

11 §

Jos edunvalvoja on sairauden vuoksi tai 32 §:n 2 tai 3 momentissa mainitusta taikka muusta syystä tilapäisesti estynyt hoitamasta tehtäväänsä, tuomioistuim voi määrätä hänelle sijaisen.

Sijaiseen sovelletaan, mitä edunvalvojasta tässä laissa säädetään.

11 §

Jos edunvalvoja on sairauden vuoksi tai 32 §:n 2—5 momentissa tarkoitetusta taikka muusta syystä tilapäisesti estynyt hoitamasta tehtäväänsä, tuomioistuim voi määrätä hänelle sijaisen.

Sijaiseen sovelletaan, mitä edunvalvojasta tässä laissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____

10.

Laki

uskonnonvapauslain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 253/2016, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

3 §

Jäsenyys uskonnollisessa yhdyskunnassa

Jäsenyys uskonnollisessa yhdyskunnassa

Lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä. Jos tuomioistuin on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 9 §:n 3 momentin nojalla päättänyt tehtävien jaosta lapsen huoltajien kesken toisin, noudatetaan kuitenkin tuomioistuimen päätöstä.

Lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä. Jos tehtävien jaosta lapsen huoltajien kesken on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) nojalla *sovittu sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella tai päätetty tuomioistuimen päätöksellä* toisin, noudatetaan kuitenkin *sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta tai* tuomioistuimen päätöstä.

Tämä laki tulee voimaan _____ *päivänä*
kuuta 20 .

11.

Laki

lastensuojelulain 46 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lastensuojelulain (417/2007) 46 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa
88/2010, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

46 §

46 §

*Lapsen huollosta päättäminen huostassapi-
don aikana*

*Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
päättäminen huostassapidon aikana*

Huostassapidon aikana vanhemmat voivat sopia siitä, että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai että lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle. Sopimus on vahvistettava siten kuin laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetään. Yleinen tuomioistuin voi päättää siitä, kenelle lapsen huolto tai edunvalvonta on uskottava, siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa tai holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

Huostassapidon aikana vanhemmat voivat sopia *lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta*. Sopimuksen vahvistamisesta säädetään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa. Yleinen tuomioistuin voi *huostassapidon aikana päättää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tai edunvalvonnasta noudattaen, mitä mainitussa laissa tai holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.*

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

12.

Laki

toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta annetun lain (435/2009) 10 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

10 §

Lausunto tapaamisoikeutta koskevassa asiassa

Jos lapsen tapaamisoikeutta koskeva asia tulee ratkaistavaksi sopimuksen osapuolena olevassa vieraassa valtiossa ja asia koskee lapsen ja tämän Suomessa asuvan vanhemman välistä yhteydenpitoa, viimeksi mainittu voi pyytää sosiaalilautakunnan lausuntoa niistä olosuhteista, jotka ovat merkittäviä tapaamisoikeuden myöntämisen tai käyttämisen kannalta. Lausunnossa saa ilmaista myös salassa pidettäviä tietoja siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 16 §:n 3 momentissa säädetään.

Lausunnon antaa sen kunnan sosiaalilautakunta, jonka asukas lausuntoa pyytävä sosiaalihuoltolain (710/1982) 14 §:n mukaan on. Lausunto toimitetaan Suomen keskusviranomaiselle tai suoraan sen valtion toimivaltaiselle viranomaiselle, jossa asia tulee ratkaistavaksi.

Tämän pykälän nojalla kunnan järjestämään toimintaan sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta annettua lakia (733/1992), jollei lailla toisin säädetä.

Ehdotus

10 §

Lausunto tapaamisoikeutta koskevassa asiassa

Jos lapsen tapaamisoikeutta koskeva asia tulee ratkaistavaksi sopimuksen osapuolena olevassa vieraassa valtiossa ja asia koskee lapsen ja tämän Suomessa asuvan vanhemman välistä yhteydenpitoa, viimeksi mainittu voi pyytää sosiaalilautakunnan lausuntoa niistä olosuhteista, jotka ovat merkittäviä tapaamisoikeuden myöntämisen tai käyttämisen kannalta. Lausunnossa saa ilmaista myös salassa pidettäviä tietoja soveltaen, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 16 §:n 5 momentissa säädetään.

Lausunnon antaa sen kunnan sosiaalilautakunta, *jossa lausuntoa pyytävällä henkilöllä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta*. Lausunto toimitetaan Suomen keskusviranomaiselle tai suoraan sen valtion toimivaltaiselle viranomaiselle, jossa asia tulee ratkaistavaksi.

Tämän pykälän nojalla kunnan järjestämään toimintaan sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta annettua lakia (733/1992), jollei lailla toisin säädetä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä

HE 88/2018 vp

Voimassa oleva laki

Ehdotus

kuuta 20 .
